



T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ORTAOKUL SOSYAL
BİLGİLER DERSLERİNDE DEMOKRASİ EĞİTİMİ HAKKINDAKİ
GÖRÜŞLERİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hüseyin GÖNEY

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Recep KÜREKLİ

Nevşehir
Şubat 2021

TEŞEKKÜR

Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı bünyesinde hazırlanan bu çalışma, “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Demokrasi Eğitimi Hakkındaki Görüşleri ve Değerlendirilmesi”ni içermektedir.

Bu çalışmanın başlangıcından bitişine kadar tüm süreçte deneyimlerini benimle paylaşan, en iyi şekilde yönlendiren değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Recep Küreklî’ye; çalışmam süresince desteklerini her an sunan, her aşamada ve her konuda yardımcı olan Prof. Dr. Ali Meydan’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu araştırmanın uygulama kısmına katılan ve Yozgat ilinde görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine de uygulama aşamasında göstermiş oldukları anlayış dolayısıyla teşekkür ederim.

Bir parçası olmaktan mutluluk ve gurur duyduğum geniş aileme minnettarım.

Sevgi ve desteklerini her daim hissettiğim ablalarım Hacer ve Tuğba’ya, kardeşim Gülsüm’e sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Varlığıyla hayatıma anlam katan ve desteğini her an hissettiğim eşim Elif’e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Eğitim hayatımda, maddi ve manevi desteklerini esirgmeden bugünlere ulaşmamı sağlayan annem Perihan Göney ve babam Ahmet Göney’e teşekkür, minnet ve şükranlarımı kelimelerle ifade edemiyorum.

Hüseyin GÖNEY

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ORTAOKUL SOSYAL
BİLGİLER DERSLERİNDE DEMOKRASİ EĞİTİMİ HAKKINDAKİ
GÖRÜŞLERİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Hüseyin GÖNEY

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Şubat 2021**

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Recep Kürekli

ÖZET

Bu çalışma, Yozgat ilinde bulunan ortaokullarda görev yapmakta olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ortaokul Sosyal Bilgiler derslerindeki demokrasi eğitimine yönelik görüşlerini tespit etmek ve yapılan değerlendirmelerin; öğretim programı ve ders kitapları hazırlayıcılarına, akademisyenlere, öğretmenlere, eğitim yöneticilerine ve öğrencilere demokrasi eğitimi konusunda katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması ile şekillenmiştir. Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Yozgat ili ortaokullarında görev yapmakta olan 20 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan 20 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Veriler elde edildikten sonra sonuçlar içerik analizi ile değerlendirilmiştir.

Araştırma ile ilgili bulgular, on ana tema ve alt temalar halinde sunulmuştur. Araştırma sonucunda; ortaokul öğrencilerinin demokrasi algılarının yetersiz olduğu, demokrasi eğitiminde Sosyal Bilgiler'in yerinin önemli olduğu, Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerin yeniden düzenlenmesi gerektiği, demokrasinin ortaokul öğrencileri tarafından bir yaşam biçimi olarak algılanması gerektiği, demokrasi eğitiminde uygulamaya yönelik etkinlikler ve çevresel faktörler konusunda sorunlar yaşandığı, demokrasi eğitimi ile ilgili sorunların çözümünde okul, aile ve öğrenci çevresi ile ilgili çalışmalar yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Demokrasi, Demokrasi Eğitimi

**SOCIAL SCIENCES TEACHERS 'VIEWS AND EVALUATION ON
DEMOCRACY EDUCATION IN SECONDARY SCHOOL SOCIAL
SCIENCES COURSES**

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences,
Department of Social Studies Education, Master's Degree, February 2021
Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Recep Kürekli**

ABSTRACT

This study aims to determine the opinions of Social Studies teachers working in secondary schools in the city of Yozgat about democracy education in secondary school Social Studies courses and the evaluations made; It aims to contribute to the curriculum and textbook preparers, academics, teachers, education administrators and students in democracy education.

The research has been shaped by case study, one of the qualitative research methods. The working group of this research consists of 20 Social Studies teachers working in the secondary schools of Yozgat in the 2019-2020 academic year. Semi-structured interviews were conducted with 20 Social Studies teachers who participated in the study. After the data was obtained, the results were evaluated with content analysis.

Findings related to the research are presented in ten main themes and sub-themes. As a result of the research; Secondary school students' perceptions of democracy are insufficient, the place of Social Studies in democracy education is important, the units in which democracy gains take place in Social Studies textbooks should be reorganized, democracy should be perceived as a way of life by middle school students, practical activities in democracy education and environmental factors. It was concluded that there were problems, and studies should be done about the school, family and student environment to solve the problems related to democracy education.

Keywords: Social Studies, Democracy, Democracy Education

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL ve ONAY SAYFASI.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sosyal Bilgiler.....	6
1.2. Demokrasi	15
1.3. Demokrasi Eğitimi	21
1.4. Sosyal Bilgiler ve Demokrasi Eğitimi	28
1.5. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	31
1.5.1. Öğretim Programlarının Amaçları	32
1.5.2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları.....	34
1.5.3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Yapısı.....	36
1.5.4. 5. Sınıf Kazanım Ve Açıklamaları.....	38
1.5.5. 6. Sınıf Kazanım Ve Açıklamaları.....	40
1.5.6. 7. Sınıf Kazanım Ve Açıklamaları.....	41
1.6. İlgili Araştırmalar.....	44

İKİNCİ BÖLÜM YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni.....	51
2.2. Çalışma Grubu	52
2.3. Veri Toplama Aracı.....	54
2.4. Araştırma Süreci.....	55
2.5. Görüşmelerin yapılması	56
2.6. Veri Analizi.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR VE YORUM

3.1. Demokrasinin Tanımına İlişkin Bulgular ve Yorum	64
3.2. Öğrencilerin Mevcut Demokrasi Algılarına Yönelik Bulgular ve Yorum.....	67
3.3. Demokrasi Eğitiminde Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemine Yönelik Bulgular ve Yorum	70
3.4. Demokrasi Kazanımlarının Yer Aldığı Ünitelerin Düzenlenmesi İle İlgili Bulgular ve Yorum.....	73
3.5. Demokrasi Kazanımlarının Yer Aldığı Ünitelere Yönelik Ekleme ve Geliştirme Çalışmaları İle İlgili Bulgular ve Yorum	76
3.6. Demokrasi Kazanımlarının Yer Aldığı Ünitelerde Çıkarılması İstenen Hususlar İle İlgili Bulgular ve Yorum.....	79
3.7. Demokrasi Eğitimi İçin Yapılan Etkinlik ve Uygulamalara Yönelik Bulgular ve Yorum	81
3.8. Öğrencilerin Demokrasi Algılarının Nasıl Olması Gerektiğine Yönelik Bulgular ve Yorum.....	84
3.9. Öğretmenlerin Demokrasi Eğitiminde Karşılaştığı Sorunlara Yönelik Bulgular ve Yorum	87
3.10. Öğretmenlerin Demokrasi Eğitimine İlişkin Önerilerine Yönelik Bulgular ve Yorum	90
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	93
ÖNERİLER	98
KAYNAKÇA	99
EKLER.....	106
Ek 1. Araştırma İzni Yazısı	107
Ek 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	109
Ek 3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu Uygulamasının Görselleri.....	113
Ek 4. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formunun Uygulanmış Örneği	115
ÖZ GEÇMİŞ.....	118

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Demokrasinin Tanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri	66
Şekil 2 Öğrencilerin Demokrasi Algılarına İlişkin Öğretmen Görüşleri	69
Şekil 3 Demokrasi Eğitiminde Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemine İlişkin Öğretmen Görüşleri.....	72
Şekil 4 Ünitelerde Düzenlenmesi İstenen Hususlara İlişkin Öğretmen Görüşleri.....	75
Şekil 5 Ünitelerde Eklenmesi ve Geliştirilmesi İstenen Hususlara İlişkin Öğretmen Görüşleri.....	78
Şekil 6 Ünitelerde Çıkarılması İstenen Hususlara İlişkin Öğretmen Görüşleri.....	80
Şekil 7 Öğretmenlerin Demokrasi Eğitimi İçin Yaptıkları Etkinlik ve Uygulamalar	83
Şekil 8 Öğrencilerin Beklenen Demokrasi Algıları İle İlgili Öğretmen Görüşleri....	86
Şekil 9 Öğretmenlerin Demokrasi Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Görüşleri.....	89
Şekil 10 Öğretmenlerin Demokrasi Eğitimi ile İlgili Önerilerine İlişkin Görüşleri ..	92

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1 Sosyal Bilgiler Derslerinde Kazanım Verileri	38
Tablo 2 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Temel Beceriler Tablosu	42
Tablo 3 Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyet, Yaş, Hizmet Yılı ve Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	53
Tablo 4 Araştırma ile ilgili Okul, Görüşme Tarihi, Görüşme Saati ve Görüşme Yerinin Yer.....	58
Tablo 5 Ana Temalar.....	63
Tablo 6 Demokrasinin Tanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri	64
Tablo 7 Öğrencilerin Demokrasi Algılarına İlişkin Öğretmen Görüşleri	67
Tablo 8 Demokrasi Eğitiminde Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemine İlişkin Öğretmen Görüşleri.....	70
Tablo 9 Ünitelerde Düzenlenmesi İstenen Hususlara İlişkin Öğretmen Görüşleri ...	73
Tablo 10 Ünitelerde Eklenmesi ve Geliştirilmesi İstenen Hususlara İlişkin Öğretmen Görüşleri.....	76
Tablo 11 Ünitelerde Çıkarılması İstenen Hususlara İlişkin Öğretmen Görüşleri	79
Tablo 12 Öğretmenlerin Demokrasi Eğitimi İçin Yaptıkları Etkinlik ve Uygulamalar	81
Tablo 13 Öğrencilerin Demokrasi Algılarının Nasıl Olması Gerektiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri.....	84
Tablo 14 Öğretmenlerin Demokrasi Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Görüşleri.....	87
Tablo 15 Öğretmenlerin Demokrasi Eğitimi ile İlgili Önerilerine İlişkin Görüşleri.	90

GİRİŞ

Problem Durumu

20. y.y. dünyasından 21. y.y. dünyasının ilk çeyreği tamamlanana kadar siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan insan hayatının her alanına dokunan “demokrasi”; güncelliğini yitirmeyen ve yaygın olarak tartışmaların merkezinde yer alan en önemli kavramlardan biridir. Türk Dil Kurumu - Büyük Türkçe Sözlüğünde “Demokrasi” kavramı “b. Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi, el erki, demokratlık” şeklinde tanımlanmaktadır. Demokratlık ise “b. 1. Demokrat olma durumu. 2. Demokrasi.” olarak yer almaktadır (Güncel Türkçe Sözlük). Demokrasi bir yönetim şekli olmasının yanı sıra aynı zamanda bir haklar sistemidir ve bu haklar da demokratik bir yönetim sürecinin yapı taşlarıdır (Dahl 2001: 52).

Demokrasinin en önemli niteliklerinden biri de azınlık haklarının yanında tek bir insanın, tek bir kişinin hakkını da kabul ederek korumasıdır. (Maboçoğlu, 1998: 57). Nas’a göre demokrasi demek tam anlamı ile cumhuriyet demek değildir. Cumhuriyet, monarşik olmayan bütün yönetim biçimlerini kapsayabilir. Ancak bir ülke cumhuriyetle yönetildiği halde o ülkede demokrasi olmayabilir. Demokrasilerde seçme-seçilme hakkı "olmazsa olmaz" bir ilke olabilir fakat tek başına demokrasinin belirleyicisi değildir (Nas, 2003: 345). Tarihi sürece bakıldığında ise toplumların gelişim düzeylerine göre demokrasiye farklı anlamlar yüklendiği ve demokrasinin farklı toplumlarda farklı biçimlerde ortaya çıktığı görülebilir. (Tunç, 2008: 1116).

Demokrasi için birçok tanımlamalar yapılmıştır. Yapılan tanımlamalar ışığında demokrasi, salt bir devlet yönetim sistemi olmayıp, toplumun bir arada refah içinde

yaşamasını sağlayan eşitlik, adalet, özgürlük, hoşgörü, farklılıklara saygı ve sorumluluk gibi önemli değerleri de içeren bir kavramdır. Dolayısıyla demokrasinin bir topluma yerleşebilmesi, bu demokratik değer ve unsurların bireylere kazandırılmasından geçer. Demokrasi kavramına ilişkin bu kazanımlar ise yeni nesillere “eğitim” ile verilebilir. Bu durumda ortaya “demokrasi eğitimi” konusu çıkmaktadır.

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın özel amaçlar bölümünde; haklarını bilen ve sorumluluklarının gereğini yapan, hukuk kurallarının bağlayıcılığının farkında olan, demokratik, çağdaş değerlerin yaşatılmasını isteyen, herkesin ve her kuruluşun yasalar önünde eşitliğini kabul eden, doğru ve güvenilir bilgiyi edinme yöntemlerine ulaşan, eleştirel düşünme becerilerini edinmiş, bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanan, erdemli insan olma yolunda milli ve manevi değerler ile evrensel değerleri benimsemiş, fiziki ve duygusal özellikleri ile ilgi ve yeteneklerinin farkına varan bireyler yetiştirmek vardır. Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin de milli ve manevi birikimleri benimseyerek, haklarını yönetebilen ve sorumluluklarının gereklerini yerine getirebilen bireyler olmalarını sağlamak, 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programının amaçlar bölümünde belirtilmiştir (M.E.B., 2018).

Özdemir'in yapmış olduğu araştırmada da ortaokul “Sosyal Bilgiler” ders kitaplarında ve tüm sınıf düzeylerinde demokrasi kazanımlarının tüm öğrenme alanlarında değer boyutunda bulunması ile birlikte demokrasi kavramının açık ve net bir şekilde bulunduğu öğrenme alanı “Etkin Vatandaşlık” olarak tespit edilmiştir. Bu öğrenme alanında beşinci sınıfta dört, altıncı sınıfta altı ve yedinci sınıfta ise dört kazanım bulunmaktadır (Özdemir, 2017: 293-294).

Demokrasi kavramı ile değerlerinin 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın özel amaçlar bölümünde ve ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer aldığı ve kazandırılmaya çalışıldığı ortadadır. Ancak 20. y.y. ve 21. y.y.'in içerisinde bulunduğumuz bu ilk çeyreğine kadar hem dünyada hem de ülkemizde demokrasi kavramı ve demokratik değerlere ilişkin birçok sosyal problemler ile karşılaşmaktayız. Bu durum yeni nesillere demokrasi ve demokratik değerlerin etkili bir şekilde kazandırılması problemini ortaya çıkarmaktadır.

İşte bu çalışma ile Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin gözünden; ortaokul Sosyal Bilgiler derslerindeki demokrasi eğitimiyle ilgili bir durum tespiti yapmak ve elde edilen verileri öğretmenler, öğrenciler, ders kitapları, üniteler, kazanımlar ve etkinlikler bağlamında değerlendirerek öğrencilerin demokrasi kavramı ve değerlerini tam anlamıyla kazanmalarına, içselleştirmelerine katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Bu amaçla öncelikle demokrasi ve demokrasi eğitimi ile ilgili mevzuattaki amaç, ilke, kurallar ve ders kitapları incelenmiş, sonra Yozgat İl Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesindeki devlet okullarında 2019-2020 eğitim - öğretim yılında görev yapan 20 Sosyal Bilgiler öğretmenin ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde yer alan demokrasi eğitimi hakkındaki görüşleri alınmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme ile gerçekleştirilen bu çalışma ile daha iyi ve etkili bir demokrasi eğitimi için alana katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Problem Cümlesi

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin demokrasi kavramına ve ortaokul Sosyal Bilgiler derslerindeki demokrasi eğitimine yönelik görüşleri nedir?

Alt Problemler

- 1- Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre demokrasi nedir?
- 2- Sosyal Bilgiler öğretmenleri, ortaokul öğrencilerinin mevcut demokrasi algıları için ne düşünmektedir?
- 3- Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre demokrasi eğitimi için ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinin yeri ve önemi nedir?
- 4- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, düzenlenmesini istediği hususlar var mıdır?

5- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, eklenmesini ve geliştirilmesini istediği hususlar var mıdır?

6- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, çıkarılmasını istediği hususlar var mıdır?

7- Sosyal Bilgiler öğretmenleri derslerinde demokrasi eğitimi için hangi etkinlik ve uygulamaları yapmaktadır?

8- Sosyal Bilgiler öğretmenleri, ortaokul öğrencilerinin demokrasi algılarının nasıl olması gerektiğini düşünmektedir?

9- Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre ortaokul demokrasi eğitiminde karşılaşılan sorunlar nelerdir?

10- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili demokrasi eğitimine ilişkin önerileri nelerdir?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma ile Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde yer alan demokrasi eğitimine yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin demokrasi kavramına yönelik düşünceleri, demokrasi eğitimine ilişkin sorunları ve önerileri incelenmiştir.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ortaokul Sosyal Bilgiler derslerindeki demokrasi eğitimine yönelik düşüncelerini ortaya koyma ve ortaokul öğrencileri için hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının bulunduğu üniteleri geliştirme potansiyeli barındırmaktadır. Araştırma ile elde edilen sonuçların

başta program geliştiriciler olmak üzere, Sosyal Bilgiler öğretmenlerine, akademisyenlere ve kanun yapıcılara katkıda bulunacağı düşünölmektedir. Özellikle Sosyal Bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının demokrasi kazanımlarını sağlama amacına yönelik, araştırmanın önemli veriler sunacağına inanılmaktadır.

Varsayımlar

Bu araştırmanın uygulama aşamasına katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme sorularına içten, bilgileri ve düşönceleri doğrultusunda cevap verdikleri varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

Yozgat İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı devlet okullarında 2019-2020 eğitim - öğretim yılında görev yapmakta olan 20 Sosyal Bilgiler öğretmeniyle, öğretmenlerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler, görüşmeler sonunda elde edilen nitel veriler ve nitel verilerin içerik analizleriyle ile sınırlıdır.

Tanımlar

Sosyal Bilgiler: *“Etkin ve üretken bireyler yetiştirmek, öğrencilerin insani ilişkilerini ve vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek amacıyla sosyal bilimleri kaynaştıran bir ilköğretim dersidir.”* (M.E.B., 2015).

Demokrasi: *“b. Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi, el erki, demokratlık”* (Güncel Türkçe Sözlük).

Demokrasi Eğitimi: *“İnsan haklarını insan haklarıyla koruma ve güvenceye almanın temel yolu, insan hakları ve demokrasi eğitimidir”* (Gölmez, 2001: 458).

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sosyal Bilgiler

Sosyal Bilgiler 1916 yılında Amerika Birleşik Devletleri eğitim sisteminde yer almaya başlayınca göçün artması, ekonominin içinde bulunduğu zor şartlar, ırk ayrımı v.b. gibi sosyal meselelere yönelik, bu ders sayesinde ortaya çıkan “çocuk” vatandaşın, sorunların çözümü noktasında imdada yetişeceğine inanılmıştı. Karar vericiler Sosyal Bilgiler dersi ile insanların temel demokratik değerleri kazanarak, toplumun meseleleri noktasında neler yapabileceklerini gösterebileceklerini düşünmüşlerdir. Türkiye’de de Sosyal Bilgiler eğitimcileri dillere pelesenk olmuş “çocuklar geleceğimize!” söylemini parlak bir retorik olarak görmemiş, giderek karmaşıklaşan ve büyüyen toplum sorunları karşısında bu söylemi sahici bir kaygı olarak değerlendirmişlerdir. Dolayısıyla, çocukları geleceğe hazırlamak açısından Sosyal Bilgiler eğitimi temel önemdedir ve her geçen gün de önemi artmaktadır (İnan, 2014: 1).

Sosyal Bilgilerin herkes tarafından kabul görmüş ortak bir tanımı olmaması ile birlikte; Sosyal Bilgilerin amaçları, ilişkili olduğu bilim dalları ve kazandırmaya çalıştığı değerler üzerinden genel çerçevesini yansıtan birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımların içerisinde Amerika'da Sosyal Bilgiler programlarını hazırlayan ve Sosyal Bilgiler ile ilgili çalışmaların yürütücüsü olan Safran (2008: 5) “Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi” (National Council of the Social Studies - NCSS) nezdinde yapılan tanım hem ABD’de adeta resmi bir nitelik kazanmış Öztürk (2006: 24) hem de birçok bilimsel araştırmada referans olarak kullanılmıştır.

Dünya’da ve Türkiye’de Sosyal Bilgiler alanında çalışmalar yapan araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlar yapılmıştır. “Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi” (National Council of the Social Studies - NCSS) nezdinde yapılan tanım şöyledir: "Sosyal Bilgiler, vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için, sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan çalışma alanıdır. Okul programı içinde sosyal bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimleri, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerin alınarak sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı oluşturulmasını hedefler. Sosyal Bilgilerin öncelikli amacı, karşılıklı olarak birbirine bağımlı bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır” (Safran, 2008: 5).

Sosyal Bilgiler’in ne olduğu ile ilgili Milli Eğitim Bakanlığı’nın yanı sıra birçok araştırmacı tarafından da çeşitli tanımlar yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı; Sosyal Bilgiler (4, 5, 6 ve 7. sınıflar) Öğretim Programı’nda; bilim ve teknolojiye son yıllarda meydana gelen gelişmeler ile insanların gittikçe daha zor ve karmaşık sorunlarla karşılaştığını, bu sorunların çözümüne yönelik birçok alanın sonuçlarından faydalanılması ve disiplinler arası anlayışın kabul edilmesi gerektiğini ifade ederek Sosyal Bilgiler dersinin; insani ilişkiler ile vatandaşlığın gereklerini kazandırmak amacıyla tarih, coğrafya, sosyoloji, arkeoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi, hukuk, felsefe, ve psikoloji gibi disiplinlerin bir araya getirilerek oluşturulduğunu belirtmiştir. Yine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, Sosyal Bilgilerin öğrencilerin kişisel ve ailevi meseleler, bölgesel ve ulusal konularla ilgili bilgi, beceri ve değerleri kazanmalarına, diğer taraftan da günlük hayatlarında isabetli kararlar almalarına katkı sağladığı ifade edilmiştir. Nihayetinde Sosyal Bilgiler dersi, M.E.B. 2015 Sosyal Bilgiler (4, 5, 6 ve 7. sınıflar) Öğretim Programı’nda şu şekilde tanımlanmıştır: “Etkin ve üretken bireyler yetiştirmek, öğrencilerin insani ilişkilerini ve vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla sosyal bilimleri kaynaştıran bir ilköğretim dersidir.” (M.E.B., 2015).

Sosyal Bilgiler, bir bilim disiplini olmaktan çok, kompoze bir ders programıdır (Köksal 2016: 39). Sosyal Bilgiler, sosyal ve beşeri bilimler kapsamında yer alan çeşitli bilimlerin bulgularının bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir öğretim programıdır (Öner, 2015: 90). Sosyal Bilgiler, önemli bir derstir ve öğrencilerin dünyayı anlamalarını ve dünyada yaşamak için gerekli becerileri kazanmalarını hedefler. Diğer taraftan insani ilişkileri öğretmek, aktif vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlar. (Meydan ve Güngör, 2016: 318). Sosyal Bilgiler; çocukların önce ulus-devlet içindeki vatandaşlık, sonra küresel vatandaşlık yeterliliklerini merkeze alan, gerçek yaşamla örtüşen ideal insan kimliğini taşıyacak; çok disiplinli, disiplinler arası bakış açısına ve yeterli bilgiye sahip, beceri ve değer bakımından donanımlı, sorun çözebilen, karar alabilen, eleştirel, sorgulayıcı ve bilimsel düşünen, kendini ifade edebilen, özgür, aktif, sosyal ve kamu yararına bireyler yetiştirmek amacıyla hayata hazırlanmaktadır (Bektaş Öztaşkın, 2016: 6). Tanımlardan da anlaşılacağı gibi Sosyal Bilgiler, insanı merkeze alan, birçok disiplini de içinde barındıran, bir mihver ders konumundadır Öner (2015: 90) ve amaçları göz önünde bulundurulduğunda kapsamlı bir değerler aktarımı olduğu ifade edilebilir.

Sosyal Bilgiler, günümüzde ortaokul kademesinde 5, 6 ve 7. sınıfta “Sosyal Bilgiler”, 8. sınıfta ise “T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” adı ile bir ders olarak yer almaktadır. Sosyal Bilgiler dersi 5, 6 ve 7. sınıflarda haftada 3'er saat, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi ise 8. sınıfta haftada 2 saat süreyle programlanmıştır (M.E.B., 2015).

Sosyal Bilgiler için yapılmış tanımlara baktığımızda bir diğer önemli nokta da Sosyal Bilgiler'in bir ders olmasının yanı sıra etkin vatandaş yetiştirmek gibi bir amacı olduğudur. Birçok araştırmacı Sosyal Bilgiler'in amaçlarından bahsederken bu yönüne dikkat çekmiştir. Vatandaş yetiştirmek de eğitim sisteminin bir amacıdır. Çünkü devletlerin eğitimden beklentilerinden biri de yönetim sistemlerinin devamını sağlayacak vatandaşlar yetiştirmektir. Bu amaç, kimi zaman tarih, vatandaşlık ve coğrafya gibi ayrı ayrı disiplinler aracılığıyla; kimi zaman da çok disiplinli ve disiplinler arası anlayışa sahip Sosyal Bilgiler gibi tek bir disiplin aracılığıyla gerçekleştirilir. Sosyal Bilgilere yönelik tanımlamaların neredeyse tamamına yakını etkin vatandaşlık kavramına işaret etmektedir. Sosyal Bilgiler, ülkemizde etkin

vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan ve ilköğretim okullarında okutulan "Hayat Bilgisi" dersinin devamı niteliğindedir (Safran, 2008: 6). Aynı şekilde Öztürk de, Sosyal Bilgilerin, değişen ve gelişen dünyada kararlarını bilgiye dayalı alan, problemlerini çözebilen etkin vatandaşları yetiştirmeyi amaçlayan; sosyal ve beşerî bilimlerin bilgi ve yöntemlerini kaynaştıran bir öğretim programı olduğunu ifade etmiştir (Öztürk, 2006: 24).

Safran'a göre Sosyal Bilgiler'in okullarda bir ders olarak okutulmasının amacı, kişinin mensup olduğu devletin istediği vatandaşı yetiştirmektir. Buna göre Sosyal Bilgiler dersleri, kişinin yaşadığı ülkedeki yönetim sistemlerine paralel olarak; demokratik, sosyalist, totaliter sistemlerin izlerini taşıyabilmektedir. Yani Sosyal Bilgiler, bireyin içinde yaşadığı devletin, toplumun değer ve kurallarına göre şekillenir (Safran 2008: 12). Meydan ve Güngör de Safran gibi Sosyal Bilgiler'in vatandaş yetiştirme yönüne dikkat çekerek şöyle söylemektedir: "Bireyleri etkili vatandaş olarak yetiştirmeyi amaçlayan Sosyal Bilgiler dersinin insanların, toplumların ve milletlerin mevcut deneyimlerini bir sonraki nesle aktarmaları beklenmektedir." (Meydan ve Güngör, 2016: 318).

Gömlüksiz ve Cüro, Sosyal Bilgiler dersinin bir vatandaşlık eğitimi programı olduğunu ifade ederek, buna bağlı etkin vatandaşları yetiştirmek amacıyla duyuşsal (değer) eğitimin önemine dikkat çekmişlerdir (Gömlüksiz ve Cüro, 2011: 102). Ülkemizde Sosyal Bilgiler eğitiminin başkaca amaçları da cumhuriyetin kazanım ve değerlerini koruyan, milli ve manevi birikimize sahip çıkan, aynı zamanda cihanşümül değerleri de kabul eden kuşaklar yetiştirmektir. Diğer taraftan da Sosyal Bilgiler eğitimi ile etkin, sorumluluk sahibi, üreten, birbirine saygılı ve vatansever bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır. (Safran, 2008: 15).

Bir taraftan Sosyal Bilgiler'in etkin vatandaş yetiştirmek gibi bir amacı olduğundan bahsederken diğer taraftan da etkin vatandaşın ne gibi özellikler taşıması gerektiğinden, etkin vatandaş yetiştirmenin amaçlarından ve Sosyal Bilgiler'in öneminden bahsetmek gerekir.

Peki, etkili vatandaş denilince ne anlaşılması ve etkili vatandaşın hangi özellikleri taşıması gerekir? Safran'a göre Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan her birey; demokrasiye inanmış ve onu içselleştirmiş, vatandaşlık bilincine sahip, vatanının önemini çok iyi bilen ve vatanını her türlü tehlikeden korumak için kendini adanmış olmalıdır. Ayrıca, hak ve sorumluluklarını, özgürlük ve ödevlerini, anayasa ve yasalarını uygulama noktasında kendine bir yaşam biçimi oluşturmuş; vatandaşlık vasıflarını haiz, Türkiye Cumhuriyeti'ni sosyal, demokrat ve hukuki yapısı ile sonsuza dek yaşatma inancına sahip olmalıdır. (Safran 2008: 6). İlkokul ve ortaokullardaki Sosyal Bilgiler derslerinin önemini ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin üstlendiği misyonu şu şekilde izah edebiliriz. İyi bir kompozisyon yazabilirsiniz, zor bir matematik problemini çözebilirsiniz, fen laboratuvarlarında başarılı deneyler yapabilirsiniz. Resim, müzik ya da spor alanında başarılar gösterebilirsiniz. Ancak milli manevi ve ahlaki değerlere bağlı, bu değerlerin bilincinde olan, vatanını, bayrağını, milletini ve devletini her türlü şartta koruyan ve savunan etkili ve sorumlu bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı değilseniz bunların hepsi anlamsız kalır. Bu bilince ve değerlere sahip bireyler de ancak etkili bir Sosyal Bilgiler öğretimiyle yetiştirilebilir (Yıldırım 2016: 138).

Öztürk, Sosyal Bilgiler dersinin dünya eğitim alanındaki tarihi serüvenini kısaca şu şekilde izah etmiştir. “Antik Yunan'a kadar inen okul geçmişlerine rağmen, sosyal bilgilerin kapsamına giren derslerin yaygın/etkin bir biçimde okul programlarına girişi büyük ölçüde XIX. yüzyılda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde gerçekleşmiştir. Osmanlı Türkiye'si de kısa bir süre sonra bu gelişmeleri eğitim öğretim programlarına yansıtmıştır. Fakat hemen belirtelim ki bu dersler. XX. yüzyıla girilene değin, bütün ülkelerde tarih ve coğrafya gibi adlarla tek disiplinli program anlayışına göre yapılandırılmıştır” (Öztürk, 2006: 43). 1900'lü yılların başına gelindiğinde ise çok kültürlü bir toplumsal yapıya sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan “vatandaşlık bunalımı”, toplumsal bir sorun halini almıştır. Sosyal Bilgiler dersi Amerika Birleşik Devletleri'nde, işte bu meseleyi çözüme kavuşturmak amacıyla okutulmaya başlanan bir disiplin olarak ortaya çıkmış ve "Amerikan vatandaşı" yetiştirme noktasında yadsınamayacak başarılar elde edilmesine yol açmıştır. Sosyal Bilgiler dersinin milletler için ne kadar önemli olduğunu ifade etmede, Eski Çağ'da İsrail'in gerçekleştirdiği vatandaşlık bilgisi

anlayışı ve ulaşılmış olduğu vatandaşlık bilinci; incelenmeye, anlaşılmaya ve yorumlanmaya değerdir (Safran 2008: 15).

Dünyada Sosyal Bilgiler Öğretimi ile ilgili olarak üç genel geçer yaklaşım bulunmaktadır. İlki, "Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler" ikincisi "Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler" ve üçüncüsü de "Yansıtıcı İnceleme Alanı olarak Sosyal Bilgiler" dir. İlk yaklaşım, Daimicilik esasına dayanır ve daha çok davranışçı bir eğitim anlayışı öngörür. Mutlak ve değişmez bilgi vardır ve belli amaçlar için bu seçilmiş değişmez bilgi yığınının öğrencilere aktarılması gereklidir. İkinci yaklaşım ise İlerlemecilik esasına dayanır ve öğrencilerin gerçeklere sosyal bilimlerin yöntem ve kavramlarını kullanarak yaklaşmalarını öngörür. Üçüncü yaklaşım ise Yapılandırmacılık esasına dayanır. Hayat ve gerçeklik değişir, bilgi de bundan bağımsız değildir. Bu süreklilik hali insanlar için her an yeni bilinmezler ortaya çıkarır. Sosyal bilgiler, bu bilinmezliğin öğrenciler tarafından çözülmesini öngörür. Bir bilinmez/sorun, çok boyutludur, çok nedenli ve çok sonuçludur üstelik zamanın etkisi altındadır; yani değişim halindedir. Bu tür bir bilinmezliğin araştırılması, öğrencilerin dinamik bir bilgi üretim sürecinin öznelere olmalarını gerektirir. Sosyal Bilgiler programında her üç yaklaşımın da izleri görülebilir. Bununla birlikte, ikinci ve özellikle üçüncü yaklaşımın programa esin kaynağı olduğu söylenebilir (Köksal 2016: 44).

Sosyal Bilgiler dersi, dünyanın pek çok ülkesinde ilkokullarda temel ders olarak okutulmaktadır. Amaç ve nitelikleri dikkatle incelendiğinde vazgeçilmez derslerden biri olduğu açıkça görülebilir. Bu dersin, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında okutulan "Yurt Bilgisi" dersinin zenginleştirilmiş ve kapsamı arttırılmış bir ders olduğu gözlenebilir. Halihazırda yürürlükte olan Sosyal Bilgiler dersi Öğretim programının farkı, yapılandırmacı olma iddiası gütmesidir. Öğrencinin kendi yapıp etmeleriyle ihtiyaç duyduğu bilgiyi kendisinin inşa etmesi olarak formüle edilebilecek bu anlayış, öğrencilerin bilgi kazanmanın yanı sıra zaten potansiyel olarak kendilerinde var olan becerilerini geliştirmelerini ve yine potansiyel olarak var olan değerlerine zihinsel bir dayanak bulmalarını sağlamayı öngörmektedir. Doğaldır ki bu tür bir program velilere, öğretmenlerine, eğitim yöneticilerine ve öğrencilere farklı roller biçmekte ve farklı görevler yüklemektedir. Sosyal Bilgiler dersi, öğrencinin

yaşadığı toplumun gerçeklerini bizzat kendisinin yeniden incelemesini ve keşfetmesini gerektiren bir yapıdadır. Program, bu yapının ana çerçevesini ve önemli ayrıntılarını açıklar niteliktedir (Köksal 2016: 53).

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ne bakıldığında ise Sosyal Bilgiler dersinin programlara ilk kez yansıtılması XIX. yüzyıl'ın sonlarında gerçekleşmiştir. Bugünkü Sosyal bilgiler programlarının kapsamına giren konuları içeren dersler ilk kez II. Abdülhamid (1876 - 1909) döneminde, ilkokul programlarında yerini bulmuştur. Bu dönemde sadece Tarih dersi ile Coğrafya dersi programlarda yer almıştır. “1913 Tedrisat-i İbtidaiye Kanun-i Muvakkati'nde” ise, Tarih ve Coğrafya ile birlikte “Malumat-ı Medeniye ve Ahlâkiye ve İktisadiye”, ilköğretim programına yerleştirilmiştir (Öztürk, 2006: 46). Türkiye Cumhuriyeti'nde, 1923 yılında Cumhuriyet'in İlanı ile 1968 yılında ilköğretim programı'nın uygulamaya konulmasına kadar tek disiplinli program anlayışı devam etmiştir. Bu anlayış Osmanlı Devleti'nden miras kalmıştır ve Avrupa ülkeleri tarafından da benimsenmiştir. Bu bağlamda 1926, 1936 ve 1948 yıllarındaki ilköğretim programlarında Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık dersleri ayrı disiplinler şeklinde oluşturulmuştur. Diğer yandan bu disiplinler, ortaokul programlarında da aynı isimlerle birer ders olarak yerini almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde disiplinler arası yaklaşıma ve bütünleşmiş vatandaşlık eğitimi programına yönelik ilk çalışmalar, 1960'lı yıllarda başlamıştır. Bu yıllar aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nde yeni Sosyal Bilgiler hareketinin ortaya çıktığı yıllardır. 1962 yılına gelindiğinde ise Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık dersleri, ilköğretim programı taslağında "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adında birleştirilmiştir. Daha sonra bu disiplin ilköğretim programında “Sosyal Bilgiler” adı ile yer almıştır (Öztürk, 2006: 46).

1985-1986 eğitim ve öğretim yılı itibari ile ortaokullarda “Sosyal Bilgiler” dersi kaldırılarak “Milli Tarih” dersi okutulmaya başlanmışsa da bu durum uzun sürmemiş ve 1998-1999 eğitim ve öğretim yılı itibari ile bu ders kaldırılarak “Sosyal Bilgiler”, tekrar ilköğretim okullarının dördüncü ve yedinci sınıflarına haftada üçer saat olmak üzere konulmuştur. (Turan, 2016: 119). Türkiye'de 2004 yılında yenilenen ilköğretim programında “Vatandaşlık ve İnsan Hakları”, ara disiplin şeklinde tüm derslerde yerini almıştır. Bu programda vatandaşlıkla ilgili kazanım ve etkinlikler 'Vatandaşlık ve

İnsan Hakları' ara disiplini olarak her öğrenme alanı ile ilişkilendirilmiştir. Böylece, bu programda Sosyal Bilgiler dersinin vatandaşlık eğitimindeki rolü daha çok artmıştır. 2004 yılında yenilenen ve yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanan Sosyal Bilgiler öğretim programı, vazife ve sorumluluklarını yerine getiren vatandaş yetiştirme anlayışından etkin vatandaş yetiştirme anlayışına dönüşüm gerçekleştirmiştir (Ersoy, 2016: 152).

Ülkemizde Sosyal Bilgiler dersleri, ilköğretim okullarında dört, beş, altı ve yedinci sınıflarda uygulamaya konulmuştur. İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf Sosyal Bilgiler programları 2005 yılında yenilenecek yürürlüğe girmiştir. Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler programı 2006 yılında, yedinci sınıf Sosyal Bilgiler programı ise 2007 yılında uygulamaya konulmuştur (Safran 2008: 10). Türkiye'de Sosyal Bilgiler hususunda en önemli dönüm noktalarından biri 2005 yılında uygulamaya konulan ve yapılandırmacılığın esaslarına dayanan yeni Sosyal Bilgiler programıdır. Bu Sosyal Bilgiler öğretim programı ile bu dersin yapısı, içeriği, öğretim yöntemleri ile ölçme ve değerlendirme yöntemlerine yeni ve farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Bu yeni Sosyal Bilgiler programında “vatandaşlık aktarımı olarak Sosyal Bilgiler”, “sosyal bilimler olarak Sosyal Bilgiler” ve “sorgulamaya dayalı araştırma olarak Sosyal Bilgiler” şeklinde belirtilen geleneksel üç yaklaşımın hepsinin benimsendiği ve bu yaklaşımlar dikkate alınarak programın geliştirildiği belirtilmektedir. Program incelediğinde bu üç yaklaşımın izlerini görmek mümkündür (Açıkalın, 2017: 4).

İlköğretim programında vatandaşlık eğitimi farklı biçimlerde uygulanmaktadır. Kimi ülkelerde ayrı bir disiplin halinde yer alırken, kimi ülkelerde ise Sosyal Bilgiler gibi bir disiplin halinde yer almaktadır. Ancak son yıllarda disiplinler arası bir çalışma alanı kabul edilerek tüm ders programlarına yayılma yaklaşımı daha çok vurgulanmaktadır. Türkiye'de 2004 yılında yenilenen ilköğretim programında ise, vatandaşlık eğitimi disiplinler arası bir alan olarak düşünülerek ilköğretim programında yer alan tüm derslerin içeriğinde yer almıştır. Kuşkusuz bu yaklaşımların üstünlükleri ve sınırlılıkları bulunmaktadır. “Tüm derslerin içinde vatandaşlık eğitimi yaklaşımında”, öğretmenlerin ders içeriğiyle vatandaşlık kazanımlarını ilişkilendirerek vermesi gerekir, öğretmen ders içeriği ile vatandaşlık yeterliklerini ilişkilendirememesi durum vatandaşlık eğitimi yeterli olmayabilir. “Ayrı bir ders olarak vatandaşlık eğitimi

yaklaşımı” ise, vatandaşlık eğitiminin bir ders ve bir öğretmenle sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Vatandaşlık eğitiminin ayrı bir ders olarak uygulandığı durumlarda etkili vatandaş yetiştirmek tüm okul amacı ve konusu olmaktan uzaklaşmaktadır. Ancak, vatandaşlık eğitimindeki farklı yaklaşımlara karşın Sosyal Bilgiler dersi önemini yitirmemiştir. Çünkü Sosyal Bilgiler dersinin öncelikli ve genel hedefi etkin vatandaşların yetişmesini sağlamak olup ders içeriğinde doğrudan vatandaşlık yeterliklerini geliştirecek bilgi ve etkinliklere yer verilmektedir. Birçok ülkede Sosyal Bilgiler eğitimi tamamen vatandaşlık eğitimi bağlamında yürütülmektedir (Ersoy, 2016: 151-152). Vatandaşlık eğitiminde, Tanzimat ile birlikte Osmanlıcılık ve İslamcılık düşüncesi egemen iken Balkan Savaşları'ndan sonra Türkçülük etkili olmuştur. Daha sonra ise, Cumhuriyet'in dayandığı ilkelere, diğer yandan da 1920'li yıllarda Batıda ve özellikle de ABD'de etkili olan eğitim akımlarına göre yapılandırılmıştır. John Dewey'in öncüsü olduğu ilerlemecilik akımı, diğer derslerle birlikte, Sosyal Bilgilerin kapsamına giren dersleri de etkilemiştir (Öztürk, 2006: 46). Özmen'e göre, Türk toplumunda Sosyal Bilgiler eğitiminin temeli, Türklerin tarih sahnesine çıkışlarına kadar gidebilmektedir. Çünkü Türkler yazısız hukuk kuralları olan töre anlayışına sahiptirler ve insanların hak ve sorumlulukları, vatandaşların devlete ve topluma karşı vazifeleri, devlet yöneticilerinin devlet işlerini yürütürken nelere dikkat etmesi gerektiği gibi kurallar ile yine devlet yöneticilerinin topluma karşı görevleri törede yerini bulmuştur. (Özmen, 2015: 7).

Sosyal Bilgiler, ortaokullarda bir ders olarak yer alırken bu dersin kazanımlarını öğrencilere vermeye çalışan öğretmenler için en önemli ana kaynak hiç şüphesiz ki bu ders için özel olarak hazırlanan ders kitaplarıdır. Derslerin işlenmesinde öğretim programı ve ders kitapları önemlidir. Bu konu ile ilgili söylenmesi gereken ilk şey ders kitaplarının öğrenciler için hazırlanmış olduğu ve dersler için temel kaynak teşkil ettiği'dir. Hitap ettiği kesimin yetişkinler değil de öğrenciler olması ders kitaplarına ayrı bir önem atfetmektedir. Bu sebeple, planlanmasından yazımına, basımından sınıf içi kullanımına kadar tüm süreçte öğrencilerin yaşına ve pedagojik durumlarına uygun olması gerekmektedir. Kazandırılmak istenen bilgilerin öğrencilerin yaş grubuna uygun bir yapıda sunulması, anlatım ve açıklamaların öğrencilerin bilişsel düzeyine göre olması, görsellerin de yine öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal durumlarına uygun olması gerekmektedir (Öztürk, 2006: 336).

1.2. Demokrasi

Demokrasi, 20. yüzyılın en önemli ve tartışmalı konularından biridir. Bu kavrama atfedilen önem ve tartışmalar ise 21. yüzyılda da güncelliğini koruyarak devam etmektedir. Demokrasi ile ilgili en fazla tartışılan hususlardan biri de bu kavramın tam olarak ne ifade ettiği ve uygulamada nasıl olması gerektiğidir. Bu sebeplerle demokrasi üzerine çok sayıda tanım yapılmıştır. Türk Dil Kurumu - Büyük Türkçe Sözlüğü'nde Demokrasi kavramı "b. Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi, el erki, demokratlık" olarak tanımlanmıştır. Demokratlık ise "b. 1. Demokrat olma durumu. 2. Demokrasi." olarak yer almaktadır (Güncel Türkçe Sözlük).

Demokrasi, köken olarak "demos" ve "kratos" sözcüklerinden oluşmaktadır. Eski Yunanca'da demos, halk; kratos, egemenlik (yönetim) anlamına gelmektedir. Böylece demokrasi halk momentliği, halk yönetimi anlamını taşımaktadır (Nas, 2003: 345). Demokrasi, halkın halk tarafından halk için yönetilmesi anlamında kullanılmaktadır. Devlet yönetimin tek kişinin ya da bir grup azınlığın elinde değil halkın elinde olduğu sistemdir (Büyükkaragöz, 1998: 13). En iyilerin yönetimi olarak aristokrasiye, birkaç kişinin yönetimi olarak oligarşiye ve tek kişinin yönetimi olarak monarşiye karşıt bir yönetim biçimi olarak çoğunluğun veya halkın kendi kendini yönetmesiyle belirlenen politik rejim (Cevizci, 2010: 411). Demokrasi, günümüz dünyasında uygulanmakta olan yönetim sistemlerinden en iyisidir ancak demokrasi'yi sadece bir yönetim sistemi olarak görmemek gerekir. Bir yönetim şekli olmasının yanında o hayatımızın her alanında uygulayabileceğimiz bir yaşam şeklidir (Güven, 2008: 346). Marshall, demokrasinin erdemine her siyasal sistem ve ideolojinin sahip çıkmaya başladığına ve bu sözcüğün gündelik kullanımının fiilen anlamsızlaşmaya yüz tuttuğundan bahsetmiş, günümüzde demokrasinin her türlü siyasal düzenlemeyi meşrulaştırmak için başvurulan bir kavram olduğundan söz etmiştir (Marshall, 2009: 140).

Ergil, demokrasinin temel ve genel çerçevesini maddeler halinde belirterek, demokrasi ile yasalar karşısında eşitliğin, adaletin ve katılımın gerçekleştiği, demokrasinin bir yurttaşlar ortaklığı, uzlaşma sonucu yurttaşlar ortaklığının yönetim iradesine dönüştüğü, farklılıkların uzlaşmacı yöntemlerle bağdaştırıldığı bir süreç olduğunu ifade etmiştir (Ergil, 2005: 230). Dahl'a göre, demokrasi bir yönetim şekli olmasının

yanı sıra aynı zamanda bir haklar sistemidir ve haklar da demokratik bir yönetim sürecinin yapı taşlarıdır (Dahl, 2001: 52). Doğan da Dahl'ı destekler nitelikte demokrasinin insana sadece insan olduğu için değer verdiğini, hak ve özgürlüklerini kullanmasına imkan tanıdığını, diğer sistemlerden üstünlüğünün sebebinin bu nokta olduğunu ifade etmiştir (Doğan, 2007: 147). Maboçoğlu da, demokrasinin önemli ve ayırt edici özelliğinin tek bir insanın, bireyin haklarını tanıması ve koruması olduğunu belirtmiştir (Doğan, 2007: 147). Eğer herhangi bir toplumda insanlar haklarını hiçbir baskı altında kalmadan arayabiliyorsa ve elde edebiliyorsa, o toplumda demokrasinin varlığından bahsedilebilir. Yani demokrasinin bir toplumdaki yeri ve seviyesi, insan haklarının kullanılması ile doğru orantılıdır (Ural, 1999: 454).

Aslında demokrasinin net bir tanımı olduğunu söyleyen araştırmacılar da dahil yapılan demokrasi tanımlarına baktığımızda bu konuda tam bir mutabakata varılmadığını görmekteyiz. Ancak demokrasinin özellikleri, koşulları, olmazsa olmazları ve değerleri, yapılan tanımların içerisinde yer almakta ve tanımlamalar karşılaştırıldığında benzerliklere rastlanılabilmektedir.

Günümüz dünyasında, demokrasinin ne demek olduğu konusundaki karışıklığın önemli bir nedeni Dahl'a göre, demokrasinin uzun yıllar boyunca gelişmiş ve farklı kaynaklardan beslenmiş olmasıdır. Yani bizim demokrasiden anladığımızla, Perikles dönemindeki bir Atinalının anladığı aynı şey değildir. Zaman içinde gelişen demokrasi tanımı zamanla tutarsız olan bir teori ve uygulama kargaşası oluşturmuştur (Dahl, 1993: 30-39). Dolayısıyla tarihsel sürece bakıldığında da toplumların gelişim düzeylerine göre demokrasi ile ilgili farklı tanımlamalar yapılmış ve demokrasi toplumlarda farklı şekillerde uygulanmıştır (Tunç, 2008: 1116). Her şeyi ifade etmeye çalışan bir kavram, gerçekte hiçbir şeyi ifade edemez. "Ve, bugünlerde sınırlı ve özgül anlamı bulunan bir terim olduğu kadar, popüler bir fikrin belirsiz bir biçimde onaylanması anlamını da kazanmış olan demokrasinin başına gelen de budur" (Dahl, 1993: 30-39).

Demokrasi ile ilgili tanım ve düşüncelere bakıldığında herkesin bir yönetim biçiminden bahsettiğini görmekteyiz. Bunun yanı sıra demokrasi ile ilgili kurulan her cümlede bir insani değerden muhakkak bahsedilmektedir. Bu yüzden demokrasinin

her ne olursa olsun net bir değerler sistemi olduğunu da bilmeliyiz. O halde “demokrasi” ile milletin, “egemenliği elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı yönetim biçimi” (Güncel Türkçe Sözlük) olan “cumhuriyet”, tam olarak aynı anlama gelmemektedir. Ancak demokrasi ve cumhuriyet arasında kuvvetli bir ilişki olduğu da ifade edilmektedir.

Demokrasi ve cumhuriyet arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla Cumhuriyet'in "ulusal egemenlik" ilkesini incelemek gerekmektedir. Ulusal egemenliğin gerçekleştirilebilmesi ve devamının sağlanabilmesi için demokratik anlayış çok önemlidir. Demokratik anlayışa sahip bir devlet yönetimi ve bu yönetime destek veren bir halk var ise cumhuriyetin ulusal egemenlik ilkesi sağlanmış olur. Ancak cumhuriyet de salt ulusal egemenlik anlamından ibaret değildir. Cumhuriyet; eşitlik, hürriyet, sevgi ve hoşgörü gibi değerlerden müteşekkil bir organizasyondur. Bu organizasyon “demokrasi” ve “cumhuriyet” sistemlerinin ulusal egemenliğin yanı sıra eşitlik, adalet, hoşgörü, dayanışma ilkelerinin uygulanabileceği ortamları sağlar. (Büyükkaragöz, 1998: 13-14). Demokrasi demek tam anlamı ile cumhuriyet demek değildir. Cumhuriyet, monarşik olmayan bütün yönetim biçimlerini kapsayabilir. Ancak bir ülke cumhuriyetle yönetildiği halde o ülkede demokrasi olmayabilir. Demokrasilerde seçme-seçilme hakkı "olmazsa olmaz" bir ilke olabilir fakat tek başına demokrasinin belirleyicisi değildir (Nas, 2003: 345). Demokrasi, iktidar gücünün halkta bulunmasıdır. Bunun için de milli egemenlik ilkesi ve bu ilkenin uygulanması gerekmektedir. Milli egemenlik ise ancak demokrasinin mevcut olduğu ortamda uygulanabilir. Bu yüzden insanlara, sözleri ve davranışlarıyla duygu ve düşüncelerini ifade etme hakkı verilmelidir (Büyükkaragöz, 1993: 2).

Birçok yazar, Cumhuriyet'i yönetim sistemi olmasının yanında bir hükümet biçimi olarak da kabul etmektedir. Yönetim sistemi anlamında “Cumhuriyet”, yönetme yetkisinin halkta olduğu ifade edilen bir sistemdir. Hükümet şekli olarak da başta devlet yönetimi olmak üzere, devletin asli organ ve kurumlarının milli egemenlik ilkesine göre oluşturulmasını ifade etmektedir. Devletin temel kurumlarının oluşumunda veraset ilkesinin rol oynamamasını da ifade eder. Demokrasi ise; devlet yönetiminde halkın egemenliğinin olduğu, halka bu gücü sağladığı için de eşitlik, adalet, özgürlük, dayanışma vb. ilkelerinin yer aldığı çok yönlü yönetim sistemidir.

Demokrasi ile cumhuriyet bazen birbiri içine geçer, bazen birbirinden ayrılırlar. Her Cumhuriyet demokrasi olmamakla birlikte her demokrasi de cumhuriyet değildir (Büyükkaragöz, 1998: 15-16). Büyükkaragöz, Cumhuriyet olmanın birinci koşulunun demokratik devlet olduğunu söylemiştir (Büyükkaragöz, 1998: 16).

Kuzu, milli egemenlik ile serbest seçimlerin, çok partili siyasi hayatın ve özgürlük ortamının demokrasi sisteminin asgari koşulları olduğunu ifade etmiştir (Kuzu, 1992: 339). Demokrasi günümüzde modernliğin en önemli siyasal, toplumsal ve hatta kültürel aktörü haline gelmiştir (Bilge 2011: 49). Kuçuradi de, demokrasinin milli egemenlik ve çok partili hayattan ibaret olmadığını belirten tespitler yapmıştır. Kuçuradi'ye göre "demokrasi"nin yalnızca çok partili seçimlere indirgenmesi demokrasiyi sadece iktidarlara ait bir değer haline getirmektedir. Bu sebeple insan haklarını koruyabilecek demokrasi koşullarının araştırılması, "Demokrasi nedir?" sorusunun yeniden sorulması ve demokrasinin tam olarak ne olduğunun ortaya konulması zorunlu hale gelmektedir. Sonuçta demokrasi kavramının yalnızca bir ögeye indirgenmesi, bu sistemin insan haklarını güvence altına almasını engellemektedir (Kuçuradi, 1998: 22).

Dolayısıyla demokrasi kavramı, demokratik insan ve demokratik ortamdaki bağımsız düşünülemez ve gerçekleştirilemez. O halde demokratik bir insan ile demokratik bir ortamın hangi özelliklere ve değerlere sahip olması gerektiği incelenmeye değer bir husustur. Kuzu'ya göre, duyarlılık, çok seslilik, denetleme ve dengeler demokraside temel unsurlardır. Demokraside vatandaşlık kültürünün yanı sıra ılımlı olmak, saygı ve dürüstlük, uzlaşmacı olmak ve devlet otoritelerine güven de önemlidir. (Kuzu, 1992: 341).

“Buraya kadar demokrasinin deyim yerindeyse kağıt üzerinde sahip olduğu özellikler, yani bir kurum olarak sahip olduğu hukuki özellikler dikkate alındı. Fakat öte yandan demokrasinin bir de toplumların sosyal yapısı, kültürel dokusu veya kısaca toplumsal değerleri ile ilgili bir yönünden söz etmek gerekir. Bu yön, demokrasinin kağıt üzerinde tanımlanan özelliklerinin hayata geçirilmesini, sosyal kurumların demokratik yapı içindeki işleyişini, bireyler arası ilişkiyi, birey ve devlet arasındaki ilişkinin işleyişini belirler. Yani demokrasi aslında, o toplumda mevcut bireysel ve toplumsal

değerler sayesinde kazandığı özelliklerle karakterize edilen biçimde gerçekleşebilir. İşte bu bakımdan demokrasinin toplumsal değerler açısından anlamı, demokrasinin kağıt üzerinde tanımlanan özelliklerinden önce gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, hukuki kurallar, toplumsal kurumlar ve siyasi yapı demokratik sisteme uygun olarak teşkil edilseler bile, ancak ve ancak toplumsal değerlere bağlı olarak bir anlam kazanırlar” (Ural, 1999: 452-453). Bir ülkede demokrasinin olması, o ülkenin medeni ülkeler arasında olduğunu gösterir ve o ülkede demokratik yaşam ortamından bahsedilebilir. Demokrasi, yalnızca bir yönetim sisteminin değil, toplumsal huzurun da kendisidir. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde, bir demokrasi kültürü vardır ve demokrasi kültürünün ön koşulunu ‘hoşgörü’ oluşturur. Çünkü demokrasi, hoşgörü ortamında yaşam bulur (Kaypak, 2016: 2).

Demokrasinin uygulanmasında başarılı olunabilmesi için vatandaşların sadece seçme ve seçilme haklarını kullanması yetmez. Vatandaşların demokrasinin bütün değerlerini benimsemesi ve uygulaması gerekmektedir. Vatandaşlar aynı zamanda bu kural ve değerlerin uygulanmasını da kontrol edebilmelilerdir. Demokrasinin en önemli özelliklerinden biri de vatandaşların kanunlara uyması ve her türlü şiddeti reddetmesidir. Bunun yanı sıra devlet yönetiminin otoritesine saygı duymak koşuluyla vatandaşlar devlet yöneticilerinin kararlarını sorgulayabilir ve yapılan bazı uygulamaları reddedebilir. Bunlar demokrasinin gereklerindedir. Bir taraftan herkes kendi kültürünü yaşayabilirken bir taraftan da herkesin mensup olduğu devlete ait olduğunun farkında olması gerekir. Demokraside düşüncelerimizi özgürce dile getirebilmemizle birlikte diğer insanların da düşüncelerine saygı göstermek zorundayız. Bu durum demokrasinin kendi içinde tutarlı bir sistem olduğunu göstermektedir (Aktaş, 2015: 103).

Demokratik bir yaşam biçiminin olduğu ortamlarda kişi yaşadığı toplumla barışık, başkalarının hak ve özgürlüklerine saygılı olur, farklı düşünce ve görüşleri hoşgörü ile karşılar. İnsanın özgürleşmesini sağlayan demokratik yaşam insanlara güven, huzur ve mutluluk verir. Özgür ortamların bulunduğu toplumlarda insanlar haklarını kullanarak yaşam sorumluluklarını üstlenebilirler. Bu tür ortamlarda yaşayan insanlar, yaşamdan zevk aldıkları için verimli olmakta; dolayısıyla da hem kendilerine ve ailelerine, hem de topluma faydalı olabilmektedirler. Bu, toplum halinde yaşamın bir gereğidir. Bu

bağlamda çok kültürlü, çok kimlikli yapısı ile modern yaşam anlayışına ve farklılıklara saygı anlayışına sahip yerler, uygarlıkların birleştiği uyum içindeki hoşgörü ve barış kenti diye de bilinmektedir. Farklı din, kültür ve etnisiteye mensup insanlar yüzyıllar boyunca hoşgörü ve anlayış içinde yaşayabilmektedirler (Kaypak, 2016: 2).



1.3. Demokrasi Eğitimi

Demokrasi; düşünen, değerlendiren, bir yargıya varabilen ve mensup olduğu devletin önemini farkında olarak devlet yönetimine eleştirel bir tutumla katılabilen vatandaşları varsayıyorsa, "demokratikleşme" de böyle vatandaşlar yetiştirmekle gerçekleştirilir (Kuçuradi, 1998: 26). Demokrasi eğitimi; demokratikleşmeyi sağlamak, demokrasiye güvenen ve inanan vatandaşlar yetiştirmek için gereklidir. Bu sebepler demokrasi eğitiminin önemi büyüktür. Eğitim programları ve kurumlarında demokrasinin yeri ve önemini incelemekte fayda vardır. Özellikle eğitim kurumlarında demokrasiye ve demokrasi eğitimine verilen önemi anlayabilmek için öğrencilerin demokratik tutum ve davranışlarına bakmak yeterlidir (Büyükkaragöz, 1998: 255).

Şengül, farklı ve önemli bir bakış açısıyla eğitilmeyen insanın düşünme ve bedensel tepkileri iç güdülerinin sınırlarını aşamayacağını, demokratik eğitimin bireyin ruh sağlığını iç ve dış baskılardan koruyan, özgürlüğüne ve başarısına önem veren bir eğitim olduğunu söylemiştir (Şengül, 2008: 42). Gülmez, demokrasi eğitiminin tüm insan haklarının kullanılmasını ve saldırılara karşı korunmasını sağlamak, onları gerçekleştirmek için gerekli olduğunu ifade etmektedir (Gülmez, 2001: 453-458). Büyükkaragöz, demokrasi eğitiminin önemine dikkat çekerek bu eğitimin planlı ve programlı bir şekilde yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Diğer yandan demokrasi eğitiminde sistem yaklaşımına önem verilmesi gerektiğini belirterek kademeli bir şekilde ilköğretimden yükseköğretime kadar demokrasi eğitiminin verilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (Büyükkaragöz 1998: 257). İnsan haklarını insan haklarıyla koruma ve güvenceye almanın temel yolu, insan hakları ve demokrasi eğitimidir (Gülmez, 2001: 458).

Buraya kadar demokrasi eğitiminin önemi ve gerekliliği araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir. Peki demokrasi eğitiminin sebepleri nelerdir? Neden demokrasi eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır? İşte bu soruların cevapları da insanların ve demokrasi eğitiminin özellik ya da değerlerinde saklıdır.

Demokrasinin, toplumun birçok özelliğini geliştirme gibi bir yönü vardır. Bağımsız toplum, kendine güvenen insanlar, eleştirel düşünülen ortam ve diğer insanların

varlığını da önemseme gibi özelliklerin en fazla geliştirilebildiği sistem demokrasidir. Demokrasinin en önemli özelliklerinden biri de adaleti sağlayan bir düzen kurucu olmasıdır. Diğer taraftan farklılıklara saygı duyan insanlar yetiştirme ve farklılıkların bir arada huzur içinde yaşayabilmesine imkan sağlayan yönetim sistemidir. Bu sebeple demokratik toplum, farklılıkların bir arada barış içinde yaşayabildiği toplumdur. Sorunlar ortaya çıksa bile insanların kendilerini özgür ve rahat bir şekilde ifade edebildikleri meseleleri çözebilmek adına adaleti ön planda tutan yöntemlerin geliştirildiği bir yönetim sistemidir. (Cevizci, 2010: 412). Hak ve özgürlük, düşünce ve kanaat gibi özellikler açısından farklılıklara saygı, ancak demokratik ortamlarda bulunan bir yaşam biçimidir. Fakat demokrasinin asgari koşulları, demokratik insan ve demokrasinin kazanımları olan barış, saygı, katılım gibi değerler kendiliğinden oluşmaz. Dolayısıyla, her biri çağı paylaşmanın özellikleri olan; katılımcı, uygar ve barışçı ilişkiler, akılcılık, anlayış ve hoşgörü, sorumluluk ve özgürlük toplumda hemen yaygınlaşmamaktadır. İnsanın tam gelişimi ise, insan hak ve hürriyetlerinin tam olarak uygulanabildiği demokratik, eşitlikçi ve katılımcı bir ortamda gerçekleşir (Kaypak, 2016: 9).

Yağcı, demokratik toplumun, insanların sadece kendi kişisel hedeflerinin peşinden koştuıkları bir alan olmadığını, bireylerin başkalarıyla bir araya gelmenin sorumluluğunu da paylaştıkları bir arena olduğunu ifade etmektedir. Demokrasiler, hoşgörü ve uzlaşma temelinde toplum yaşamına katılabilen ve kendi temsilcilerini seçebilen irade sahibi vatandaşların varlığıyla güçlenmektedir. (Yağcı, 1998: 16). Maboçoğlu'na göre demokrasi; kendisi ile birlikte diğer insanları da düşünen, paylaşımcı, hoşgörülü, anlayışlı, nesnel, dürüst, insan ve toplumun mutluluğunu önemseyen, farklı görüşleri bir zenginlik olarak kabul eden, yapılan işlerde mantığı duygunun önünde tutan bireylerin bulunduğu toplumlarda yerleşir. Demokrasi ancak bu özellikleri haiz insanların bulunduğu toplumlarda kökleşebilir ve sürekliliğini devam ettirebilir (Maboçoğlu, 1998: 58).

Sonuçta demokrasi eğitiminin kazanımlarını özetlemek gerekirse bunlar yaşanabilir insanlar ve yaşanılabilir bir ortamdır. Güven (2008)'e göre, "demokrasi" ona inanan ve önemini bilen vatandaşlar ile gelişir. Vatandaşların demokrasi bilincinde olması için eğitim sistemi içerisinde demokrasinin değerleri ve özellikleri hakkında bilgiler

verilmesi, okulda uygulamalara dönüştürülmesi gerekmektedir. Demokrasi'nin sürekliliği bu şekilde sağlanır ve demokrasi bu şekilde geliştirilebilir (Güven, 2008). Sık sık zehirlenen demokratik yaşamımız ancak ve ancak demokrasinin temel nitelik ve değerlerinin toplumda kök salmasıyla sağlıklı bir yapıya kavuşabilecektir. Kısaca, demokrasi sadece onu oluşturan değerlerin biçimlendirdiği bir gelenek içinde yetişen kişilerce en uygun ve etkili bir şekilde yaşam biçimi haline getirilebilecektir. Türkiye'deki demokrasi meseleleri de buraya odaklanmaktadır. (Büyükdüvenci 1990: 597).

Türkiye'de demokrasinin özelliklerinin yerleşmesi ve demokratik kurumların gelişmesi, insanların demokrasiyi bir dünya görüşü ve yaşam biçimi haline getirmesi ile mümkün olur. Toplumda bu özelliklerin oluşabilmesi için de insanların ortak bir çaba içerisinde olması gerekir. Demokrasi idealinin bütün insanlığın ortak dünya görüşü ve yaşam tarzı haline gelmesi, demokratik değer ve kurumların gelişip kökleşmesi sağlayabilir. Bunu bir yaşam felsefesi, bir yaşam biçimi olarak algılamak gerekir. Çünkü evrende her şeyin, bir bütün içinde her şeyi etkilediği, hiçbir şeyin birbirinden kopuk olmadığı yaşanarak görülmektedir. Demokrasinin özünde bu zaten vardır. İnsan unsurunun bu ideale uyumlu bir eğitimle oluşması temel esastır. Uygulama yeri olarak aile ve ev herkes için en uygun ortamdır. İnsanların öğrendikleri demokratik ilkeleri buralarda uygulamaya dökerek demokrasiye uyumlu hale getirmeleri gerekmektedir. Halkının eğitim ve refah düzeyi yüksek olan bölgeler bu konuda örnek oluşturmaktadır. Çok kültürlü ve çok kimlikli yapısıyla barış ve hoşgörü kenti olarak bilinen birçok şehirler vardır. Farklı dil, din ve etnik yapıdan insanlar birbirlerini rahatsız etmeden yan yana yüzyıllardır yaşamakta ve birbirlerinin yaşam stillerine hoşgörü ve saygı ile yaklaşmaktadırlar. Yoğun mülteci akınıyla da karşılaşsa bu bölgeler bu yapısını sürdürmeye devam edecektir (Kaypak, 2016: 12).

Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasiye olan ilgi ve demokrasi ile ilgili talepler daha önceki dönemlere nazaran artmıştır. Bu talepler doğrultusunda sistemde "eğitimde demokrasi" vurgusu yapılmış ve bu vurgu yazılı metinlerde de yerini bulmuştur. Türk Milli Eğitim Sistemi'nin en önemli temellerinden biri de Milli Eğitim Şuralarıdır. Bu şuralarda, demokrasi kavramından ilk kez bahsedilen toplantı ise dördüncü Milli Eğitim Şurasıdır. 1949 yılında toplanmış olan dördüncü Milli Eğitim Şurası'nda

“demokratik eğitim” tartışılmıştır. Tahsin Banguoğlu: “Demokrasi idaresi yeni bir terbiye meselesidir, yeni bir fikrin mal edilmesidir.” şeklinde konuşarak demokrasinin hem düşünce hem de eğitim boyutunda yeni bir anlayış olduğunu ifade etmiştir. Tahsin Banguoğlu o dönem Milli Eğitim Bakanlığı görevini yürütmektedir. Bu toplantıda gündem maddelerinden biri de, “Eğitim ve öğretimde dayanan demokratik esasların gözden geçirilmesi” şeklinde ifade edilmiştir. Sonuç itibarıyla 1949 yılındaki dördüncü Milli Eğitim Şurası “demokrasi eğitimi” konusunda bir milattır. Çünkü bu dönemle birlikte “demokrasi eğitimi” sistem içerisinde önemli konuma yerleşmiştir. 1973 yılında kabul edilen Milli Eğitim Temel Kanunu’ndaki “eğitimin temel ilkeleri” bölümünde yer alan ilkelerden biri de “demokrasi eğitimi” olmuştur. Sonuç olarak demokrasi, “demokrasi ilkesi” başlığı ile mevzuattaki yerini de almıştır (Okutan, 2010: 941).

“Türk Eğitim Sisteminde demokrasi ile ilgili mevzuat çalışmaları son olarak 2004 Yılında çıkarılan M.E.B. Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi ile sistemdeki son şeklini almıştır. Milli Eğitim Temel Kanunu’ndan 30 Yılı aşkın bir zaman sonra böyle bir yönergenin hayata geçirilmesi geç kalmış, ama olumlu bir davranış olarak değerlendirilmelidir. Bu yönerge ile okullardaki demokrasi kültürünün bir yaşam biçimi haline gelmesi amaçlanmaktadır. Bir ders kapsamında demokrasiyi okutmakla, demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak okullarda yaşatmak arasında çok fark vardır. Yönergenin amacına ulaşabilmesinin öncelikle yöneticilerin ve öğretmenlerin demokrasi kültürünü benimseyen eğitimciler olmasına bağlı olduğu açıktır” (Okutan, 2010: 942). “Okulda demokrasi kültürünün hayata geçirilmesi için, 2009 Yılında yeni bir uygulama başlattı. Milli Eğitim Bakanlığı, öğretmenlere yeni kriterler getirdi. Kriterlere göre, öğretmenin sınıfta demokrasi ve insan haklarına göre davranması, ulus, inanç ve sosyokültürel ayrımcılık yapmaması, öğrencilerin görüşlerine saygı duyması ve öğrenciye ismiyle hitap etmesi gerekecek! Bu uygulama da demokrasinin sınıftan başlaması gerektiğine olan inancın bir gereği olarak değerlendirilebilir” (Okutan, 2010: 942).

Demokrasi eğitiminin öneminin kabul edilmesi ve bu konuda harekete geçilerek uygulama safhasına başlanması çok önemlidir ancak asıl mesele bu eğitimin hangi kıstaslara dikkat edilerek gerçekleştirileceğidir. Çünkü demokrasi eğitimi, tam

anlamıyla kazandırılmadığı takdirde uygulanmasında da eksiklikler olacağı bir gerçektir. Ural'a göre, demokrasi kavramının toplum nezdinde anlaşılma şekli, hem bireylerin davranışlarını hem de tüm kurum ve kuruluşların yapı ve işleyişini etkilemektedir. Bu sebeple bu konuda üzerinde durulması gereken mesele, insan ve toplum için oluşturulan bu sistemin en uygun şekilde anlatılması, uygulanması ve benimsenmesidir. Eğer insan ve toplum, bir sistemi gerektiği gibi anlayamaz ve uygulayamazsa bu sistemin adına demokrasi denilse de insanın hak ve özgürlükler noktasında problemler yaşamasına sebep olur (Ural, 1999: 453). Demokrasinin kazanımlarını ve değerlerini insanlara kazandırmak ve bu özellikleri bir yaşam haline getirmek başlı başına bir eğitim sürecidir. Bu sebeple demokrasi eğitimi gerekli ve önemlidir. Çünkü insanların tüm farklılıkları ile bir arada yaşayabileceği bir ortam oluşturmak demokrasinin yaşam biçimi haline getirilmesi ve toplumda ortak bir demokrasi anlayışının geliştirilmesi ile mümkün olur. Demokrasi eğitimi ile ilgili bu sürecin bir bütün olduğu düşünülürse informal eğitim ile ailelerin, formal eğitim ile okulların, öğrencilerin demokrasiyi bir yaşam biçimi haline getirmesi noktasında önemlidir. (Büyükkaragöz ve Kesici, 1996). Eğitim kurumları milli ve demokratik değerleri gelecek nesillere aktarırken, diğer taraftan da hak ve sorumlulukları öğretip benimsetmelidir. Öğrenciler eğitim sürecinin sonunda akla dayalı düşünme tutum ve alışkanlığı kazanarak, yenilikçi ve hoşgörülü bir anlayış geliştirebilmiş olmalıdırlar. Bu hedef için de öğretmenlere ve eğitim süreci paydaşlarına önemli görevler düşmektedir. (Maboçoğlu, 1998: 57).

Gülmez, demokrasi eğitiminin, örgün ve yaygın eğitim sistemleri çerçevesinde kapsamlı biçimde uygulanması gerekliliğine dikkat çekerek, bu eğitimin siyasal kültürün demokratik ve sosyal katılımcı bir öze kavuşmasını sağlayacağını ileri sürmüştür (Gülmez 2001: 456). Maboçoğlu'na göre demokrasi eğitimi ailede başlar. Ancak ailenin bu eğitimi sevgi ortamı içinde dayatma, zorlama ve baskıdan uzak, onları başlı başına bir değer olarak görüp, saygı duyarak yapması gerekir. Bu anlayış daha sonra formal eğitim sürecinde devam etmelidir (Maboçoğlu, 1998: 57). Demokrasi eğitimi, paydaşların destek vermesi ile gerçekleştirilebilecek bir iştir. Bu paydaşlar aile, öğretmen, devlet ve toplumdur. Okulda ise vatandaşlık ve insan hakları eğitimi yalnızca yedinci ve sekizinci sınıflarda değil, ilköğretimden yükseköğretime

kadar tüm eğitim kademelerinde planlanarak gerçekleştirilmelidir (Büyükkaragöz, 1998: 290).

Gülmez'e göre, "iyi yurttaş", "hak bilinci" kazandırılmış yurttaş değil, "kişilik ve karakter sahibi" yurttaştır. "Milli hedeflere ulaşmanın bir aracı" olarak görülen derslerde: hakların öğretilmesinden çok, yurttaşlık ödevlerinin yerine getirilmesi ve ödevini yapmayanın hak istememesi gerektiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla, öncelikli amaç, ödev ve sorumlulukları hakların önüne geçirerek, "önce ödev, sonra hak" anlayışıyla uysal, özverili, yasalara ve düzene saygı gösteren ve uyan "hak bilinci"nden uzak "iyi yurttaş" yetiştirilmesidir (Gülmez, 2001: 454). Aslında Gülmez, sorumluluğu hakların önünde tutarak demokrasi eğitiminin bir değerler sistemi olduğunu bize göstermektedir. Çünkü sorumluluk, birçok ahlaki değeri bünyesinde toplayan ve sosyal yaşantımızın düzenini sağlayan önemli bir kavramdır. Madem ki demokrasi, bir yönetim biçiminin olmasının yanı sıra değerler sistemidir o halde değer eğitiminin nasıl olması gerektiğine de bakmak gerekir. Akbaş'a göre, değer eğitiminin iki amacı vardır. Birincisi; başta gençler olmak üzere herkesin kaliteli bir yaşam ile mutlu olmalarıdır. İkincisi ise, toplum gelişimine ve toplumun iyiliğine katkı sağlamaktır. Kısaca değer eğitimi, gençlerin gelişimlerine katkıda bulunur ve mutlu yaşayabilecekleri yaşamı kurmalarını sağlar (Akbaş, 2008: 340). Tahiroğlu ve Aktepe, Sosyal Bilgiler derslerinde değer eğitimi yaklaşımları ile öğrencilerde saygı, hoşgörü, eşitlik ve diğer demokratik değerlerin geliştirilmesinde, demokrasiye yönelik olumlu davranışların artırılmasında ve öğrencilerin demokrasi algılarının geliştirilmesinde daha etkili olduğunu ifade etmişlerdir (Tahiroğlu ve Aktepe, 2015: 329). Değerlerin öğrenilmesi sürecinde okulların yanı sıra eğitimin paydaşları olan aileler, dini müesseseler ve medya gibi kültürel kurumlar da etkilidir. Bu sebeple değerlerin topluma nasıl kazandırılabilceğinin ve kazandırıldığının bilinmesi gereklidir. (Akbaş, 2008: 341).

Sosyal Bilgiler'in asli amacı etkin ve iyi vatandaşların yetişmesini sağlamaktır. Bu sebeple değerler eğitiminin önemi farklıdır. Vatandaşların etkin ve iyi vatandaş olmalarını sağlamak amacıyla milli değerleri benimsemiş, evrensel değerleri destekleyen vatandaşlara ihtiyaç vardır. Bu noktada Sosyal Bilgiler dersinin değerler eğitimi açısından önemi yadsınamaz (Kan, 2010: 142). Öğrencilerin tutum ve

davranışlarının demokratikleşmesi noktasında değer eğitiminin etkililiğine dair sonuçlar bulunabilmektedir. Türk Milli Eğitimi'nin esaslarından birinin de “demokrasi eğitimi” (METK, Madde 11) olması dikkate alınır, bu eğitimin okullarda ilk sınıf kademelerinden başlanması gerektiği sonucuna varabiliriz. Bu sebeple bu eğitime yönelik programların hazırlanmasına ihtiyaç vardır (Izgar ve Beyhan, 2015: 455). Büyükkaragöz'e göre, öğretmen, öğrencilerde demokrasi geleneğini güçlendirerek, ahlaki yeteneklerin öğrencilerde yerleşmesi konusundaki görevlerini bilmelidir. Öğretmen demokratik ilkelere değer verdiğini sadece teoride değil çalışmalarıyla da göstermelidir (Büyükkaragöz, 1998: 255). Ülkemizdeki eğitim sistemi demokrasi eğitimini benimsemiştir ancak uygulama noktasında amacının çok uzağındadır. Çağdaş ve demokratik ülkelerdeki demokrasi eğitimi ülkemizde uygulamaya konulan demokrasi eğitiminden ileridedir. Bu durumun birincil sebebi ise “demokrasi ilkesi”nin yazılış biçimidir. Ancak demokratik toplum ve demokratik düzeni ilgilendiren problemlerin hepsi bu sebebe bağlanırsa bilimsel açıdan hatalı bir tespit yapılmış olur (Okutan, 2010: 942).

Gerek Türkiye'de gerekse de dünyada yapılan araştırmalar, demokrasi ve insan hakları eğitiminin önemini ortaya koymaktadır. Özellikle ilköğretimde demokrasi ve insan haklarının öğrencilere aktarılması gerekmektedir. Öğretmenlerin öğrencilere, demokratik tutum ve davranışları kazandırmadaki başarı ya da başarısızlıkları, kendi sınıflarında daha demokratik olup olmamaları, demokrasi ve insan haklarına önem verip vermemeleri ve aldıkları eğitime bağlıdır (Büyükkaragöz, 1998: 261-278).

1.4. Sosyal Bilgiler ve Demokrasi Eğitimi

Demokrasi kavramına ilişkin tanımlamalardan ve demokrasi eğitimine yönelik yazılanlardan da anlaşılacağı gibi demokratik düzen, etkin vatandaşların bulunduğu ortamda yaşama imkanı bulur. Safran, Sosyal Bilgiler'in genel amacının etkin vatandaş yetiştirmek olduğunu söyleyerek etkin vatandaşın; içinde yaşadığı toplumun kültürünü benimseyen, özümseyen ve bunu geliştirme anlayışına sahip olan bireylerden oluştuğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda ulusların kendi devamlılıklarını sağlayabilmeleri, etkili vatandaş yetiştirmesi ile mümkün olabilecektir. Vatandaş yetiştirme yöntemleri dayandığı felsefi temellere göre, tek disiplinli, çok disiplinli veya disiplinler arası bakış açıları ile olabilmektedir. Tek disiplinli anlayışta "Tarih", "Coğrafya", "Vatandaşlık Bilgisi" dersleri ayrı ayrı verilirken; çok disiplinli ve disiplinler arası anlayışta bütünleştirici yaklaşım ile oluşturulan "Sosyal Bilgiler" dersi, farklı bir ders olarak bireylere kazandırılmaya çalışılır (Safran 2008: 15).

Sosyal bilgiler dersi, öğrencilere demokrasinin tanıtımını yapma ve öğrencilerin demokratik alışkanlıkları edinmesini sağlama açısından önemlidir. Bu sebeple Sosyal Bilgiler, kendini gerçekleştiren ve karar verme becerisine sahip insanların yetiştirilmesine, insanların demokrasinin ilkelerini uygulayabilmelerine ve demokratik tutum kazanmalarına imkan sağlamalıdır (Şimşek, 2011). Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçlarının yaklaşık yarısı Tarih dersi ile ilgilidir ve bu amaçların vatandaşlık eğitimi ve tarih disiplini becerilerini kazandırmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır (Turan, 2016: 120). Tay'a göre de Turan gibi, Sosyal Bilgilerin etkili vatandaş yetiştirme boyutu bulunmaktadır. Tay, etkin vatandaşın çağın değişen ve gelişen şartlarına uygun hazırlanması gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu sebeple öğretim programları da değişen şartlara göre hazırlanmalıdır. Bu kapsamda Sosyal Bilgiler programının da gelişerek değişebildiği söylenebilir (Tay, 2017: 467).

Gerçekten de ülkede ve dünyada oluşan siyasi, sosyal, ekonomik, bilimsel değişimler ve gelişmeler, insan ve toplum yaşamını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu değişim ve gelişmelerin sonucu, eğitim programlarını da etkilemekte ve bu kapsamda Sosyal Bilgiler programına yeni yaklaşım ve uygulamaların yerleşmesi kaçınılmaz olmaktadır (Sözer, 1998: 34).

Demokrasi hakkında yapılan tanımlamalardan ve yazılanlardan anlaşıldığı kadarıyla demokrasi aynı zamanda bir değerler aktarımıdır denilebilir. O halde demokrasi Sosyal Bilgiler dersinin konularından biri ise aynı zamanda demokratik değerleri kazandırmaya odaklanmış bir ders de olması beklenir. Yeni öğretim programında da değerler ve değer eğitimi önemseniştir (Akbaş, 2008: 341). Değerler eğitimi, Sosyal Bilgiler öğretim programının en önemli unsurlarından birisidir. Sağlık bilgisi, bağımsızlık, yardımseverlik gibi değerler verilirken öğrencilerin ekonomi ile ilgili kazanımlar edinmeleri de mümkündür (Meydan ve Güngör, 2016: 320). Diğer taraftan gelecek nesillere demokratik değerleri kazandırmada en yetkin disiplinlerden biri de Sosyal Bilgiler dersidir (Diktaş, 2018).

Okutan, demokrasi ilkelerinin okullarda belli şartlar ile uygulanmaya çalışıldığı taktirde uygulanan eğitimin başarılı olamayacağına işaret etmiştir. Aynı şekilde bugünkü okullarımızdaki durumun da “demokrasi eğitimi” açısından başarısız olduğunu düşünmektedir. Demokrasi eğitimi ile ilgili bir başka problem ise “demokrasi eğitimi” ilkesinin yazılışı ile ilgilidir. Kısaca demokratik değerler hiçbir şarta bağlı olmaksızın kazandırılmaya çalışılmalıdır (Okutan, 2010: 942). Demokrasi eğitiminde öğretmenlere şüphesiz ki çok önemli görevler düşmektedir. Ve bu görevde öğretmenlerin en önemli yardımcısı da ders kitaplarıdır. O halde ders kitaplarında demokrasi eğitiminin sistemli, tam ve hatasız yer alması gerekir. Öğretmenler, kitapları daha çok temel kaynak olarak kullandığı için, ders kitapları öğrenciler için bilgiye ulaşmada ilk kaynak durumundadır. Bu bağlamda ders kitapları öğretmenlere yardımcı olurken öğrencinin de bilgiye ulaşmasını sağlar (Ulusoy, 2008: 193).

“Ders kitabı, bir eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğretme öğrenme süreci ile ölçme değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı bir öğretim materyalidir.” Okul sürecinde temel eğitim - öğretim aracı olan ders kitapları diğer eğitim - öğretim materyalleri gibi; zamana, mekana, bilimsel ve teknolojik gelişmelere göre değişmeli ve gelişmelidir. Ders kitapları günümüzde de daha önceki zamanlarda olduğu gibi dersin temel kaynağı ve en önemli materyali olmuştur. Zamanın şartlarına göre içerik ve biçimsel olarak değişse de öğretmenler ve öğrenciler için önemini hala korumaktadır (Ulusoy, 2008: 213).

Demokrasi eğitimi'nin Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla ortaokul öğrencilerine aktarıldığı birçok araştırmacı tarafından bahsedilmiştir. Bu dersin temel kaynağının ise öğretim programı öncülüğünde hazırlanan ders kitapları olduğundan da yine araştırmacılarca ifade edilmiştir. Bu noktada Sosyal Bilgiler öğretim programının demokrasi eğitimi bağlamında incelenmesi elzemdir.



1.5. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

Türkiye’de öğretim programları, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nun ikinci maddesinde bulunan “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları” ile 4-17 maddeleri arasında yer alan “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanmaktadır.

Hazırlanan öğretim programları yaşam alanını ders kitaplarında bulmaktadır. Ulusoy’a göre, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında olması gereken bazı nitelikler vardır. Bunlar aşağıdaki gibidir:

1. “Öğrencileri; milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerler bakımında besleyen; demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösteren ve bu değerlerle ilgili ders konularını sevdiren okuma metinlerini içerir.”
2. “Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri ile kitabın hitap ettiği eğitim kurumunun amaçlarına uygun olur.”
3. “Atatürk İlke ve inkılâpları ile ilgili konulara, öğretim programlarına ve Talim ve Terbiye Kurulu’nca alınan kararlara uygun olur.”
4. ”Demokrasi ve insan hakları ile kültürel ve evrensel değerleri kapsar.”
5. “Bilginin nasıl üretileceğine ilişkin vurgu yapar.”
6. ”Bilişim teknolojisinin etkin ve verimli kullanımını teşvik eder.”
7. “Öğretim programının kazandırmayı amaçladığı değer, tutum ve yeterlikleri kapsar.”

8. “Ön yargı ve normatif önermelerden uzak olarak konuyla ilgili farklı bakış açıları içerir.”

9. “Kişi, kurum ve kuruluşları yıpratıcı unsurları taşımaz.”

10. “Her türlü etkinlikte öğretmenin rehberliğinde öğrenciyi merkeze alır.”

11. “Konuların hazırlanması ve düzenlenmesinde öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulur” (Ulusoy, 2008: 211).

1.5.1. Öğretim Programlarının Amaçları

Eğitim - öğretim programları ile ilgili okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kademeleri için yapılan çalışmaların tamamı birbirini tamamlayıcı niteliktedir. En son hazırlanan Sosyal Bilgiler öğretim programında (2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı - İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar), ortaokulu tamamlayan öğrencilerin ulaşması beklenen amaçlar şu şekilde ifade edilmiştir.

“Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevi değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi’nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak.” (M.E.B., 2018).

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda ilkokul ve ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde devamlılık ilkesi esas alınmış ve demokrasi ile ilgili yapılan tanımlardan hareketle ortaokulu tamamlayan öğrencilerin demokratik değerleri de kazanmalarının beklendiği ifadede yerini bulmuştur. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının genel amaçlarına bakıldığında Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilere kavram, beceri, değer ve tutum kazanımlarını sağlayan temel ders olduğu görülmektedir (Meydan ve Güngör, 2016).

Değerlerimiz

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda değer kavramından ne anlaşılması gerektiği açık bir şekilde ifade edilmiştir. *“Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünüme ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır.”* (M.E.B., 2018).

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda toplum için değerlerin önemi ve eğitim sistemindeki yerinden de bahsedilmiştir. *“Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder.”* (M.E.B., 2018).

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda değerlerin yerinden ve öğretim programındaki kök değerlerden de bahsedilmiştir. *“Eğitim programı; öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulur. Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır. Öğretim programlarında yer alan kök değerler şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır.”* (M.E.B., 2018).

Yetkinlikler

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yetkinlikler ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır. *“Eğitim sistemimiz yetkinliklerde bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip karakterde bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan yetkinlikler Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (TYÇ) belirlenmiştir. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde sekiz anahtar yetkinlik belirlenmiştir tanımlanmıştır.”* (M.E.B., 2018).

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler şu şekilde ifade edilmiştir: *“Bu yetkinlikler kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekte; bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsar. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik ise bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılarla ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı olarak medeni hayata tam olarak katılmaları için donatmaktadır.”* (M.E.B., 2018).

1.5.2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı'nın “özel amaçları”; Türk Millî Eğitimi'nin “temel amaçları” ve “temel ilkelerine” göre belirlenmektedir. Bu temel amaçlar ve temel nitelikler ise 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yer almaktadır. Buna göre Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ile öğrencilerin;

1. *“Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,”*
2. *“Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,”*

3. *“Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,”*
4. *“Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,”*
5. *“Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,”*
6. *“Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,”*
7. *“Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,”*
8. *“Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,”*
9. *“Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,”*
10. *“Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algulamaları,”*
11. *“Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,”*
12. *“Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetmeleri,”*

13. “Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,”

14. “Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,”

15. “İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye’si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,”

16. “Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,”

17. “Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,”

18. “Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır.”

1.5.3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Yapısı

Öğrenme Alanları

Sosyal bilgiler dersinde öğrenme alanları, birbiriyle ilişkili kavram, tema ve değerlerin toplandığı yapılardır (Ersoy, 2016).

Öğrenme alanları, disiplinler arası bir yapıya sahip olup bu alanlarda birbirleri ile ilişkili bilgi, beceri ve değerler bir bütün halinde görülebilmektedir. Öğretim programının muhtevası da bu öğrenme alanlarına uygun olarak oluşturulmuştur. Ders kitaplarında yer alan üniteler de öğrenme alanlarına göre düzenlenmiş ancak her bir sınıf düzeyindeki ünitelere, öğrenme alanlarının içerik ve kapsamına göre farklı isimler verilmiştir. En son uygulamaya konulan “2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı” ise yedi öğrenme alanı çerçevesinde düzenlenmiştir. “Demokrasi”

kazanımlarının açık ve net olarak verilmeye çalışıldığı öğrenme alanı ise “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanıdır.

Etkin Vatandaşlık

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanının genel çerçevesi şu şekildedir.

“Bu öğrenme alanı sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk çerçevesinde etkin vatandaşlık kavramına odaklanmaktadır. Öğrencilerin, grup, kurum ve sosyal örgütlerin nasıl oluştuğunu; onları etkileyen ve kontrol eden mekanizmaları; bunların bireyleri ve kültürü nasıl etkileyip kontrol ettiklerini ve varlıklarını nasıl sürdürüp değiştirdiklerini bilmesi önemlidir. Bu konuda elde edilen bilgiler ışığında, öğrenciler: Toplumumuzda ve diğer toplumlarda grupların, kurumların ve sosyal örgütlerin rolü nedir? Grup, kurum ve sosyal örgütlerden ben nasıl etkileniyorum? Grup, kurum ve sosyal örgütler nasıl değişir? Bu değişikliklerde benim rolüm nedir? sorularına cevap verebilmelidir. Toplum yaşamında doğacak sorunların en önemli güvencesi olarak örgütlü bir devlet gücünün varlığını kavrarlar. Toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, birey haklarının ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu fark ederler. Toplumsal hizmetlere ve değişik resmî etkinliklere katılma yollarını öğrenerek yönetimi etkilemek için hangi demokratik yolların olduğunu kavrarlar.”

Sosyal Bilgiler derslerinde kazanım ve ders saati bağlamında öğrenme alanlarının yeri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1 Sosyal Bilgiler Derslerinde Kazanım Verileri

SINIFLAR	4. SINIF			5. SINIF			6. SINIF			7. SINIF		
	Kazanım	Süre Oranı (%)	Ders Saati	Kazanım	Süre Oranı (%)	Ders Saati	Kazanım	Süre Oranı (%)	Ders Saati	Kazanım	Süre Oranı (%)	Ders Saati
BİREY VE TOPLUM	5	11,1	12	4	13	14	5	11,1	12	4	11,1	12
KÜLTÜR VE MİRAS	4	13	14	5	16,6	18	5	20,4	22	5	27,8	30
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	6	18,5	20	5	16,6	18	4	13	14	4	13,9	15
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	5	14,8	16	5	13	14	4	11,1	12	4	11,1	12
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	5	16,6	18	6	16,6	18	6	16,6	18	6	13,9	15
ETKİN VATANDAŞLIK	4	13	14	4	11,1	12	6	14,8	16	4	11,1	12
KÜRESEL BAĞLANTILAR	4	13	14	4	13	14	4	13	14	4	11,1	12
TOPLAM	33	100	108	33	100	108	34	100	108	31	100	108

Tablo incelendiğinde Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi kazanımlarının açık ve net bir şekilde yer aldığı “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı 5. sınıfta dört kazanım ve on iki saat, 6. sınıfta altı kazanım ve on altı saat, 7. sınıfta ise dört kazanım ve on iki saat olarak yer almıştır.

Aşağıda 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan 5, 6 ve 7. sınıflar için hazırlanan Etkin Vatandaşlık öğrenme alanına ait kazanımlar ve açıklamaları yer almaktadır.

1.5.4. 5. Sınıf Kazanım ve Açıklamaları

Etkin Vatandaşlık

“Bu öğrenme alanı işlenirken özgürlük ve bağımsızlık gibi değerlerle araştırma ve sosyal katılım gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.”

SB.5.6.1. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir.

“Günlük yaşantısında karşılaştığı kurumlar ele alınarak bu kurumların yurttaşların haklarını koruma ve geliştirme, vatandaşlara çeşitli hizmetler sunma ve onların ihtiyaçları ile güvenliklerini sağlamaya yönelik sorumlulukları olduğu vurgulanır. evresindeki kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin araştırılması sağlanır. Kazanım kapsamında e-devlet portalı ve bu portal üzerinden sağlanan hizmetlere değinilir.”

SB.5.6.2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.

“Yönetim birimlerinde görev yapan birey ve kurulların görevlerini yerine getirirken çeşitli kararlar aldıkları ve bu bağlamda karar verme becerilerini kullandıkları belirtilir.”

SB.5.6.3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.

“Temel haklardan katılım ve düşünce özgürlüğu hakkı üzerinde durulur.”

SB.5.6.4. Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir.

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan 5. sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanına bakıldığında özgürlük, bağımsızlık, düşünce özgürlüğu, yönetim birimlerinin işleyişi, sosyal katılım, ülkemizdeki kamu kurumları ile sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ile ilgili bilgilerin kazanımlarının olduğunu görmekteyiz.

1.5.5. 6. Sınıf Kazanım ve Açıklamaları

Etkin Vatandaşlık

“Bu öğrenme alanı işlenirken eşitlik değeriyle eleştirel düşünme, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma ile politik okuryazarlık becerilerinin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.”

SB.6.6.1. Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.

SB.6.6.2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar.

“Kuvvetler ayrılığı ilkesi ile yasama, yürütme ve yargı güçlerinin her birinin kendine has yetki ve sorumluluklarının olduğu üzerinde durulur.”

SB.6.6.3. Yönetimin karar alma sürecini etkileyen unsurları analiz eder.

“Konu siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, medya ve bireyler (kamuoyu) kapsamında ele alınır.”

SB.6.6.4. Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar.

“Kazanımın işlenmesi sırasında 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü ele alınır.”

SB.6.6.5. Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar.

SB.6.6.6. Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.

“Pozitif ayrımcılık, ekonomik, siyasal ve toplumsal temsil gibi olumlu, kadına şiddet ve cinsiyet ayrımcılığı gibi olumsuz konular üzerinde durulur.”

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan 6. sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanına bakıldığında yönetim biçimleri, kuvvetler ayrılığı, 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü bağlamında demokrasinin önemi, hak ve sorumluluklarımızın anayasadaki yeri, tarihi ve güncel örneklerden hareketle kadına verilen önem ile ilgili bilgilerin kazandırılmaya çalışıldığını görmekteyiz.

1.5.6. 7. Sınıf Kazanım ve Açıklamaları

Etkin Vatandaşlık

“Bu öğrenme alanı işlenirken barış değeriyle problem çözme becerisinin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.”

SB.7.6.1. Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar.

“Demokratik değerlere ve demokrasi uygulamalarına tarihimizden örnekler verilir.”

SB.7.6.2. Atatürk’ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.

“TBMM’nin açılması, Cumhuriyet’in ilanı ve çok partili hayata geçiş denemeleri kısaca ele alınır.”

SB.7.6.3. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir.

SB.7.6.4. Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder.

“Demokratik toplumlardaki antidemokratik uygulamalarla ilgili güncel sorunlar üzerinde durulacaktır. Aile, okul ve toplumdaki demokratik uygulamalar üzerinde durulur.”

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan 7. sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanına bakıldığında ise demokrasi uygulamalarına tarihten örnekler, TBMM’nin açılışı, cumhuriyetin ilanı, çok partili hayata geçiş denemeleri, Türkiye Cumhuriyeti devletinin temel nitelikleri, demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunlar ile ilgili bilgilerin kazandırılmaya çalışıldığını görmekteyiz.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Temel Beceriler

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan ve amaçlar bölümünde de yer alan beceriler aşağıda tablo olarak sunulmuştur.

Tablo 2 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Temel Beceriler Tablosu

1. Araştırma	15. Kanıt kullanma
2. Çevre okuryazarlığı	16. Karar verme
3. Değişim ve sürekliliği algılama	17. Konum analizi
4. Dijital okuryazarlık	18. Medya okuryazarlığı
5. Eleştirel düşünme	19. Mekânı algılama
6. Empati	20. Öz denetim
7. Finansal okuryazarlık	21. Politik okuryazarlık
8. Girişimcilik	22. Problem çözme
9. Gözlem	23. Sosyal katılım
10. Harita okuryazarlığı	24. Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama
11. Hukuk okuryazarlığı	25. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
12. İletişim	26. Yenilikçi düşünme
13. İş birliği	27. Zaman ve kronolojiyi algılama
14. Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme	

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Değerler Eğitimi

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerler şunlardır:

1. Adalet
2. Aile birliğine önem verme
3. Bağımsızlık
4. Barış
5. Bilimsellik
6. Çalışkanlık
7. Dayanışma
8. Duyarlılık
9. Dürüstlük
10. Estetik
11. Eşitlik
12. Özgürlük
13. Saygı
14. Sevgi
15. Sorumluluk
16. Tasarruf
17. Vatanseverlik
18. Yardımseverlik

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan bu değerler ile demokrasi eğitimi ile ilgili değerler arasında da bir bağ bulunmaktadır. Güven (2008), demokrasinin bir hayat felsefesi olduğunu söylerken; Ergil (2005) eşitlik, adalet, katılım ve farklılıkların bağdaştırıldığı bir kavram olduğunu ifade eder. Dahl (2001) ise, hakların demokratik bir sürecin yapı taşı olduğunu belirtmiştir. Doğan (2007) ve Maboçoğlu (1998) da demokrasinin hak ve hürriyetlerin kullanılmasına imkan tanıdığından bahsetmiştir. Şengül (2008) ise demokratik eğitimin özgürlüğe önem verdiğini ifade etmiştir.

1.6. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde demokrasi eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiş ve alan yazındaki bu çalışmaların önemli sonuçları sunulmuştur. Yapılan alan yazın incelemesinde özellikle son yıllarda demokrasi eğitimine yönelik çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

Kükürtçü (2019), “Çocuk Hakları ve Demokrasi Eğitiminin Çocukların Demokratik Davranışlarına Etkisi” adlı çalışmada on bir hafta süreyle deney grubu çocuklarına geliştirilen programı uygulanmıştır. Yapılan çalışmada demokrasi eğitimi için öğrenmenin en hızlı olduğu erken çocukluk döneminde başlanmasının çağdaş demokratik toplumların oluşabilmesi açısından son derece önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Okumuş (2017), “Görselliğe Dayalı Etkinlikler Yoluyla Tarih Derslerinde Demokratik Değer Öğretimi” adlı çalışmada birbirini destekleyen nitel ve nicel bulgular neticesinde; görselliğe dayalı etkinliklerin öğrencilerin demokratik değerlere yönelik algılarını artırdığı, demokratik değerlerin öğrenilmesinde ve konulara ilişkin ifade gücünün artmasında görselliğe dayalı öğretimin etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Özdemir (2017), “2016- 2017 Eğitim Öğretim Yılında 4. 5. 6. Ve 7. Sınıflarda Okutulan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Demokrasi ve İnsan Hakları Kavramlarına Yer Verilme Düzeyinin İncelenmesi” adlı çalışmada şu sonuçlara ulaşmıştır: 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında sekiz ünite bulunmakta ve bu ünitelerin çoğunda demokrasi ve insan hakları ile ilgili program kavramlarına yer verilmektedir. 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında sekiz ünite bulunmakta ve yedi üniteye demokrasi ve insan hakları kavramına yer verilmektedir. 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yedi ünite bulunmakta ve altı üniteye demokrasi ve insan haklarına yer verilmiştir. 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında ise yedi ünitenin yer aldığı ve bu ünitelerin tamamında demokrasi ve insan hakları kavramlarının bulunduğu tespit edilmiştir.

Gündüz (2016), öğrencilere demokrasi kültürünün kazandırılmasında demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesinin katkısının belirlenmesi ile ilgili yaptığı

“Ortaokullarda Demokrasi Kavramının Kazandırılmasında Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Uygulamasının Etkisi (İzmir İli Örneği)” adlı çalışmada öğrencilere elli üç soruluk likert, öğretmenlere beş soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulaması yapılmıştır. Yapılan çalışma ve değerlendirmeler neticesinde, öğrencilerin demokrasi eğitimi ile hedeflenen kazanımları edinmelerinde, demokrasinin bir yaşam tarzı haline getirilmesinde ve demokrasi bilincinin kazandırılmasında; demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesinin önemli katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışma sonucunda okullarda eğitim yolu ile demokrasi bilincini kazandırabilmek için öncelikle demokrasiyi içselleştirmiş öğretmenlerin eğitim vermesini sağlamanın gerekliliği ifade edilmiştir.

Nasırcı (2016), “Sınıf Öğretmenlerinin Demokrasi Algıları ve Demokrasi Eğitimine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi – Metaforik Bir Çalışma” adlı çalışmada şu sonuçlara ulaşmıştır: Sınıfta demokrasi konularını işleyen öğretmenlerin oranı % 85.4’dür. Demokrasi, öğretmenler tarafından yaşam biçimi olarak ele alınmakta ve özellikle ailede demokrasi konusu işlenmektedir. Bu konuyu okulda demokrasi ve sınıfta demokrasi konuları izlemektedir. Öğretmenlerin demokrasiyle ilgili derslerinde yer verdikleri diğer konular temel hak ve özgürlükler, cumhuriyet ve Atatürk’ tür. Öğretmenler, sınıflarda demokrasi eğitimi ile ilgili uygulama olarak genellikle sınıf başkanlığı seçimini yapmaktadırlar. Buna karşın öğrenciler ile ortak kararlar almak, okul meclisleri projesi, rol model olma ve öğrenci merkezli eğitsel etkinlikleri hayata geçirme etkinlikleri, daha az gerçekleştirilen etkinliklerdir. Araştırma grubu öğretmenleri demokrasi eğitiminde öğretmenlik meslek bilgi ve becerilerinden çok tutum ve davranışların önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Demokrasi eğitiminin ailede başlaması gerektiğini belirten öğretmenler, okulda da yöneticilerin demokratik olması ve toplumun bilinçlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Gövercin (2013), ülkemizde insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının demokrasi ve insan hakları eğitimine olan katkılarının incelendiği “İnsan Hakları Alanında Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Demokrasi Ve İnsan Hakları Eğitimine Katkısı” adlı çalışmada; toplumda insan hakları bilinci oluşturmak için örgün eğitim kurumlarının yeterli olmadığı, bu nedenle eğitimlerin yaygınlaştırılarak yaşam boyu sürdürülmesi gerektiğinden hareketle sivil toplum

kuruluşlarının demokrasinin ve insan haklarının gelişmesinde ve yerleşmesinde önemli ölçüde katkısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ekici (2013), “Türkiye ve Avusturya’daki ortaokullarda uygulanan programlarda yer alan demokrasi içeriğinin benzerlik ve farklılıkları nelerdir?” problem cümlesi merkezli yaptığı “Avusturya ve Türkiye’deki Ortaokullarda Demokrasi Eğitimi İçeriğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Karşılaştırılması (Viyana-Diyarbakır Örneği)” adlı çalışmada öğretmenlerin “ifade özgürlüğü” ekseninde birleştikleri sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada ulaşılan diğer sonuçlar ise şu şekildedir: Türkiye’deki ortaokullar için hazırlanan öğretim programlarında demokrasi eğitimine yönelik kazanımlar öğretmenler tarafından yetersiz bulunurken, Avusturya’daki ortaokullar için hazırlanan öğretim programlarında yer alan demokrasi eğitimine yönelik kazanımlar öğretmenler tarafından yeterli bulunmuştur. Ülkemizdeki ortaokullarda, demokrasi eğitimini temele alan kazanımların “öğrenciye görelilik ve işlevsellik” ilkeleri ile yazılmadığı ve Türkiye’deki ortaokul öğrencilerinin temel demokrasi bilgileri konusunda yetersiz olduğu, Avusturya’daki ortaokullarda ise demokrasi eğitimi ile ilgili kazanımların çoğunlukla sosyal öğrenme kuramına göre öğrencilere aktarıldığı sonucuna varılmıştır. Her iki ülkede de demokrasi eğitimine ilişkin hazırlanan içerikler soyuttur. Türkiye’deki demokrasi eğitimi değerlere yönelik iken, Avusturya’da demokrasi eğitimi ise bilgi merkezlidir. Avusturya’daki ortaokullarda demokrasi eğitimi, bireysel farklılıklara saygı merkezli yer alırken, Türkiye’deki ortaokullarda düşünce farklılıklarına saygı merkezli yer almaktadır.

Bilici (2012), “İlköğretim II. Kademe Demokrasi Eğitimi Konuları Üzerine Türk ve Alman Eğitim Sistemlerinde Öğretmen Görüşlerinin Karşılaştırılması: Osnabrück-Muş Örneği” adlı çalışmasında şu sonuçlara ulaşmıştır. Alman öğretmenler, demokrasi kavramı konusunda “katılım” kavramını ön plana çıkarmaktadırlar. Bu doğrultuda Almanya’da katılımın artırılmasına yönelik uygulamalara ağırlık verildiği görülmektedir. Türk öğretmenler daha çok özgürlükler üzerinde durmakta, genel olarak demokrasi kavramı ve bilgisini anlatmaya çalışılmaktadırlar. Her iki ülke öğretmenleri tarafından özgür bir anayasa, temel hakların güvence altına alınması ve özgür seçimler demokrasinin vazgeçilmez esasları olarak kabul edilmiştir.

Toraman (2012), “İlköğretim 8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Ders Programı’nın (2010) Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında şu sonuçlara ulaşmıştır: Öğrenciler dersi önemli ancak sıkıcı bulmaktadır, öğrendiklerini yaşamla ilişkilendirememektedir ve projeleri yetersiz bulmaktadır. Öğretmenler ise kazanımların amaca büyük oranda hizmet ettiğini, ders süresinin yetersiz olduğunu ve etkinliklerin öğrenci merkezli olduğunu ifade etmişlerdir.

Ural ve Sağlam (2011), “İlköğretim Öğrencilerinin Demokratik Tutum Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” adlı çalışmasında şu sonuçlara ulaşmıştır: İlköğretim 6. Ve 7. sınıf öğrencilerinin demokratik tutum düzeylerine ilişkin puanların aritmetik ortalamasının 3.94 olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin demokratik tutumlarının oldukça katılıyorum düzeyinde olduğu ortaya konulmuştur. Neticede öğrencilerin demokratik tutum düzeylerinin beklenen düzeye çıkarılması için önlemler alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yoğurtcu (2010), “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Demokrasiye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi (Erzincan Örneği)” adlı çalışmasında şu sonuçlara varmıştır: İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin demokrasiye yönelik tutum puan ortalamaları cinsiyete, sınıf düzeylerine, okul çevresine, sınıf mevcutlarına, anne baba mesleklerine, anne çalışma durumuna, anne baba öğrenim durumuna, evde karar alma durumuna, kardeş sayısına, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.

Yağan (2010), “Bağımsız Anaokullarında Görev Yapan Öğretmenlerin ve Okul Müdürlerinin Demokrasi Ve Demokrasi Eğitimine İlişkin Görüşleri: Eskişehir İl Örneği” adlı çalışmasında şu sonuçlara ulaşmıştır: Demokrasinin tanımı ile ilgili öğretmenlerin büyük bir kısmı demokrasinin yönetim boyutuna değinmişlerdir. Öğretmenlerin çocuklara demokratik tutum ve davranışlar kazandırmaya yönelik planlı ve düzenli etkinlikler uygulamadıkları görülmektedir. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu demokrasi eğitiminin öncelikle ailelere ya da öğretmenlere yani yetişkinlere verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenler en çok aileye yönelik sorunları dile getirdikleri belirlenmiştir. Okulöncesi dönem çocuklarının demokratik tutum ve davranış kazanma düzeylerine ilişkin öğretmenlerin

çoğunluğunun çocukların demokratik tutum ve davranışları büyük oranda kazanabildikleri konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. Öğretmenler çocukların okulun demokratik yapısını fark edebildiklerini ve demokrasi eğitiminde okul öncesi dönemin önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Aydeniz (2009) “İlköğretim 4. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimindeki İşlevselliği” adlı çalışmasında şu sonuçlara ulaşmıştır: Öğretmenlerin büyük bölümü 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler programının insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi eğitimine yönelik önemli rolü olduğu kanaatine sahiptirler. Öğretmenler, “ders kitaplarının ulaşılacak istenen hedeflerin kazandırılmasında içerik açısından yeterli olduğu” fikrine çok fazla katılmamışlardır. Sosyal Bilgiler dersinde insan hakları ve demokrasi ile ilgili konuların öğretiminde öğretmenlerin yarıya yakın bir kısmı sıklıkla DVD, CD, film, resim, grafik gibi görsel araçlardan, bilgi teknolojilerinden ve kitle iletişim araçlarından yararlanmaktadır. Aktif öğrenme metotlarını kullanmayan hiçbir öğretmen yok gözükmemektedir. Öğretmenler, Sosyal Bilgiler dersinde insan hakları ve demokrasi ile ilgili konuların öğretiminde; aile, okul ve diğer öğretmenlerle sıklıkla, toplum hizmeti veren kişilerle ise bazen iş birliği yaptıklarını söylemişlerdir. Öğretmenler, sınıf ortamını oluştururken öğrencilerin sınıf kararlarında düşüncelerini dile getirme ve düşüncelerini rahatça ifade etme ilkelerine her zaman; sınıf kurallarına uyma, birbirlerine saygılı davranma, yapılan eleştirileri hoşgörü ile karşılayıp birbirleri ile dayanışma içinde olma ve sınıftaki her öğrencinin etkinliklere katılma ilkelerine sıklıkla dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir.

Toper (2007), “İlköğretim İkinci Kademe Demokrasi Eğitimi: İkinci Kademe Öğretmenlerinin Demokratik Tutum Ve Davranışları Sergileme Düzeyleri: Kars İli Örneği” adlı çalışmada ulaştığı sonuçlar şunlardır: Öğretmenlerin verdikleri yanıtlara cinsiyetlerine göre bakıldığında; bayan öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre öğrenciyi daha aktif kılan, araştırma, inceleme ve işbirliğine yönlendiren çalışmalarla ders işledikleri, öğrencilerin sınıf düzenini bozacak herhangi bir davranışta bulunması halinde erkek öğretmenlerin bayan öğretmenlere göre daha etkili çözüm yolları ürettikleri görülmektedir. Bayan öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre öğrenciler arasında başarı, ekonomik durum, baba mesleği, velisinin okul sık gidip gelme durumuna göre daha az ayırım yaptıkları sonucuna varılmıştır. Öğretmenlerin

verdikleri yanıtlara branşlarına göre bakıldığında; Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, diğer öğretmenlere oranla öğrencileri daha aktif kılan, araştırma, inceleme ve işbirliğine yönlendiren çalışmalarla ders işledikleri, Sosyal Bilgiler dışındaki branşlardan olan öğretmenlerin lisans eğitimleri süresince demokrasi eğitimi hakkında bilgi almadıkları sonucuna varılmıştır.

Gürbüz (2006), “İlköğretim 7. ve 8. Sınıflarda Vatandaşlık Bilgisi Dersinde Demokrasi Eğitimi” adlı çalışmasında şu tespitleri yapmıştır: 7. ve 8. sınıf öğrencileri, demokrasinin özellikleri içinde en fazla özgürlük kavramına yönelik ifadelere katılmaktadırlar. 7. ve 8. sınıf öğrencilerine uygulanan tutum ölçeğinde en fazla katıldıkları görüş hoşgörü kavramı ile ilgili “Bireylerin bir arada huzur içinde yaşamaları için karşılıklı hoşgörü ortamı olmasıdır.” ifadesidir. 7. ve 8. sınıf öğrencilerine uygulanan tutum ölçeğinde katılım oranının en düşük olduğu madde “Sadece insan olmak insan haklarına sahip olmak için yeterlidir.” ifadesidir.” Demokrasinin özelliklerinden eşitlik, hoşgörü ve özgürlük kavramları ile ilgili hem 7. ve 8. sınıflardaki kız ve erkek öğrencileri arasında hem de 7. ve 8. sınıf düzeyleri arasında anlamlı farklılığın olduğu görülmüştür.

Hürfikir (2004), “İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimindeki Yeri: Öğretmen Görüşleri” adlı çalışmada şu sonuçlara ulaşmıştır: Görüşleri alınan tüm öğretmenlerin, ilköğretim çağında bulunan öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırılmasının gerekliliği konusunda ortak görüş sahibi oldukları anlaşılmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler derslerini, demokrasi eğitimine katkısı açısından ilköğretim II. Kademedeki tüm dersler içinde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinden sonra ikinci etkili ders olarak gördükleri tespit edilmiştir. Öğretmenler, Sosyal Bilgiler (6. ve 7. sınıf) derslerinin müfredatını, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırma açısından genelde yetersiz bulmaktadır. Öğretmenler derslerinde en çok tercih ettiği öğretim etkinlikleri olarak sırayla “anlatım”, “soru-cevap”, “tartışma”, “örnek olay”, “grup çalışması” olarak belirtilmişlerdir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin tamamı öğrencilerinin demokratik tutum, davranışlar ve değerler gösterebilecekleri ya da uygulama fırsatı bulabilecekleri etkinlikler düzenlediklerini belirtmişlerdir. Düzenlenen etkinlik türlerinin “seçimler (eğitsel kol görevleri, sınıf başkanlığı vb.)”,

“tartışmalar”, “münazaralar”, “eğitsel kol faaliyetleri” gibi klasik çalışmalar olduğu görülmüştür.

Sağlam (2000), “Sosyal Bilgiler Dersinin Demokratik Tutum Geliştirmedeki Rolü” adlı çalışmasında; öğretmenlerin Sosyal Bilgiler derslerindeki davranışları ile öğrencilerin demokratik tutumları arasında anlamlı ilişkinin bulunduğu, yine öğrenci ailelerinin kültürel düzeyleri ile öğrencilerin demokratik tutumları arasında anlamlı ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Işıkgöz (1999), “Demokrasi Eğitiminde İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Etkililiği (Adapazarı Örneği)” başlıklı yaptığı çalışmada şu sonuca ulaşmıştır: İlköğretim okulu yöneticileri demokrasi eğitiminde etkili olduklarını iddia ederlerken, öğretmenler ise yöneticilerin demokrasi eğitiminde gayretli olmadıklarını belirtmektedirler.

Alan yazın incelendiğinde özellikle son yıllarda demokrasi eğitime yönelik birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar Nasırcı (2016) ve Yağan (2010) gibi öğretmenlerin demokrasi algılarına yönelik yapıldığı gibi; Ural ve Sağlam (2011), Yoğurtcu (2010), Toper (2007) gibi de öğrencilerin demokrasi algılarına yönelik yapılmıştır. Diğer taraftan Toraman (2012), Aydeniz (2009), Gürbüz (2006), Hürfikir (2004) ve Sağlam (2000) gibi araştırmacılar tarafından da örgün eğitimdeki derslerde demokrasi eğitiminin yeri ve önemine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Ekici (2013), Türkiye ve Avusturya’daki demokrasi eğitimini karşılaştırırken Bilici (2012) ise Türkiye ve Almanya’daki demokrasi eğitimi karşılaştırmıştır. Okumuş (2017) ve Gündüz (2016) de bazı etkinlik ve uygulamaların demokrasi eğitime katkısını incelemişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma süreci ile ilgili “Araştırma Deseni”, “Çalışma Grubu”, “Araştırma Süreci”, “Veri Toplama Aracı”, “Veri Analizi” başlıklarına yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ortaokul Sosyal Bilgiler derslerindeki demokrasi eğitimi hakkında görüşlerini belirlemek ve elde edilen bulgular doğrultusunda etkili bir demokrasi eğitimi için değerlendirmeler yapmak amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için nitel araştırma yaklaşımı tercih edilmiş ve araştırma durum çalışması ile şekillenmiştir.

“Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

“Nitel araştırmacılar, belli bir konu ile ilgili araştırma yaparken o konunun ne kadar ya da ne kadar iyi olduğunu öğrenmekten çok daha geniş bir bakış açısı elde etmek isterler” (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim-öğretim yılı döneminde, Yozgat İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ortaokullarda görev yapan 20 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubu belirlenirken, amaçsal örnekleme yaklaşımı olan ölçüt örnekleme yönteminden yararlanılmıştır.

“Bir araştırmada gözlem birimleri belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşturulabilir. Bu durumda örneklem için belirlenen ölçütü karşılayan birimler (nesnelere, olaylar vb.), örnekleme alınırlar” (Büyüköztürk ve diğerleri, 2017).

“Amaçsal (amaçlı) örnekleme, olasılı olmayan seçkisiz olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır. Amaçsal örnekleme, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır. Belli ölçütleri karşılayan veya belli özelliklere sahip olan bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istenildiğine tercih edilir” (Büyüköztürk ve diğerleri, 2017).

Bu araştırmada çalışma grubu olarak belirlenen Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin; ortaokul tüm sınıf düzeylerindeki (5, 6, 7) Sosyal Bilgiler derslerinde görev alma durumları ve cinsiyetleri temel ölçüt olarak belirlenmiştir. Bunun için öncelikle Yozgat Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Yozgat ilinde görev yapmakta olan Sosyal Bilgiler öğretmenleri ve okulları hakkında genel bilgi alınmıştır. Alınan bilgiler doğrultusunda Sosyal Bilgiler öğretmenleri, görev yapmakta oldukları sınıf düzeylerine göre 5. sınıf, 6. sınıf ve 7. sınıf olarak ayrılmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden sadece tüm sınıf seviyelerinde görev yapan öğretmenler araştırmaya dahil edilmiştir. Aynı zamanda araştırma grubunu oluşturan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin cinsiyet özellikleri yönünden eşit sayıda olmalarına dikkat edilmiştir. Daha sonra belirlenen kriterlere uygun Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle görüşmüş ve gönüllülük ilkesine göre 20 öğretmen araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine ve okullarına ilişkin bilgiler Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3 Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyet, Yaş, Hizmet Yılı ve Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Sıra	Kod İsim	Cinsiyet	Yaş	Hizmet Yılı	Eğitim Durumu
1	Öğretmen 1	Kadın	30	8	Eğitim Fakültesi
2	Öğretmen 2	Erkek	34	14	Eğitim Fakültesi
3	Öğretmen 3	Erkek	37	14	Eğitim Fakültesi
4	Öğretmen 4	Kadın	31	8	Eğitim Fakültesi
5	Öğretmen 5	Kadın	37	14	Eğitim Fakültesi
6	Öğretmen 6	Erkek	34	4	Eğitim Fakültesi
7	Öğretmen 7	Erkek	38	10	Eğitim Fakültesi
8	Öğretmen 8	Erkek	39	18	Eğitim Fakültesi
9	Öğretmen 9	Kadın	45	23	Eğitim Fakültesi
10	Öğretmen 10	Kadın	37	13	Eğitim Fakültesi
11	Öğretmen 11	Erkek	45	22	Eğitim Fakültesi
12	Öğretmen 12	Kadın	46	19	Fen - Edebiyat Fakültesi
13	Öğretmen 13	Kadın	42	18	Eğitim Fakültesi
14	Öğretmen 14	Erkek	38	14	Eğitim Fakültesi
15	Öğretmen 15	Erkek	39	15	Eğitim Fakültesi
16	Öğretmen 16	Kadın	46	25	Fen - Edebiyat Fakültesi
17	Öğretmen 17	Erkek	39	9	Eğitim Fakültesi
18	Öğretmen 18	Kadın	38	12	Eğitim Fakültesi
19	Öğretmen 19	Kadın	31	7	Eğitim Fakültesi
20	Öğretmen 20	Erkek	39	15	Eğitim Fakültesi

Tablo 3’de görüldüğü gibi araştırmaya 20 Sosyal Bilgiler öğretmeni katılmıştır. Bu öğretmenlerden 10 kişi kadın 10 kişi erkektir. Öğretmenlerin 5’i 30-35 yaş, 10’u 36-40 yaş, 3’ü 41-45 yaş, 2’si ise 46 yaş ve üzeri grubunda yer almaktadır. Ayrıca öğretmenlerin 1’i 1-5 yıl, 5’i 6-10 yıl, 8’i 11-15 yıl, 3’ü 16-20 yıl, 3’ü ise 21 yıl ve üzeri mesleki hizmet süresine sahiptir. Mezuniyet durumları açısından öğretmenlerin 18’i Eğitim Fakültesi, 2’si ise Fen-Edebiyat Fakültesi mezunudur.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Öncelikle görüşme formunda bulunan sorular listesi ve görüşme formu taslağı hazırlanmıştır. Hazırlanan taslak görüşme formu 4 uzmanın incelemesine (iki sosyal bilgiler eğitimi uzmanı, iki ölçme değerlendirme uzmanı) sunulmuştur. Uzman görüşü alınmasındaki amaç çalışmanın kapsam geçerliliğini sağlamaktır. Uzmanlardan alınan geri dönütler doğrultusunda taslak görüşme formlarında düzenlenmeler yapılarak yarı-yapılandırılmış görüşme formu pilot uygulamaya hazır hale gelmiştir.

“Görüşme, nitel araştırmada en sık kullanılan veri toplama aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmenin etkili ve verimli bir veri toplama yöntemi olarak kullanılabilmesi için bu yöntemin temel özelliklerini, güçlü ve zayıf yönlerini iyi anlamak, nitel veriye ulaşmayı kolaylaştıracak bir görüşme formu hazırlamada ve görüşmeyi gerçekleştirme sürecinde dikkate alınması önerilen ilkeleri özümseyerek işe koşmak gerekmektedir” (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

“Görüşme en az iki kişi arasında sözlü olarak sürdürülen bir iletişim sürecidir. Görüşme, araştırmada cevabı aranılan sorular çerçevesinde ilgili kişilerden veri toplama şeklinde ifade edilebilir. Görüşme belirli bir araştırma konusu veya bir soru hakkında derinlemesine bilgi sağlar” (Büyüköztürk ve diğerleri, 2017).

Yarı-yapılandırılmış görüşme formlarının pilot uygulama aşamasında 2 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile ön görüşme yapılmıştır. Bu uygulama ile görüşme sorularının doğru anlaşılıp anlaşılmadığını test etmek, gereksiz veya tekrar eden soruları

belirlemek ve araştırmacının görüşme yapmaya dönük yeterliklerini geliştirmek amaçlanmıştır. n görüşmelerden önce görüşülecek öğretmene araştırmanın amacı ve önemi açıklanarak görüşme formunun kullanılmasına ilişkin katılımcının izni alınmıştır. Pilot uygulama sonunda görüşme formunda değişiklik yapılmamakla birlikte uygulama, araştırmacının görüşme yapma konusunda beceri ve yeterliklerinin geliştirilmesine hizmet etmiştir.

Görüşmeler gerçekleştirilmeden önce katılımcılar ile iletişime geçilerek çalışma ve görüşme soruları ile ilgili kısa bir açıklama yapılarak bilgi verilmiştir. Daha sonra katılımcılara görüşmenin sonuçlarının sadece araştırma kapsamında kullanılacağı ve bu sonuçların başka bir şekilde paylaşılmayacağı hususunda bilgilendirme yapılarak katılımcıların gerçek duygu ve düşüncelerini yansıtılmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Yapılan bu n görüşmelerden elde edilen veriler araştırmada kullanılmamıştır.

“Yarı yapılandırılmış görüşmeler, hem sabit seçenekli cevaplamayı hem de ilgili alanda derinlemesine gidebilmeyi birleştirir. Bu nedenle, bu tür görüşme diğer iki yöntemin avantajlarını ve dezavantajlarını içerir” (Büyüköztürk ve diğerleri, 2017).

2.4. Araştırma Süreci

Araştırmaya, ortaokul Sosyal Bilgiler ğretmenlerinin demokrasi ve demokrasi eğitimi hakkındaki düşüncelerini ortaya koymak, Sosyal Bilgiler ğretmenlerinin ortaokul ğrencilerinin demokrasi algıları hakkındaki görüşlerini, ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimi açısından etkisi ve önemini, ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının bulunduğu ünitelerin demokrasi kavramı ve demokratik değerleri kazandırmadaki etkililiğini belirlemek; nihayetinde demokratik insan yetiştirilmesi için eğitim alanına katkıda bulunmak ve ülkemizdeki demokratik yaşam ortamının güçlendirilmesini sağlamak amacıyla “Sosyal Bilgiler ğretmenlerinin Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Demokrasi Eğitimi Hakkındaki Görüşleri ve Değerlendirilmesi” konusu belirlenerek başlanmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasında “Sosyal Bilgiler”, “Demokrasi”, “Demokrasi Eğitimi”, “Sosyal Bilgiler ve Demokrasi Eğitimi” başlıkları altında kuramsal ereve

oluşturulmuştur. Kuramsal çerçeve alan yazı araştırması ile oluşturulurken kitaplar, makaleler, yüksek lisans tezleri ve doktora tezlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın uygulama sürecinde ise ilk olarak araştırma ölçütlerine uygun Sosyal Bilgiler öğretmenleri belirlenmiştir. 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Yozgat İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okullarda görev yapmakta olan Yozgat / Merkez ilçesinden 16, Yozgat / Aydıncık ilçesinden 3 ve Yozgat / Saraykent ilçesinden 1 Sosyal Bilgiler öğretmeni araştırmaya dahil edilmiştir.

Görüşmeler 15.05.2020 tarihinde başlayıp 16.06.2020 tarihinde sona ermiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile gerçekleştirilen ve önceden yüz yüze olması planlanan bu görüşmeler COVID-19 (Koronavirüs Hastalığı 2019) sebebiyle E-mail yolu ile gerçekleştirilmiştir.

2.5. Görüşmelerin yapılması

Araştırmanın veri toplama aracının uygulama aşamasına hazır hale getirilmesinden sonra öğretmenlerle görüşmelerin yapılabilmesi için Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Yozgat İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Yozgat Valiliği'nden gerekli izinler alınmıştır (EK-1).

Görüşmelerin öncesinde Yozgat İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan yazılı izne ek olarak çalışma grubunu oluşturan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden sözlü olarak da izin alınmış, Yozgat İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan iznin bir örneği de öğretmenlerle paylaşılmıştır. Ardından çalışma grubunu oluşturan Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle iletişime geçilmiş ve araştırma ile ilgili bilgi verilmiştir. Araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen öğretmenler çalışma grubuna alınmıştır. Görüşmeye katılmayı kabul eden öğretmenlere yarı yapılandırılmış görüşme formu, ekleri ile birlikte e-mail yolu ile gönderilmiştir. Öğretmenlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler 15.05.2020 ile 16.06.2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile görüşmelere başlamadan önce her bir katılımcıya araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında sözlü olarak bilgi verilerek öğretmen

görüşme formu ve araştırma için gerekli makamlardan alınan izin belgeleri de gönderilerek katılımcıların yazılı izin belgesini elektronik ortamda imzalaması istenmiştir. Alınan izinler doğrultusunda yarı-yapılandırılmış görüşme formunu öğretmenlerin doldurmaları istenmiştir. Görüşme esnasında zaman kısıtlaması olmadan katılımcılardan cevaplar alınmıştır. Araştırma ile ilgili okul, görüşme tarihi, görüşme saati ve görüşme yeri bilgilerinin yer aldığı öğretmen görüşme takvimi Tablo 4’de verilmiştir.



Tablo 4 Araştırma ile ilgili Okul, Görüşme Tarihi, Görüşme Saati ve Görüşme Yerinin Yer Aldığı Görüşme Takvimi

Sıra	Kod İsim	Cinsiyet	Okul	Görüşme Tarihi	Görüşme Saati	Görüşme Yeri
1	Öğretmen 1	Kadın	Dereçiftlik Ortaokulu	15.05.2020	12:54	E-mail
2	Öğretmen 2	Erkek	Bozok 15 Temmuz Şehitler Ortaokulu	19.05.2020	16:00	E-mail
3	Öğretmen 3	Erkek	Hüseyin ve Saffet Çoşkun Ortaokulu	20.05.2020	15:47	E-mail
4	Öğretmen 4	Kadın	Şehit Zemçi Doğan Ortaokulu	21.05.2020	10:21	E-mail
5	Öğretmen 5	Kadın	Baydığın İmam Hatip Ortaokulu	22.05.2020	12:31	E-mail
6	Öğretmen 6	Erkek	Şehit Beytullah Yeşilay İmam Hatip Ortaokulu	22.05.2020	14:00	E-mail
7	Öğretmen 7	Erkek	Erdoğan M. Akdağ Ortaokulu	02.06.2020	18:39	E-mail
8	Öğretmen 8	Erkek	Gazi Mustafa Kemal İmam Hatip Ortaokulu	03.06.2020	18:57	E-mail
9	Öğretmen 9	Kadın	Erdoğan M. Akdağ Ortaokulu	03.06.2020	19:00	E-mail
10	Öğretmen 10	Kadın	Toki Şehit Mehmet Koçak Ortaokulu	04.06.2020	12:15	E-mail
11	Öğretmen 11	Erkek	Ayşe Ilicak İmam Hatip Ortaokulu	04.06.2020	13:56	E-mail
12	Öğretmen 12	Kadın	Toki Mevlâna İmam Hatip Ortaokulu	04.06.2020	20:11	E-mail
13	Öğretmen 13	Kadın	Agâhefendi Ortaokulu	05.06.2020	15:58	E-mail
14	Öğretmen 14	Erkek	Cumhuriyet Ortaokulu	05.06.2020	14:00	E-mail
15	Öğretmen 15	Erkek	Cumhuriyet Ortaokulu	05.06.2020	15:00	E-mail
16	Öğretmen 16	Kadın	Ayşe Ilicak İmam Hatip Ortaokulu	06.06.2020	12:11	E-mail
17	Öğretmen 17	Erkek	Atatürk İmam Hatip Ortaokulu	10.06.2020	15:13	E-mail
18	Öğretmen 18	Kadın	Toki Şehit Âdem Cankurtaran Ortaokulu	11.06.2020	16:39	E-mail
19	Öğretmen 19	Kadın	Toki Mevlâna İmam Hatip Ortaokulu	11.06.2020	11:48	E-mail
20	Öğretmen 20	Erkek	Fatih Sultan Mehmet Ortaokulu	16.06.2020	08:46	E-mail

2.6. Veri Analizi

Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmelerin analizi; elde edilen verilerin açıklanabileceği kavram ve ilişkileri en etkili şekilde ortaya koyabilmek için içerik analizi ile yapılmıştır. İçerik analizi yapılırken öncelikle benzer veriler; belirli kavram ve temalar kapsamında bir arada toplanır. Daha sonra da elde edilen veriler okuyucuların anlayacağı şekilde düzenlenerek yorumlanır. Bu amaç kapsamında, içerik analizinin yapılışında izlenen birtakım aşamalar vardır.

- 1- “Verilerin kodlanması”
- 2- “Temaların bulunması”
- 3- “Verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması”
- 4- “Bulguların yorumlanması” (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

İçerik analizinin başında verilerin dökümü yapılmıştır. 20 katılımcı ile yapılan görüşmelerin dökümü yapıldıktan sonra, tekrar tekrar okunarak verilere temel fikirler not alınmıştır. İçerik analizinin birinci aşamasında, veriler anlamlı bölümlere ayrılarak kodlanmıştır. İkinci aşamada, kodlar birleştirilip incelenerek aralarındaki ortak yönler tespit edilmiştir. Üçüncü aşamada veriler; temalara ve kodlara göre düzenlenmiştir. Dördüncü aşamada ise tanımlanan ve sunulan bilgiler yorumlanarak değerlendirilmiştir.

Bu araştırmada veri çeşitliliğın sağlanması ve araştırma geçerliliğın artırılması amacıyla görüşme yöntemiyle birlikte doküman analizi yöntemi de kullanılmıştır. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, Sosyal Bilgiler ders kitapları (5., 6. ve 7. sınıflar) ile müfredat programları da doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı öğretim programının incelenmesi sürecinde; 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programının yapısı, amaçları, kazanımları, yer alan kavramlar ve değerler, ders kitaplarında yer alan konuların dağılımları sınıf düzeyi dikkate alınarak incelenmiştir.

Araştırmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin demokrasi ve Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitimi hakkındaki görüşlerini belirlemek üzere; “öğretmenlerin demokrasi

tanımı, öğretmenlere göre ortaokul öğrencilerinin mevcut demokrasi algıları, demokrasi kazanımlarının yerleşmesinde ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinin yeri ve önemi, öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde düzenlenmesini istediği hususlar, öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde eklenmesini ve geliştirilmesini istediği hususlar, öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde çıkarılmasını istediği hususlar, öğretmenlerin demokrasi eğitimi için yaptığı etkinlik ve uygulamalar, öğretmenlere göre ortaokul öğrencilerinin olması gereken demokrasi algıları, öğretmenlerin ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitiminde karşılaştıkları sorunlar, öğretmenlerin etkili demokrasi eğitimi için önerileri” temaları oluşturulmuştur. Son olarak bulguların yazılması aşamasında, temalar ile temaların içinde yer alan kategorilerin ilişkileri açıklanarak Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinden örnekler sunulmuştur.

Araştırmanın geçerliğini ve güvenilirliğini sağlamak için araştırmanın her aşaması ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Bu çalışmada geçerliliğin sağlanması için alınan önlemler şunlardır:

- ✓ Araştırma verilerinin toplanarak analiz edilmesinin her bir aşaması detaylı bir şekilde açıklanmıştır.
- ✓ Araştırmanın çalışma grubunda yer alan öğretmen sayısı azami miktarda alınmaya çalışılmıştır.
- ✓ Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin içten ve samimi cevaplar verebilmesi için öğretmenlerin rahat olduğu ve kendilerini olduğu gibi ifade edebilecekleri ortamda görüşme yapılmıştır.
- ✓ Verilerin temalaştırılması ve yorumlanması safhasında araştırmacı tarafsız bir tutum sergileyerek objektif olmaya çalışılmıştır.

✓ Verilerin analizi ve yorumlanması sonrası, araştırmaya katılan öğretmenlerden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

“Toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması nitel araştırmada geçerliğin önemli ölçütleri arasında yer almaktadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Yarı-yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken uzman görüşlerine başvurulmuştur. Araştırma sürecindeki her aşama danışman tarafından denetlenmiştir. Veriler ve bulgular ikinci bir araştırmacı gözüyle danışman tarafından gözden geçirilmiştir.

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için araştırmanın her aşaması ayrıntılı olarak sunulmuştur.

✓ Araştırmacı, çalışma sürecinde araştırmadaki rolünü detaylı olarak açıklamıştır.

✓ Araştırmacı, araştırmaya katılan katılımcıların özelliklerini detaylı olarak açıklamıştır.

✓ Bu çalışmanın güvenilirliği, araştırmacı ve dört alan uzmanı ile beraber yapılmıştır.

✓ Araştırmacı, oluşturmuş olduğu görüşme formundaki soruları dört alan uzmanının yardımıyla uygulanabilirliğini belirlemeye çalışmıştır. Alan uzmanlarının incelemeleri sonucunda, uzmanlar tarafından belirlenen hatalar düzeltilerek görüşme formu son şeklini almıştır.

✓ Araştırmacı, görüşme formunda yer alan sorulara verilen cevapları incelerken, cevapları aralıksız bir şekilde tek tek inceleyip kodları elde etmiştir. Daha sonra iki hafta bekleyip, verilmiş olan cevapları tekrar inceleyerek kodlamaları tekrar yapmıştır. İkinci kodlama sonrası, birinci kodlama ile karşılaştırma yaparak elde edilen verilerin güvenilirliğini sağlamıştır. Güvenirlik çalışması sonucunda temalara ulaşmıştır.

Temalar ortaya çıktıktan sonra ise iki hafta beklenmiş ve görüşme sonucu elde edilen veriler tekrar kodlanmıştır. Böylece her iki kodlama sonucunda farklı bir sonucun ortaya çıkıp çıkmadığı kontrol edilmiştir. Bu karşılaştırma ile verilerin güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Görüşme Sonucu Elde edilen Bulgular

Bu bölümde ana temalar, alt temalar, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri, bulgular ve yorumlara yer verilmiştir. Katılımcı öğretmenlerin ortaokul Sosyal Bilgiler derslerindeki demokrasi eğitime ilişkin görüşleri on ana tema halinde sunulmuştur. Bu on ana tema başlıklar halinde ve alt temalara ayrılarak, öğretmen görüşlerinden doğrudan alıntılara da yer verilerek araştırma soruları çerçevesinde yorumlanmıştır. Belirlenen ana temalar Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5 Ana Temalar

Sıra	
1	Demokrasinin Tanımı
2	Öğrencilerin Mevcut Demokrasi Algıları
3	Demokrasi Eğitiminde Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi
4	Ünitelerde Düzenlenmesi İstenen Hususlar
5	Ünitelerde Eklenmesi ve Geliştirilmesi İstenen Hususlar
6	Ünitelerde Çıkarılması İstenen Hususlar
7	Etkinlik ve Uygulamalar
8	Öğrencilerin Beklenen Demokrasi Algıları
9	Sorunlar
10	Öneriler

3.1. Demokrasinin Tanımına İlişkin Bulgular ve Yorum

Demokrasi kavramına ait tanımlarının neler olduğunu belirlemek amacıyla öğretmenlere “Demokrasi kavramı size ne ifade etmektedir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin tema, alt temalar ve yükleme sayıları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6 Demokrasinin Tanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri

1. TEMA : Demokrasinin Tanımı		
Alt Temalar	f	%
1. Eşitlik	10	21
2. Halkın Yönetimi	9	19
3. Özgürlük	8	17
4. Adalet	7	15
5. Yaşam Biçimi	4	8
6. Haklar	4	8
7. Saygı	4	8
8. Hoşgörü	2	4
Toplam	48	100

Tablo 6'da görüldüğü gibi, öğretmenlere sorulan “Demokrasi kavramı size ne ifade etmektedir?” sorusuna verilen yanıtlar çeşitlilik göstermektedir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlara bakıldığında; “demokrasi kavramının tanımı” olarak en fazla "eşitlik" (% 21), "halkın yönetimi" (% 19), "özgürlük" (% 17) ve "adalet" (% 15) alt temalarında birleştikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin “Demokrasi kavramı size ne ifade etmektedir?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

“Demokrasi; vatandaşların eşit hak ve sorumluluklar kapsamında devlet yönetimine katılmalarını ifade etmektedir.” (Öğretmen 2)

“Demokrasi, yönetimden ziyade insanların birbirlerine saygı duyduğu, herkesin kurallara riayet ettiği bir yaşam biçimi. Aslında toplumun hoşgörülü olması, tüm farklılıklara saygı gösterilmesi, birbirini kabullenerek yaşamaktır bence demokrasi.” (Öğretmen 12)

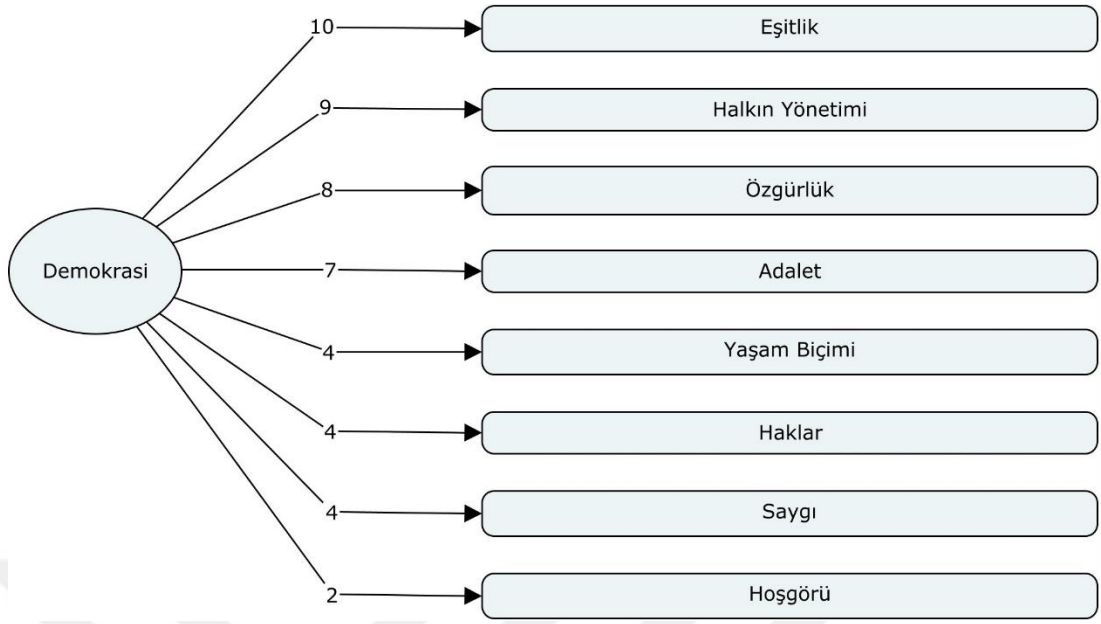
“Demokrasi, yönetim biçimi olarak halkın yönetimi elinde bulundurmasıdır. Genel anlamda ise bütün insanların eşit haklara sahip olduğu, hür iradesiyle düşüncelerini açıklayabildiği bir ortam.” (Öğretmen 20)

“Bana göre demokrasi; siyasal yönetimin ve denetimin, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak adaleti sağlanmış, hür, haklar bakımından eşit olan halkın verdiği özgür kararlarla belirlenmesidir. Demokrasilerde olması gerekenin, sadece halkın yönetim birimlerini seçmesi olgusu olduğu düşüncesi, demokrasinin ortaya çıkışından itibaren sorun teşkil etmiştir. Olması gerekenin halkın yöneticileri seçmesi olduğu gibi, devlet politikasını yönetme ve izleme sürecinde de halkın olayın içinde yer almasıdır.” (Öğretmen 14)

“Demokrasi kavramı insanların kendi hakları kadar eşit, adil bir şekilde özgürce yaşayabilmesi ve yönetilmesi anlamını çağrıştırıyor.” (Öğretmen 3)

Öğretmen görüşlerine bakıldığında, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin demokrasi kavramının tanımına ilişkin tek bir tanımlamanın olmadığı görülmektedir. Araştırma grubu öğretmenleri demokrasi kavramını öncelikle “eşitlik”, “halkın yönetimi”, “özgürlük” ve “adalet” olarak tanımlamışlardır. Diğer taraftan demokrasi öğretmenler tarafından “yaşam biçimi”, “haklar”, “saygı” ve “hoşgörü” olarak da tanımlanmaktadır. Demokrasi kavramının tanımına ilişkin “saygı” cevabını veren öğretmenler ise bu cevabı kişilerin birbirine saygı duyması, düşünce ve inançlarına saygı duyması, farklılıklara saygı gösterilmesi olarak çeşitlendirmişlerdir.

Araştırmanın bu ilk sorusu ile elde edilen bulgular sonucunda Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre “Demokrasi”: Eşitliğin temelini oluşturan, devlet yönetiminde halkın egemen olduğu, özgürlük ortamının ve adaletin tesis edildiği, saygı ve hoşgörü anlayışının geliştiği, hakların korunduğu sistemdir ve bu sistemin yaşam biçimi haline getirilmesidir.



Şekil 1 Demokrasinin Tanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Şekil 1’de, öğretmenlerin “Demokrasi kavramı size ne ifade etmektedir?” sorusuna ilişkin verilen cevaplara ait alt temaların sıralaması ve bu temalara yapılan yükleme sayıları gösterilmiştir. Bu görüşlere göre; öğretmenlerin “demokrasi kavramının tanımı” ile ilgili; eşitlik (10), halkın yönetimi (9), eşitlik (8), adalet (7), yaşam biçimi (4), haklar (4), saygı (4) ve hoşgörü (2) cevaplarını verdikleri görülmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yarısı demokrasi kavramını “eşitlik” bağlamında değerlendirmektedir. Diğer taraftan öğretmenlerin yarısına yakını demokrasiyi bir yönetim biçimi olarak “halkın yönetimi” anlamında tanımlamaktadırlar. Yine öğretmenlerin yarısına yakını da demokrasi ile “özgürlük” ve “adalet” kavramlarını bağdaştırmaktadırlar. Demokrasinin tanımına ilişkin verilen diğer cevaplar ise demokrasinin “yaşam biçimi”, “haklar”, “saygı” ve “hoşgörü” olduğu yönündedir.

3.2. Öğrencilerin Mevcut Demokrasi Algılarına Yönelik Bulgular ve Yorum

Öğretmenlerin gözünden ortaokul öğrencilerinin demokrasi algılarının yeterliliğini belirlemek amacıyla öğretmenlere “Size göre ortaokul öğrencilerinin demokrasi algıları yeterli midir, yeterli değil midir? Yeterli veya yeterli değil ise sebepleri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir.

Öğretmenler	%
Yeterli Değildir	85
Yeterlidir	15
Toplam	100

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin % 85’i ortaokul öğrencilerinin demokrasi algılarının “yeterli olmadığını”, % 15’i ise “yeterli olduğunu” belirtmişlerdir.

“Size göre ortaokul öğrencilerinin demokrasi algıları yeterli midir, yeterli değil midir? Yeterli veya yeterli değil ise sebepleri nelerdir?” sorusuna verilen cevaplara ilişkin tema, alt temalar ve yükleme sayıları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7 Öğrencilerin Demokrasi Algılarına İlişkin Öğretmen Görüşleri

1. TEMA : Öğrencilerin Mevcut Demokrasi Algıları		
Alt Temalar (Yeterli Olduğuna Dair)		
	f	%
1. Kavramların Kazandırılması	2	10
2. Etkinlik ve Uygulamaların Yeterliliği	2	10
Alt Temalar (Yeterli Olmadığına Dair)		
	f	%
1. Bilişsel ve Duyuşsal Durumlar	5	25
2. Çevresel Faktörler	5	25
3. Uygulamada Yaşanan Problemler	3	15
4. Konu ve Kazanım İle İlgili Sorunlar	3	15
Toplam	20	100

Tablo 7’de görüldüğü gibi, öğretmenlere sorulan “Size göre ortaokul öğrencilerinin demokrasi algıları yeterli midir, yeterli değil midir? Yeterli veya yeterli değil ise sebepleri nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında “Yeterli Değildir” cevabını veren öğretmenler, yeterli olmadığını düşünmelerinin sebepleri olarak "Bilişsel ve Duyuşsal Durumlar" (% 25), "Çevresel Faktörler" (% 25), "Uygulamada Yaşanan Problemler" (% 15) ve "Konu ve Kazanım İle İlgili Sorunlar" (% 15) alt temalarında birleşmişlerdir. “Yeterlidir” cevabını veren öğretmenler ise yeterli olduğunu düşünmelerinin sebepleri olarak "Kavramların Kazandırılması" (% 10) ve "Etkinlik ve Uygulamaların Yeterliliği" (% 10) alt temalarında birleşmişlerdir.

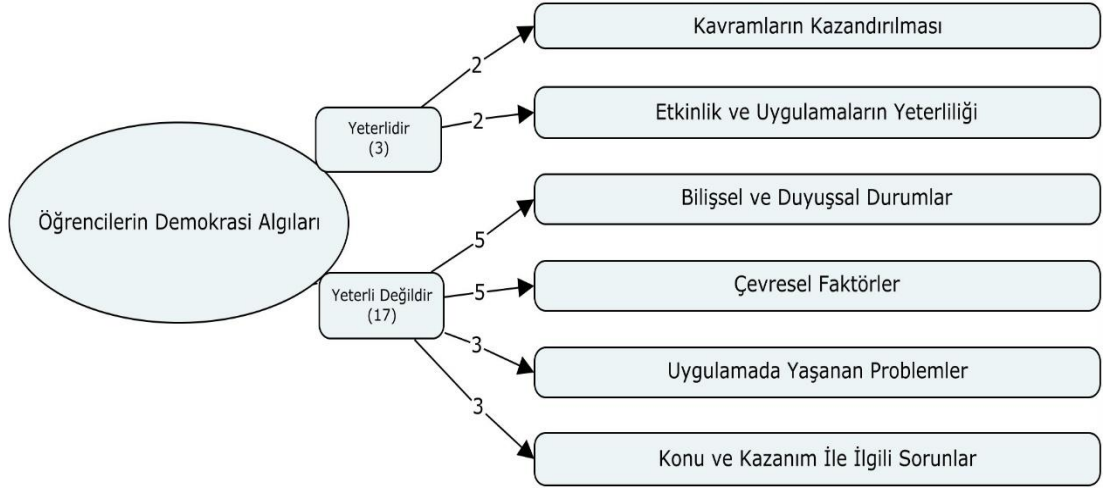
Araştırmaya katılan öğretmenlerin “Size göre ortaokul öğrencilerinin demokrasi algıları yeterli midir, yeterli değil midir? Yeterli veya yeterli değil ise sebepleri nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

“Yeterli değildir. Çünkü aile denilen toplumun en küçük kurumunda bu kavram ataerkil aile yaşantısından dolayı devamında sosyal baskı ile kavram olarak konuşulan ama hayata geçirilemeyen bir ifade olmuştur.” (Öğretmen 16)

“Çocuklara demokrasi kavramı sadece kavram olarak öğretilmekte bu da hava da kalmaktadır. Yani çocuklar tanım olarak kavramı açıklayabilir ancak bunu yaşam biçimi haline getirmek ya da uygulayabilmek aşamasında sıkıntılar yaşamaktadır. Bunun uygulanabileceği ortamlar oluşturulmalı ve örnek davranışlar sergilenmelidir.” (Öğretmen 1)

“Ortaokul öğrencilerinde demokrasi kavramı tam olarak yerleşmeyebilir. Çünkü bu çağdaki çocuklarımız ergenlik döneminde olduğu için bazen mantık geri planda kalabilir.” (Öğretmen 20)

“Birçok yetişkin, eğitim düzeyi ortaöğretim ve lisans olan bireylerde dahi demokrasi kavramı sadece devlet yönetim biçimi olarak algılandığı gerçeğini göz önüne alırsak yeterli değildir diyebiliriz.” (Öğretmen 19)



Şekil 2 Öğrencilerin Demokrasi Algılarına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Şekil 2’de, öğretmenlerin “Size göre ortaokul öğrencilerinin demokrasi algıları yeterli midir, yeterli değil midir? Yeterli veya yeterli değil ise sebepleri nelerdir?” sorusuna ilişkin verilen cevaplara ait alt temaların sıralaması ve bu temalara yapılan yükleme sayıları gösterilmiştir. Bu görüşlere göre; öğretmenlerin 17’si “Yeterlidir” cevabını vermişken, 3’ü ise “Yeterli Değildir” cevabını vermişlerdir. Öğretmenlerden “Yeterli Değildir” cevabını verenlerin sebep olarak; bilişsel ve duyuşsal durumlar (5), çevresel faktörler (5), uygulamada yaşanan problemler (3), konu ve kazanım ile ilgili sorunlar (3) cevaplarını verdikleri görülmektedir. Öğretmenlerden “Yeterlidir” cevabını verenlerin ise sebep olarak; kavramların kazandırılması (2) ile etkinlik ve uygulamaların yeterliliği (2) cevaplarını verdikleri görülmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin tamamına yakını ortaokul öğrencilerinin sahip oldukları demokrasi algılarının yeterli olmadığını ve bu durumun nedenleri olarak da bilişsel ve duyuşsal durumlar, çevresel faktörler, uygulamada yaşanan problemler ile konu ve kazanım ile ilgili sorunlar gördüklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çok az bir kısmı da ortaokul öğrencilerinin sahip oldukları demokrasi algılarının yeterli olduğunu belirterek öğrencilerin kavramları kazandıklarını, etkinlik ve uygulamaların da yeterli olduğunu ifade etmişlerdir.

3.3. Demokrasi Eğitiminde Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemine Yönelik Bulgular ve Yorum

Demokrasi eğitiminde Sosyal Bilgiler'in yeri ve önemini belirlemek için "Demokrasi kavramı ve değerlerinin kazandırılmasında ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinin yeri ve önemi nedir?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin tema, alt temalar ve yükleme sayıları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8 Demokrasi Eğitiminde Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemine İlişkin Öğretmen Görüşleri

3. TEMA : Demokrasi Eğitiminde Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi		
Alt Temalar	f	%
1. Demokrasi Konu ve İçeriğini Kazandırması	8	40
2. Demokrasi Eğitimine En Uygun Ders Olması	7	35
3. Demokrasinin Amaçlarına Hizmet Eden Ders Olması	3	15
4. Demokrasi Uygulamalarına Fırsat Vermesi	2	10
Toplam	20	100

Tablo 8'de görüldüğü gibi, öğretmenlere sorulan "Demokrasi kavramı ve değerlerinin kazandırılmasında ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinin yeri ve önemi nedir?" sorusuna farklı yanıtlar verilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlara bakıldığında "demokrasi eğitiminde Sosyal Bilgilerin yeri ve önemine" ilişkin en fazla "Demokrasi Konu ve İçeriğini Kazandırması" (% 40), "Demokrasi Eğitimine En Uygun Ders Olması" (% 35), "Demokrasinin Amaçlarına Hizmet Eden Ders Olması" (% 15) ve "Demokrasi Uygulamalarına Fırsat Vermesi" (% 10) alt temalarında birleştikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerinin "Demokrasi kavramı ve değerlerinin kazandırılmasında ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinin yeri ve önemi nedir?" sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

"Demokrasi kavramı ve değerlerinin kazandırılmasında Sosyal Bilgiler dersi en temel derstir. Diğer derslerde de demokrasi ile ilgili fırsat eğitim kapsamında uygun zamanlarda değinilse de demokrasi kavramının temeli, ilkeleri, değerleri gibi

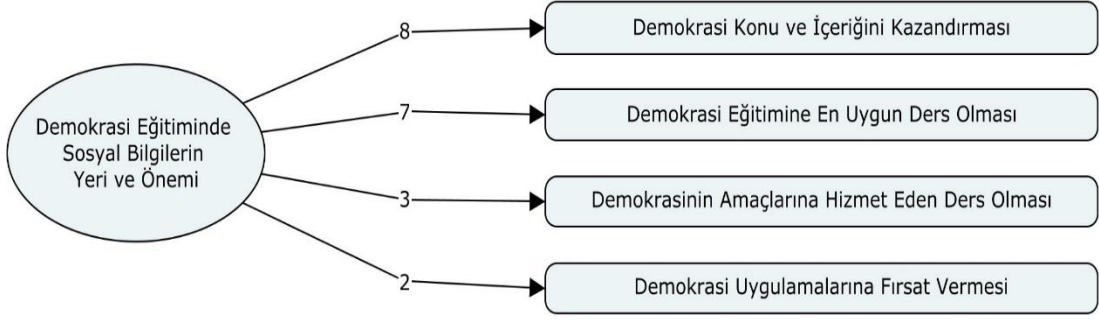
konularda sorumluluk Sosyal Bilgiler dersindedir. Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin en önemli bölümlerinden birisidir demokrasi.” (Öğretmen 2)

“Bireyde demokrasi bilincinin gelişmesi için Sosyal Bilgiler dersi olmazsa olmazımız durumunda. Her ne kadar çocuğa her alanda özgürlük sağlanıyor algısı olsa da çocuğun kendini en rahat ifade edebildiği alandır Sosyal Bilgiler. Sadece kavramları öğrenmekle kalmıyor aynı zamanda bunları uygulayabileceği fırsatları sunuyoruz.” (Öğretmen 8)

“Ortaokul Sosyal Bilgiler dersinin temel konuları arasında Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri yer alıyor. Öğrencilerimizin demokrasi algısını geliştirmek adına atılacak adımların en iyi işleneceği, yönetileceği ve paylaşılacağı dersin Sosyal Bilgiler dersi olduğunu düşünüyorum. Diğer derslerde de demokrasinin kazanımı elbette öğrenilebilir, diğer dersler tabi ki bu konuya katkı sağlayabilir ama Sosyal Bilgiler dersi demokrasi kavramı ve değerlerinin kavranması açısından en önemli derstir.” (Öğretmen 14)

“Sosyal Bilgiler kazanımlar açısından vatandaşlık bilinci, haklarını bilme, koruma, sahip çıkma ve uygulama, sorumluluklarının bilincinde olma ve demokrasinin genel ilkelerini öğretmesi bakımından Sosyal Bilimler içinde değerlendirdiğinde birçok derse oranla daha fazla öneme sahiptir.” (Öğretmen 19)

Öğretmen görüşlerine bakıldığında öğretmenlerin tamamı demokrasi eğitiminde Sosyal Bilgiler derslerinin yerinin önemli olduğuna dair fikir beyan etmişlerdir. Yine öğretmenler demokrasi eğitiminde Sosyal Bilgiler derslerinin yeri ve öneminin hangi açıdan olduğuna dair farklı sebepler ortaya koydukları görülmektedir. Bu sebepler öğretmenler tarafından; “demokrasi konu ve içeriğini kazandırması”, “demokrasi eğitimine en uygun ders olması”, “demokrasinin amaçlarına hizmet eden ders olması” ve “demokrasi uygulamalarına fırsat vermesi” olarak ifade edilmiştir.



Şekil 3 Demokrasi Eğitiminde Sosyal Bilgilerin Yeri ve Öneme İlişkin Öğretmen Görüşleri

Şekil 3’de, öğretmenlerin “Demokrasi kavramı ve değerlerinin kazandırılmasında ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinin yeri ve önemi nedir?” sorusuna ilişkin verilen cevaplara ait alt temaların sıralaması ve bu temalara yapılan yükleme sayıları gösterilmiştir. Bu görüşlere göre; öğretmenlerin tamamı demokrasi eğitiminde Sosyal Bilgiler derslerinin yerinin ve öneminin bulunduğu dair kanaat belirtmişlerdir. Ancak öğretmenler bu kanaatlerinin sebepleri olarak farklı görüşler beyan etmişlerdir. Bu sebepler; demokrasi konu ve içeriğini kazandırması (8), demokrasi eğitimine en uygun ders olması (7), demokrasinin amaçlarına hizmet eden ders olması (3) ve demokrasi uygulamalarına fırsat vermesi (2) olarak ifade edilmiştir

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin tamamı demokrasi eğitiminde Sosyal Bilgiler derslerinin yerinin ve öneminin bulunduğunu ifade etmişken, öğretmenlerin yarısına yakını Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitiminde; demokrasi konu ve içeriğini kazandırması ve demokrasi eğitimine en uygun ders olması yönünden yeri ve öneminin olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer öğretmenler ise; Sosyal Bilgiler derslerinin, demokrasinin amaçlarına hizmet eden bir ders olması ve demokrasi uygulamalarına fırsat vermesi bakımından önemli olduğunu belirtmişlerdir.

3.4. Demokrasi Kazanımlarının Yer Aldığı Ünitelerin Düzenlenmesi İle İlgili Bulgular ve Yorum

Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde düzenlenmesi istenen hususları belirlemek amacıyla öğretmenlere “Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, düzenlenmesini istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin tema, alt temalar ve yükleme sayıları Tablo 9'da verilmiştir.

Öğretmenler	%
Var	60
Yok	40
Toplam	100

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin % 60'ı demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde düzenlenmesini istediği hususların “olduğunu”, % 40'ı ise demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde düzenlenmesini istediği hususların “olmadığını” belirtmişlerdir.

“Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, düzenlenmesini istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna verilen cevaplara ilişkin tema, alt temalar ve yükleme sayıları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9 Ünitelerde Düzenlenmesi İstenen Hususlara İlişkin Öğretmen Görüşleri

4. TEMA : Ünitelerde Düzenlenmesi İstenen Hususlar		
Alt Temalar	f	%
1. Yaşam Biçimi Olarak Ele Alınması	4	33
2. Konuların Somutlaştırılması	3	25
3. Bilgilerin Güncellenmesi	2	17
4. Etkinlik ve Uygulamaların Artması	2	17
5. Konuların İlk Ünitelerde Yer Alması	1	8
Toplam	12	90

Tablo 9'da görüldüğü gibi, öğretmenlere sorulan “Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, düzenlenmesini

istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna farklı yanıtlar verilmiştir. Öğretmenlerden “ünitelerde düzenlenmesini istediğim hususlar vardır” cevabını verenlerin bu hususlarla ilgili en fazla "Yaşam Biçimi Olarak Ele Alınması" (% 33), "Konuların Somutlaştırılması" (% 25), "Bilgilerin Güncellenmesi" (% 17), "Etkinlik ve Uygulamaların Artması" (% 17) ve "Konuların İlk Ünitelerde Yer Alması" (% 8) alt temalarında birleştikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerinin “Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, düzenlenmesini istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

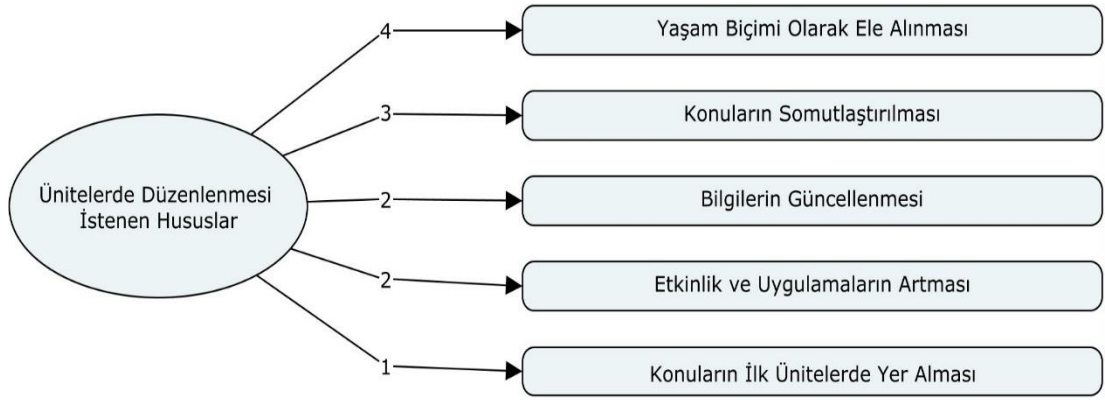
“Ders kitaplarında demokrasinin serüveni anlatılmakta ve bu konular öğrenciye çok sıkıcı gelmektedir. Demokrasinin serüvenini öğrenmek yerine demokratik bir toplum ile demokrasinin olmadığı toplumlar örnek verilerek demokrasinin önemini anlatılması daha etkili olacaktır.” (Öğretmen 1)

“Sadece teorik bilgi değil demokrasi düşüncesinin kazandırılması için küçük çaplı tartışma teknikleri uygulanabilir.” (Öğretmen 7)

“Öğrencilerin genelde öğrenmekte biraz zorlandığı sıkıcı gelen ünite oluyor. Bu kavram zaten soyut bir kavram, bir de sadece bilgi olması konunun anlaşılmasını biraz daha zorlaştırıyor. Bu durumu o dönemlerde olan yaşanmış bol örneklerle resimli olarak kitaplar da yer alması öğrenmeyi daha kalıcı hale getirecektir.” (Öğretmen 10)

“Demokrasiyi yaşam biçimi haline yani davranışa dönüştürmek için yapılabilecekler konular ve kazanımlar eklenebilir ve bununla ilgili etkinlikler eklenebilir.” (Öğretmen 12)

“Demokrasi kazanımları ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında seçme ve seçilme hakkı açısından ele alınmıştır. Bu kavramın aynı zamanda sosyal bir boyutunun da olduğu göz önünde bulundurularak ünitelerde bir yaşam biçimi olarak aktarılması gerekir.” (Öğretmen 15)



Şekil 4 Ünitelerde Düzenlenmesi İstene Hususlara İlişkin Öğretmen Görüşleri

Şekil 4’de, öğretmenlerin “Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, düzenlenmesini istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna ilişkin verilen cevaplara ait alt temaların sıralaması ve bu temalara yapılan yükleme sayıları gösterilmiştir. Buna göre öğretmenlerden ünitelerde düzenlenmesini istediğim hususlar “Var” cevabını verenlerin, ünitelerde düzenlenmesini istedikleri bu hususları; yaşam biçimi olarak ele alınması (4), konuların somutlaştırılması (3), bilgilerin güncellenmesi (2), etkinlik ve uygulamaların artması (2) ve konuların ilk ünitelerde yer alması (1) şeklinde ifade ettikleri görülmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yarısından fazlası demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde düzenlenmesini istediğim hususlar “Var” cevabını verirken yarısından az bir kısmı ise “Yok” cevabını vermiştir. Ünitelerde düzenlenmesini istedikleri hususların olduğunu belirten öğretmenler bu hususları; demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerin yaşam biçimi olarak ele alınması, demokrasi konularının somutlaştırılması, demokrasi konularında yer alan bilgilerin güncellenmesi, demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde etkinlik ve uygulamaların artması ve demokrasi ile ilgili konuların ilk ünitelerde yer alması gerekliliğini ifade etmişlerdir.

3.5. Demokrasi Kazanımlarının Yer Aldığı Ünitelere Yönelik Ekleme ve Geliştirme Çalışmaları İle İlgili Bulgular ve Yorum

Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde eklenmesi ve geliştirilmesi istenen hususları belirlemek amacıyla öğretmenlere “Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, eklenmesini ve geliştirilmesini istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin tema, alt temalar ve yükleme sayıları Tablo 10'da verilmiştir.

Öğretmenler	%
Var	65
Yok	35
Toplam	100

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin % 65'i demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde eklenmesini ve geliştirilmesini istediği hususların “olduğunu”, % 35'i ise demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde eklenmesini ve geliştirilmesini istediği hususların “olmadığını” belirtmişlerdir.

“Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, eklenmesini ve geliştirilmesini istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna verilen cevaplara ilişkin tema, alt temalar ve yükleme sayıları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 10 Ünitelerde Eklenmesi ve Geliştirilmesi İstlenen Hususlara İlişkin Öğretmen Görüşleri

5. TEMA : Ünitelerde Eklenmesi ve Geliştirilmesi İstlenen Hususlar		
Alt Temalar	f	%
1. Etkinlik ve Uygulamaların Artması	7	54
2. Örnek Kullanımının Artması	4	31
3. Görsel Kullanımının Çoğaltılması	2	15
Toplam	13	100

Tablo 10'da görüldüğü gibi, öğretmenler tarafından “Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, eklenmesini ve

geliştirilmesini istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna farklı yanıtlar verilmiştir. Öğretmenlerden “ünitelerde eklenmesini ve geliştirilmesini istediğim hususlar vardır” cevabını verenlerin bu hususlarla ilgili en fazla “Etkinlik ve Uygulamaların Artması” (% 54), “Örnek Kullanımının Artması” (% 31) ve “Görsel Kullanımının Çoğaltılması” (% 15) alt temalarında birleştikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin “Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, eklenmesini ve geliştirilmesini istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

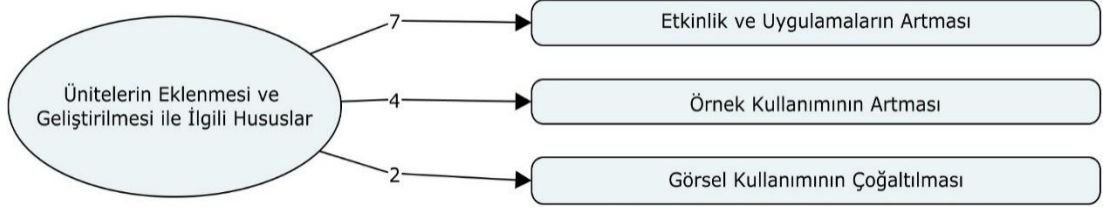
“Öğrencilerin yaşlarına uygun daha fazla etkinlik eklenmeli, konu soyut olduğu için öğrencilere bu konuyu somutlaştıracak düzenlemeler yapılmasını isterim.” (Öğretmen 4)

“Eklenmesini istediğim durum demokrasi eğitiminin okul içinde öğrenciler tarafından davranış biçimleri halinde getirilmesini sağlamaktır. Bunun için aylık demokratik faaliyetler yapılmalı” (Öğretmen 6)

“Bazı tartışma teknikleri uygulanırsa demokratik düşüncenin kazandırılması için daha etkili olur. Yapılan etkinliklerde öğrencilerin birbirine saygı duymaları sağlanırsa öğrenciler gelecekte de daha demokratik olabilir.” (Öğretmen 7)

“Demokratik uygulamalarla ilgili etkinliklere yer verilebilir. Demokrasisi gelişmiş ülkelerden örnekler verilebilir. Demokratik olmayan ülkelerdeki uygulamalar karşılaştırılabilir.” (Öğretmen 12)

“Diğer dünya devletlerinde demokrasinin hayatın içinde ne kadar yer aldığı konusunda örnekler verilip ülkemizdeki demokrasi anlayışı ile karşılaştırılabilir. Diğer dünya devletlerinde demokrasinin bir yaşam biçimi olarak yerleşmesi adına yapılan uygulamalar incelenebilir ve ders kitaplarında bunlara yer verilebilir.” (Öğretmen 13)



Şekil 5 Ünitelerde Eklenmesi ve Geliştirilmesi İstenen Hususlara İlişkin Öğretmen Görüşleri

Şekil 5’de, öğretmenlerin “Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, eklenmesini ve geliştirilmesini istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna ilişkin verilen cevaplara ait alt temaların sıralaması ve bu temalara yapılan yükleme sayıları gösterilmiştir. Buna göre öğretmenlerden ünitelerde eklenmesini ve geliştirilmesini istediğim hususlar “Var” cevabını verenlerin, ünitelerde eklenmesini ve geliştirilmesini istedikleri bu hususları; etkinlik ve uygulamaların artması (7), örnek kullanımının artması (4) ve görsel kullanımının çoğaltılması (2) şeklinde ifade ettikleri görülmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yarısından fazlası demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde eklenmesini ve geliştirilmesini istediğim hususlar “Var” cevabını verirken yarısından az bir kısmı ise “Yok” cevabını vermiştir. Ünitelerde eklenmesini ve geliştirilmesini istedikleri hususların olduğunu belirten öğretmenler bu hususları; etkinlik ve uygulamaların artması, örnek kullanımının artması ve görsel kullanımının çoğaltılması şeklinde ifade etmişlerdir.

3.6. Demokrasi Kazanımlarının Yer Aldığı Ünitelerde Çıkarılması İstenen Hususlar İle İlgili Bulgular ve Yorum

Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde çıkarılması istenen hususları belirlemek amacıyla öğretmenlere “Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, çıkarılmasını istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin tema, alt temalar ve yükleme sayıları Tablo 11'de verilmiştir.

Öğretmenler	%
Var	25
Yok	75
Toplam	100

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin % 75'i demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde çıkarılmasını istediği hususların “olmadığını”, % 25'i ise demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde çıkarılmasını istediği hususların “olduğunu” belirtmişlerdir.

“Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, çıkarılmasını istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna verilen cevaplara ilişkin tema, alt temalar ve yükleme sayıları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11 Ünitelerde Çıkarılması İstenen Hususlara İlişkin Öğretmen Görüşleri

6. TEMA : Ünitelerde Çıkarılması İstenen Hususlar		
Alt Temalar	f	%
1.Demokrasi Serüveni	4	67
2.Konuların Sadeleştirilmesi	2	33
Toplam	6	100

Tablo 11'de görüldüğü gibi, öğretmenler tarafından “Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, çıkarılmasını istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna farklı yanıtlar verilmiştir. Öğretmenlerden “ünitelerde çıkarılmasını istediğim hususlar vardır” cevabını verenlerin bu hususlarla

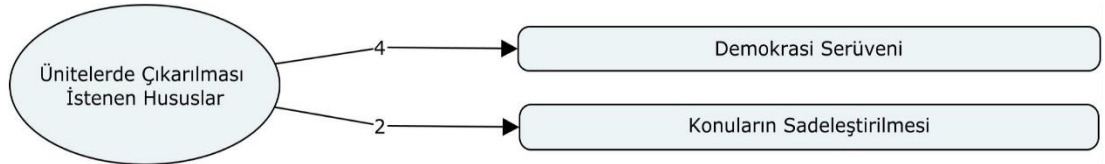
ilgili “Demokrasi Serüveni” (% 67) ve “Konuların Sadeleştirilmesi” (% 33) alt temalarında birleştikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin “Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, çıkarılmasını istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

“Demokrasinin serüveni şeklinde olan kronolojik bilgilerin verilmesinden vazgeçilmelidir.” (Öğretmen 1)

“Demokrasinin tarihçesi konusu çıkartılabilir. Bu konu bana göre çocuklar için ağır bir konu.” (Öğretmen 3)

“Özellikle 6. ve 7. Sınıflarda konu yoğunluğu çok fazla. Bu ünitelerde biraz daha konuların sadeleştirilmesi ve etkinliklerle desteklenmesi taraftarıyım.” (Öğretmen 4)



Şekil 6 Ünitelerde Çıkarılması İstenen Hususlara İlişkin Öğretmen Görüşleri

Şekil 6’da, öğretmenlerin “Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, çıkarılmasını istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna ilişkin verilen cevaplara ait alt temaların sıralaması ve bu temalara yapılan yükleme sayıları gösterilmiştir. Buna göre öğretmenlerden ünitelerde çıkarılmasını istediğim hususlar “Var” cevabını verenlerin, ünitelerde çıkarılmasını istedikleri bu hususları; demokrasi serüveni (4) ve konuların sadeleştirilmesi (2) şeklinde ifade ettikleri görülmektedir.

3.7. Demokrasi Eğitimi İçin Yapılan Etkinlik ve Uygulamalara Yönelik Bulgular ve Yorum

Öğretmenlerin demokrasi eğitimi sürecinde derslerinde yaptığı etkinlik ve uygulamaları belirlemek amacıyla “Derslerinizde demokrasi eğitimi ve kazanımı için hangi etkinlik ve uygulamaları yapmaktasınız?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin tema, alt temalar ve yükleme sayıları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12 Öğretmenlerin Demokrasi Eğitimi İçin Yaptıkları Etkinlik ve Uygulamalar

7. TEMA : Etkinlik ve Uygulamalar		
Alt Temalar	f	%
Sınıf Başkanlığı Seçimi	8	20
Kararları Ortak Alma	7	17
Canlandırma	4	10
Sunu ve Anlatım	4	10
Drama	3	7
Demokratik Uygulamalarla Görev Dağılımı	3	7
Açık Oturum	2	5
Münazara	2	5
Örneklendirme	2	5
Doğru-Yanlış Uygulaması	1	2
Empati Çalışması	1	2
Eba Etkinlikleri	1	2
Seminer	1	2
Altı Şapkalı Düşünme	1	2
Rol Model Olma	1	2
Beyin Fırtınası	1	2
Toplam	42	100

Tablo 12’de görüldüğü gibi, öğretmenler tarafından “Derslerinizde demokrasi eğitimi ve kazanımı için hangi etkinlik ve uygulamaları yapmaktasınız?” sorusuna çeşitli yanıtlar verilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplardan en fazla “Sınıf Başkanlığı Seçimi” (% 20) “Kararları Ortak Alma” (% 17) “Canlandırma” (% 10) ve “Sunu ve Anlatım” (% 10) alt temalarında birleştikleri görülmektedir. Bu cevapların dışında “Drama” (% 7), “Demokratik Uygulamalarla Görev Dağılımı” (% 7), “Açık Oturum” (% 5), “Münazara” (% 5), “Örneklendirme” (% 5), “Doğru-Yanlış Uygulaması” (% 2), “Empati Çalışması” (% 2), “Eba Etkinlikleri” (% 2), “Seminer” (% 2), “Altı Şapkalı Düşünme” (% 2), “Rol Model Olma” (% 2) ve “Beyin Fırtınası” (% 2) cevaplarının da verildiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin “Derslerinizde demokrasi eğitimi ve kazanımı için hangi etkinlik ve uygulamaları yapmaktasınız?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

“Sınıf başkanlığı seçiminde günümüz seçimlerine benzer bir ortam oluşturup demokrasinin ilkelerini göz önünde bulundurarak seçimi gerçekleştiriyorum. Uygulamalı olunca daha akılda kalıcı oluyor çünkü. Demokrasi ile ilgili konularda özellikle drama etkinliğini oldukça dikkat çekiyor. Çocuklara rol dağıtımı yapıp canlandırma yapmalarını istiyorum. Gerek kıyafet olsun gerek dekorasyon olsun ihtiyaçlar karşılanıyor ve güzel bir etkinlik gerçekleşiyor. Hem eğleniyorlar hem öğreniyorlar.” (Öğretmen 4)

“En basit olarak öğrenci söz aldığı anda diğer arkadaşlarının dinlemesi gerektiğini öğretirim. Her konuda fikirleri açıkça söylemeleri hususunda dikkatli davranırım. Demokrasi kelimesi ile başlayan çağrışım etkinliği veya doğru yanlış uygulaması.” (Öğretmen 11)

“Derslerde herkesin birbirini haklarına saygı duyması gerektiğini, farklı düşüncelere olumlu yaklaşılması gerektiğini önemsiyor, öğrencilerimi buna göre yönlendiriyorum. Öğrencilere görev verileceği zaman bunun demokratik ilkeler göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmesini sağlıyorum.” (Öğretmen 15)

“Sınıf başkanı seçimi, görevlendirmeler eşitlik ve adalet, söz hakkının eşit kullanılması, fikir ve düşüncelerin özgürce dile getirildiği bir sınıf ortamının oluşturulması gibi hususları titizlikle uygulamaya çalışıyorum” (Öğretmen 18)

“Özellikle görev dağılımlarında adaletli davranıyorum. Aynı zamanda yapılan etkinliklerde bütün öğrencilerime eşit davranıyorum. Dersin işlenişi ile ilgili her zaman olmasa da onların da fikirlerini soruyorum.” (Öğretmen 20)



Şekil 7 Öğretmenlerin Demokrasi Eğitimi İçin Yaptıkları Etkinlik ve Uygulamalar

Şekil 7’de, öğretmenlerin “Derslerinizde demokrasi eğitimi ve kazanımı için hangi etkinlik ve uygulamaları yapmaktasınız?” sorusuna ilişkin verilen cevaplara ait alt temaların sıralaması ve bu temalara yapılan yükleme sayıları gösterilmiştir. Buna göre öğretmenler bu etkinlik ve uygulamaları; sınıf başkanlığı seçimi (8), kararları ortak alma (7), canlandırma (4), sunu ve anlatım (4), drama (3), demokratik uygulamalarla görev dağılımı (3), açık oturum (2), münazara (2) örneklendirme (2), doğru-yanlış uygulaması (1), empati çalışması (1), Eba etkinlikleri (1), seminer (1), altı şapkalı düşünme (1), rol model olma (1) ve beyin fırtınası (1) olarak ifade etmişlerdir. Yalnızca bir öğretmen ders süreleri sebebiyle etkinlik ve uygulamaları yapamadığını ifade etmiştir.

3.8. Öğrencilerin Demokrasi Algılarının Nasıl Olması Gerektiğine Yönelik Bulgular ve Yorum

Öğrencilerin demokrasi algılarının hangi düzeyde olması gerektiğini belirlemek amacıyla, “Size göre ortaokul öğrencilerinin demokrasi algılarının nasıl olması gerekir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin tema, alt temalar ve yükleme sayıları Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13 Öğrencilerin Demokrasi Algılarının Nasıl Olması Gerektiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri

8. TEMA : Öğrencilerin Beklenen Demokrasi Algıları		
Alt Temalar	f	%
Yaşam Biçimi	6	19
İnsanlara Karşı Saygı	5	16
Haklar	4	13
Yönetim Sistemi	3	10
Farklı Düşüncelere Saygı	3	10
Eşitlik	2	6
Sorumluluk	2	6
Özgürlük	2	6
Sorunları Çözümünde Kullanılan Araç	2	6
Empati	1	4
Adalet	1	4
Toplam	31	100

Tablo 13’de “Size göre ortaokul öğrencilerinin demokrasi algılarının nasıl olması gerekir?” sorusuna farklı cevaplar verilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplardan en fazla “Yaşam Biçimi” (% 19), “İnsanlara Karşı Saygı” (% 16) ve “Haklar” (% 13) alt temalarında birleştikleri görülmektedir. Bu cevapların dışında “Yönetim Sistemi” (% 3), “Farklı Düşüncelere Saygı” (% 3), “Eşitlik” (% 2), “Sorumluluk” (% 2), “Özgürlük” (% 2), “Sorunları Çözümünde Kullanılan Araç” (% 2), “Empati” (% 1) ve “Adalet” (1) cevapları da verilmiştir.

Öğretmenlerden iki tanesi, ortaokul öğrencilerinin bilişsel ve duyuşsal düzeylerinin demokrasinin algılanmasına uygun olmadığına dair görüş belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin “Derslerinizde demokrasi eğitimi ve kazanımı için hangi etkinlik ve uygulamaları yapmaktasınız?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

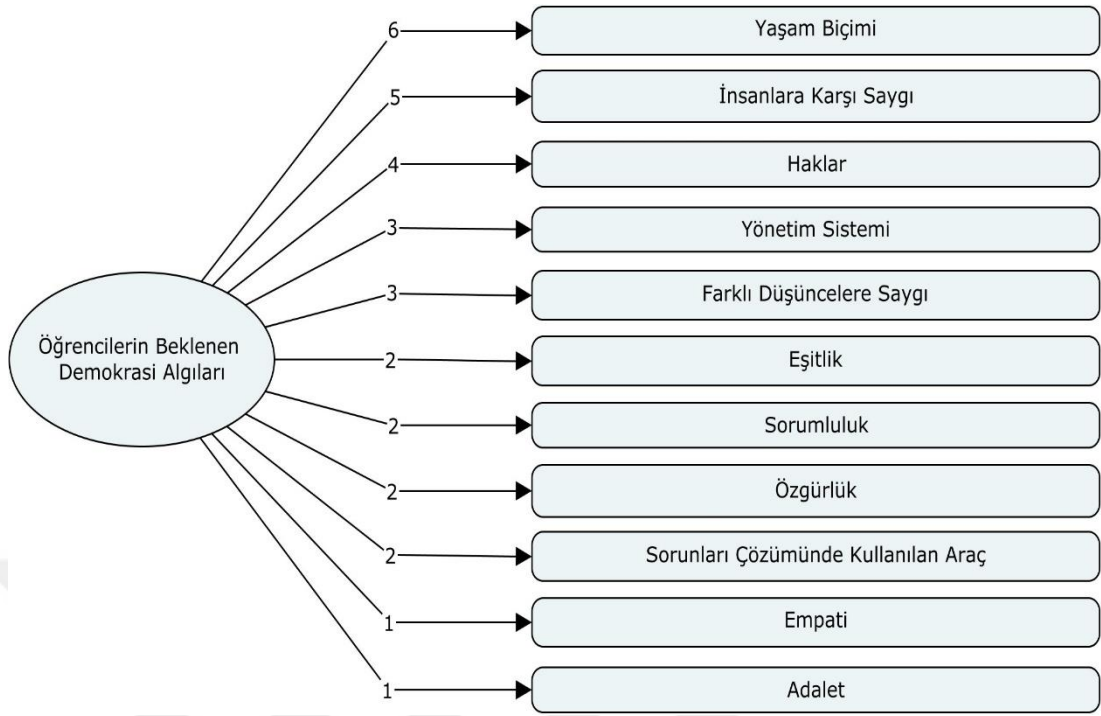
“Bir ders ve kazanım olmasının ötesinde öğrencilerin aslında kendiliğinden kazanabilecekleri ortamlar oluşturulmalı ve öyle bir çocuğa işlenmeli ki çocuk her durumda demokrasiye başvurarak sorunu çözebilmeli ve karar verebilmelidir. Kendisi gibi olmayana saygı göstermeyi ve kabul etmeyi öğrenebilmelidir.” (Öğretmen 1)

“Ortaokul öğrencilerin demokrasi algıları hak, sorumluluk, özgürlük kapsamında olmalıdır. Öğrencilerin demokrasinin topluma ve insanlara sağladığı haklarla beraber sorumlulukları da kavramış olmaları gerekmektedir.” (Öğretmen 2)

“Ortaokul öğrencilerinin ortaokula geçerken uygulamada demokratik ilkelerin tamamını (eşitlik adalet farklılıklara saygı) kazanmış olmaları gerekir. Çünkü demokrasi toplumun uyum içerisinde bir arada yaşayabilmesi için herkesin sahiplenerek yaşaması ve yaşatması gereken bir kavramdır. Ortaokul öğrencilerinin de en azından bu temel ilkelere uyması gerekir.” (Öğretmen 15)

“Demokrasinin ne anlama geldiğini iyi özümseyip bunu hayatlarının bir parçası olarak yaşamalarının iyi kavratılması gerekir.” (Öğretmen 18)

“Gençlerimiz bizim geleceğimiz bu sebeple demokrasi bilinci üst düzeyde olması gerekir. Demokrasi kavramını bilen, haklarının, sorumluluklarının, ödevlerinin bilincinde olan, yasalara uygun hareket eden ve karşılaştığı olumsuz durumlar neticesinde üstüne düşen görevleri yerine getiren devletine güvenen bireyler olmaları ülkemiz ve milletimiz adına büyük kazanç sağlar.” (Öğretmen 19)



Şekil 8 Öğrencilerin Beklenen Demokrasi Algıları İle İlgili Öğretmen Görüşleri

Şekil 8’de, öğretmenlerin “Size göre ortaokul öğrencilerinin demokrasi algılarının nasıl olması gerekir?” sorusuna ilişkin verilen cevaplara ait alt temaların sıralaması ve bu temalara yapılan yükleme sayıları gösterilmiştir. Buna göre öğretmenler bu etkinlik ve uygulamaları; yaşam biçimi (6), insanlara karşı saygı (5), haklar (4), yönetim sistemi (3), farklı düşüncelere saygı (3), eşitlik (2), sorumluluk (2), özgürlük (2), sorunları çözümünde kullanılan araç (2), empati (1) ve adalet (1) olarak ifade etmişlerdir. Yalnızca bir öğretmen ders süreleri sebebiyle etkinlik ve uygulamaları yapamadığını ifade etmiştir.

Öğretmenlerden iki tanesi ise ortaokul öğrencilerinin bilişsel ve duyuşsal durumlarının yetersizliği sebebiyle istenilen düzeyde demokrasi algısına sahip olamayacağını ifade etmişlerdir. Buna örnek öğretmen görüşlerinden bir tanesi şu şekildedir: “Öğrencilerden yetişkinlik dönemindeki demokrasi algısını bekleyemeyiz. Çünkü bu dönemde öğrenciler çocukluk ve gençlik arasında bocalama dönemi yaşayabilirler. Kendilerine bazı soruları sormaya başlasalar da yaşlarına uygun davranmaları beklenir.”

3.9. Öğretmenlerin Demokrasi Eğitiminde Karşılaştığı Sorunlara Yönelik Bulgular ve Yorum

Öğretmenlerin demokrasi eğitiminde karşılaştıkları sorunları belirlemek amacıyla, “Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitiminde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin tema, alt temalar ve yükleme sayıları Tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14 Öğretmenlerin Demokrasi Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Görüşleri

9. TEMA : Sorunlar		
Alt Temalar	f	%
1. Konuların Somutlaştırılmaması	6	24
2. Çevrenin Öğrenciler Üzerinde Olumsuz Etkisi	6	24
3. Uygulamaya Aktarılamaması	5	20
4. Öğrencilerin Hazır Bulunuşluğunun Yetersizliği	4	16
5. Demokrasi İle İlgili Yanlış Algılar	2	8
6. İlkokuldaki Eğitim Eksikliği	1	4
7. Konunun Ünite ve Süresinin Yetersizliği	1	4
Toplam	25	100

Tablo 14’de “Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitiminde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusuna öğretmenler tarafından farklı cevaplar verilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplardan en fazla “Konuların Somutlaştırılmaması” (% 24), “Çevrenin Öğrenciler Üzerinde Olumsuz Etkisi” (% 24), “Uygulamaya Aktarılamaması” (% 20) ve “Öğrencilerin Hazır Bulunuşluğunun Yetersizliği” (% 16) alt temalarında birleştikleri görülmektedir. Bu cevapların dışında “Demokrasi İle İlgili Yanlış Algılar” (% 8), “İlkokuldaki Eğitim Eksikliği” (% 4), “Konunun Ünite ve Süresinin Yetersizliği” (% 4) cevapları da verilmiştir.

Öğretmenlerden yalnızca bir tanesi ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitiminde karşılaştığı herhangi bir sorun olmadığını belirtmiştir.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin “Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitiminde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

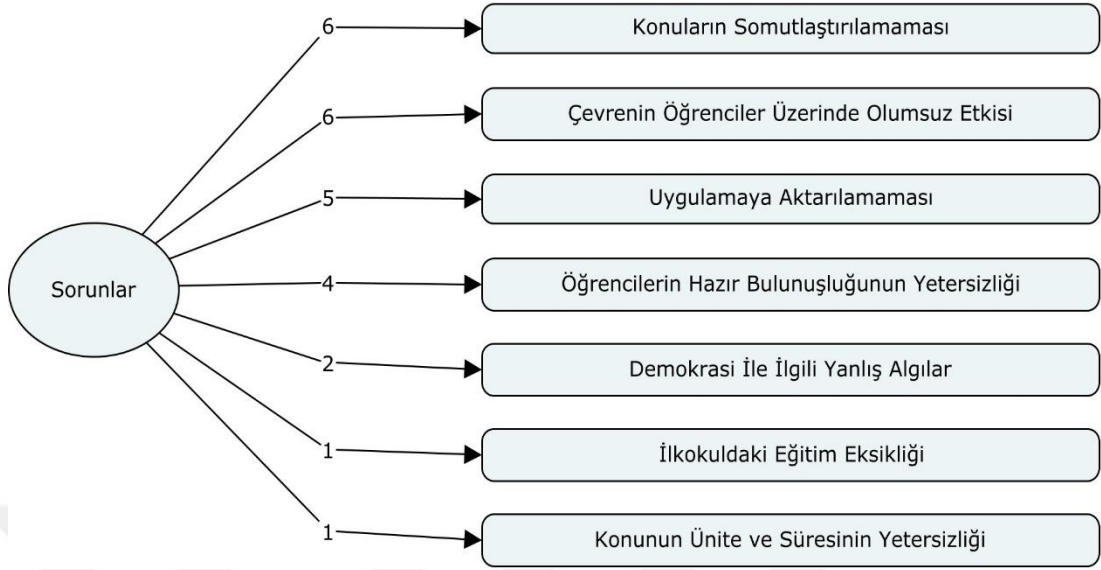
“Soyut olması, kafada demokrasi şemasının oluşturulması noktasında biraz sıkıntı yaşıyorum. Demokrasinin tarihi konularında özellikle öğrenci de bunları bilmemize ne gerek var gibi bir algı oluşabiliyor. Kanunları madde olarak aktardığımızda bunları nasıl öğreneceğiz gibi az da olsa kaygı durumu olabiliyor.” (Öğretmen 4)

“Aileden edinilmiş davranışlar. Günlük siyasetin demokrasi olduğunun düşünülmesi.” (Öğretmen 8)

“Dış dünyaya kapalı ve gelişmeye isteksiz talebinin demokrasi algısını geliştirmek oldukça güç oluyor. Ailesinden ve ilkokuldan demokrasi algısı açısından temel bilgileri, davranışları kazanmamış öğrencilerimizin demokrasi algısını geliştirmekte zorlandığımı söyleyebilirim.” (Öğretmen 14)

“Bazı öğrenciler aileden demokrasi kavramlarını öğrenemiyorlar. Yani ailede çocuklara onların ayrı bir birey olduğu, görüşlerinin önemli olduğu, herkesin eşit olduğu, başkalarına saygı duyulması gerektiği gibi temel şeyler kavratılmıyor.” (Öğretmen 17)

“Ağırlıklı olarak soyut bir kavram olarak değerlendirip tam olarak içselleştirememeleri oluyor. Bununla birlikte somuta indirgenebilecek durumlar kısıtlı olması sebebiyle algıda yeterince kalıcı olmuyor. Maalesef bizim çocuklarımızın büyük çoğunluğu aileye bağımlı aileden bağımsız davranamıyorlar. Bence biz çocuklarımızı birey olarak yetiştirmekte çok başarılı değiliz. Çocuğun hayatı ile ilgili kararları genelde aile veriyor çoğu aile çocuklarının düşüncelerini dinleyip ortak bir yol bulmaktan çok uzak çocuklar karar verme sorumluluk alma bilincinden çok uzak bu sebeple derste anlattığımız bir çok konu havada kalıyor diye düşünüyorum.” (Öğretmen 19)



Şekil 9 Öğretmenlerin Demokrasi Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Görüşleri

Şekil 9’da, öğretmenlerin “Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitiminde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusuna ilişkin verilen cevaplara ait alt temaların sıralaması ve bu temalara yapılan yükleme sayıları gösterilmiştir. Buna göre öğretmenler demokrasi eğitiminde karşılaştıkları sorunları; konuların somutlaştırılmaması (6), çevrenin öğrenciler üzerinde olumsuz etkisi (6), uygulamaya aktarılamaması (5), öğrencilerin hazır bulunuşluğunun yetersizliği (4), demokrasi ile ilgili yanlış algılar (2), ilkokuldaki eğitim eksikliği (1) ve konunun ünite ve süresinin yetersizliği (1) olarak ifade etmişlerdir.

3.10. Öğretmenlerin Demokrasi Eğitimine İlişkin Önerilerine Yönelik Bulgular ve Yorum

Öğretmenlerin demokrasi eğitimine ilişkin önerilerinin ne olduğunu belirlemek amacıyla, “Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitimine ilişkin önerileriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin tema, alt temalar ve yükleme sayıları Tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15 Öğretmenlerin Demokrasi Eğitimi ile İlgili Önerilerine İlişkin Görüşleri

10. TEMA : Öneriler		
Alt Temalar	f	%
Etkinlik ve Uygulamaların Artması	10	35
Çevrenin Öğrencilere Örnek Olması	4	15
Gezi ve Ziyaretlerin Yapılması	3	10
Demokrasi İle İlgili Ders Konulması	3	10
Konunun İlk Ünitelerde Yer Alması	3	10
Konunun Yaşam Biçimi Olarak Ele Alınması	3	10
Bütün Derslerde Yer Alması	2	7
Konuların Sadeleştirilmesi	1	3
Toplam	29	100

Tablo 15’de “Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitimine ilişkin önerileriniz nelerdir?” sorusuna öğretmenler tarafından farklı cevaplar verilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplardan en fazla “Etkinlik ve Uygulamaların Artması” (% 35) alt temasında birleştikleri görülmektedir. Bu cevapların dışında “Çevrenin Öğrencilere Örnek Olması” (% 15), “Gezi ve Ziyaretlerin Yapılması” (% 10), “Demokrasi İle İlgili Ders Konulması” (% 10), “Konunun İlk Ünitelerde Yer Alması” (% 10), “Konunun Yaşam Biçimi Olarak Ele Alınması” (% 10), “Bütün Derslerde Yer Alması” (% 7) ve “Konuların Sadeleştirilmesi” (% 3) cevapları da verilmiştir.

Öğretmenlerden yalnızca bir tanesi ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitimi ile ilgili herhangi bir önerisi olmadığını ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin “Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitimine ilişkin önerileriniz nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

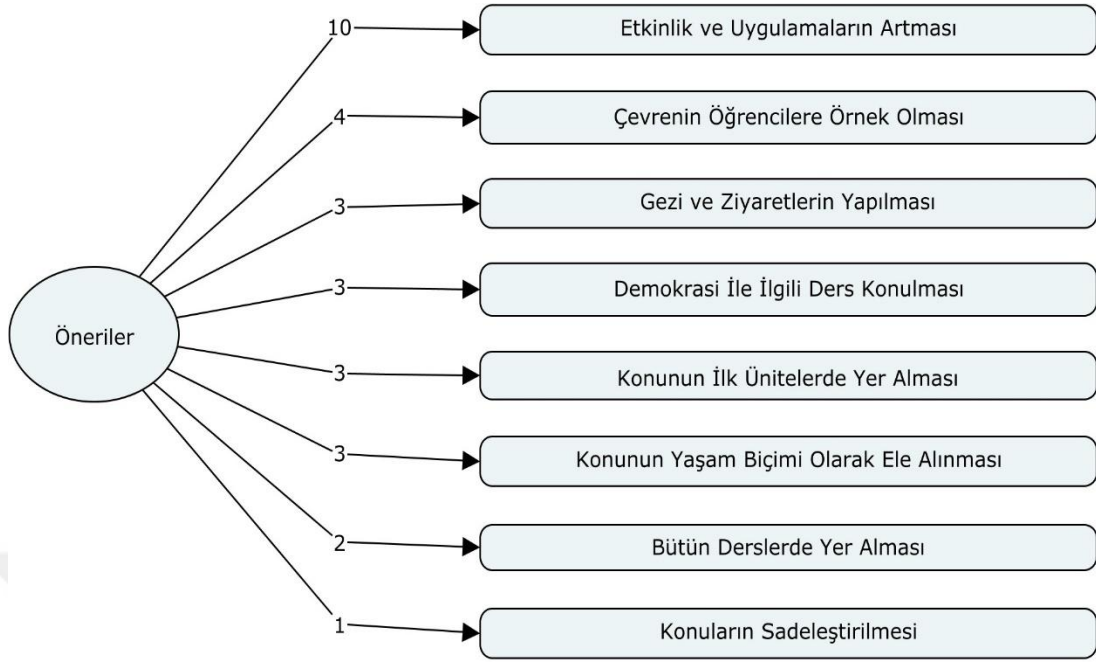
“Yerel yöneticiler makamlarında ziyaret edilebilir. Okulda ve sınıfta demokratik uygulamalar daha çok ön plana çıkartılabilir.” (Öğretmen 2)

“Demokrasinin gerçekleştiği yer olan TBMM’nin bizzat gezilip görülmesi gerekir çünkü hep anlatıyoruz ama soyut kalıyor ve öğrenci sadece meclisi bir bina olarak görüyor diye düşünüyorum. Halkın seçtiği milletvekilleriyle öğrencilerin görüştürülmesi ve onların bizzat meclisi gezdirerek bilgilendirmeleri güzel olur bence.” (Öğretmen 4)

“Öncelikle demokrasi eğitiminin kazanım olarak değil ders olarak öğrencini hayatına girmesi gerekiyor. Kazanımları iyi ya da kötü öğrenip geçiyorlar ama ders olarak hep dillerinde bu kavram dolanacak ve sosyal dersi Türkçe dersi nasılsa Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi de öğrencilerin başarmaları gereken bir ders bir değer olacak.” (Öğretmen 10)

“Bu sadece teorik eğitimle kazandırılacak bir kavram değildir. Sınıf dışında öğrenciler gerek okul içinde gerekse de ailede demokratik ilkeleri yaşayan ve yaşatan insanlarla bir arada bulunmalı ve bu kavram en başta devlet kurumlarından başlayarak aile bireylerinden okul yönetimine kadar öğrencilerin içerisinde bulunduğu herkes bu konuda uyum içinde olmalıdır. Bu sebeple öğrencilerin muhatap olduğu eğitimler okul yönetimi ve ailelere yönelik seminerler yapılabilir. Aynı zamanda ders kitaplarında demokrasi eğitimine yönelik etkinlikler daha fazla yer almalıdır.” (Öğretmen 15)

“Bütün branşlarda dersler işlenirken empati, hoşgörü, dayanışma gibi kavramların vurgulanması ve çeşitli etkinliklerle bu kavramların zihinlerde pekiştirilmesi gerekir diye düşünüyorum.” (Öğretmen 20)



Şekil 10 Öğretmenlerin Demokrasi Eğitimi ile İlgili Önerilerine İlişkin Görüşleri

Şekil 10’da, öğretmenlerin “Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitimine ilişkin önerileriniz nelerdir?” sorusuna ilişkin verilen cevaplara ait alt temaların sıralaması ve bu temalara yapılan yükleme sayıları gösterilmiştir. Buna göre öğretmenler demokrasi eğitimine ilişkin önerilerini; etkinlik ve uygulamaların artması (10), çevrenin öğrencilere örnek olması (4), gezi ve ziyaretlerin yapılması (3), demokrasi ile ilgili ders konulması (3), konunun ilk ünitelerde yer alması (3), konunun yaşam biçimi olarak ele alınması (3), bütün derslerde yer alması (2) ve konuların sadeleştirilmesi (1) şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin yarısı ortaokul demokrasi eğitimine yönelik etkinlik ve uygulamaların artması yönünde görüş belirtmişlerdir. Yine öğretmenlerin diğer yarısı ise çevrenin öğrencilere örnek olması, gezi ve ziyaretlerin yapılması, demokrasi ile ilgili ders konulması, konunun ilk ünitelerde yer alması, konunun yaşam biçimi olarak ele alınması, bütün derslerde yer alması ve konuların sadeleştirilmesi gerektiğini söylemişlerdir.



SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmada “Demokrasi kavramı size ne ifade etmektedir?” sorusuna yönelik elde edilen bulgulardan hareketle; Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin demokrasi ile ilgili farklı tanımlamalar yaptıkları, bu tanımlamaların demokrasi kavramına ilişkin literatür taramasında ulaşılan tanımlamalar ile örtüştüğü, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin demokrasi kavramına yönelik bilgi düzeylerinin yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan farklı tanımlamalara rağmen Sosyal Bilgiler öğretmenleri demokrasi kavramına ilişkin eşitlik, halkın yönetimi, adalet, yaşam biçimi, haklar, saygı ve hoşgörü temalarında birleşmişlerdir. Çalışma grubu öğretmenlerinin demokrasi tanımı ile ilgili en fazla kullandığı eşitlik, halkın yönetimi, özgürlük, yaşam biçimi, haklar, saygı ve hoşgörü ifadeleri ile Dahl (2001), Ergil (2005) ve Doğan (2007) tarafından yapılan demokrasi tanımlamalarında yer alan ifadeler benzerlik göstermektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin demokrasinin tanımına ilişkin verdikleri cevaplar ile oluşturulan alt temalardan hareketle demokrasiyi şöyle tanımlayabiliriz: İnsanlar arasında eşitliği ve halkın devlet yönetimine doğrudan ya da dolaylı olarak katılımını sağlayan, özgürlük ve adaletin hakim olduğu bir ortamı gerçekleştiren, haklarını bilen ve kullanan bir toplumu oluşturan; saygının, hoşgörünün önemsendiği bir yaşam biçimi.

“Size göre ortaokul öğrencilerinin demokrasi algıları yeterli midir, yeterli değil midir? Yeterli veya yeterli değil ise sebepleri nelerdir?” sorusuna yönelik öğretmen görüşlerinden hareketle ortaokul öğrencilerinin demokrasi algılarının yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal durumları ile içerisinde bulunduğu ve muhatap olduğu çevreyi oluşturan başta aile olmak üzere, okul yöneticileri, öğretmen ve okul çalışanları ile öğrencilerin akran gruplarının demokratik bir ortam oluşturmaması bu durumun en önemli sebepleridir. Ulaşılan bu sonuç Ural ve Sağlam (2011)’in çalışmasında ulaştığı 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin demokratik tutum düzeylerinin beklenen düzeyde olmadığı sonucuyla benzerlik göstermektedir. Aynı şekilde Ekici (2013)’nin yapmış olduğu araştırmada ulaştığı Türkiye’de öğrenim gören ortaokul öğrencilerinin demokrasi eğitimine yönelik önkoşul niteliğindeki bilgi birikimlerinden yoksun olduğu sonucu ile örtüşmektedir.

Diğer taraftan öğrencinin yakın çevresine demokrasi eğitimi verilmesine yönelik ulaşılan sonuç da Yağan (2010)’in çalışmasında ulaştığı sonuçla benzerdir.

“Demokrasi kavramı ve değerlerinin kazandırılmasında ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinin yeri ve önemi nedir?” sorusuna ilişkin demokrasi eğitiminde Sosyal Bilgiler derslerinin yerinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda araştırmada yapılan doküman incelemesinde; demokrasi ile ilgili yapılan tanımlamalarda yer alan birçok kavramın 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan beceri ve değerlerde de yer aldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Araştırmada demokrasi eğitiminde Sosyal Bilgiler dersinin yeri ve önemine ilişkin ulaşılan bu sonuçların Hürfikir (2004), Aydeniz (2010) ve Özdemir (2017)’in yaptığı çalışmalar ile örtüştüğü görülmektedir.

“Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, düzenlenmesini istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna yönelik Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerin düzenlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına yönelik yapılan doküman incelemesinde demokrasi kazanımlarının en fazla yer aldığı ünitenin “Etkin Vatandaşlık” ünitesi olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

“Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, eklenmesini ve geliştirilmesini istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna ilişkin Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelere yönelik ekleme ve geliştirme çalışması yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu konuda çalışma grubuna göre demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde yapılması gereken en önemli çalışma etkinlik ve uygulamaların artırılmasıdır. Ulaşılan bu sonuç Toraman (2012)’in çalışmasında ulaştığı sonuçla benzerlik göstermektedir. Yine çalışma grubunun verdiği cevaplardan ulaşılan görsel kullanımının artırılmasına yönelik sonuç ise Okumuş (2017)’un çalışmasında ulaştığı sonuçlar ile örtüşmektedir.

“Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, çıkarılmasını istediğiniz hususlar var mıdır?” sorusuna ilişkin Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde herhangi bir çıkarma çalışması yapılmasına gerek olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

“Derslerinizde demokrasi eğitimi ve kazanımı için hangi etkinlik ve uygulamaları yapmaktasınız?” sorusuna ilişkin öğretmenlerin çeşitli etkinlik ve uygulamalar yaptıkları, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin özellikle demokrasi eğitimine yönelik belli etkinlik ve uygulamalarda ittifak edemedikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Araştırmanın bu sorusuna verilen en popüler cevaplardan sınıf başkanlığı seçimi ve kararları ortak alma etkinlikleri örgün eğitimde zaten yapılması gereken rutin işlemlerdir denilebilir. Araştırmanın bu temasında ulaşılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin demokrasi eğitiminde en fazla yaptıkları etkinliğin sınıf başkanlığı seçimi olduğu ve öğrencilerin aktif katılımına yönelik çeşitli etkinlik ve uygulamaların (sınıf başkanlığı seçimi, kararları ortak alma, canlandırma, sunu ve anlatım, drama, demokratik uygulamalarla görev dağılımı, açık oturum, münazara, örneklendirme, doğru-yanlış uygulaması, empati çalışması, Eba etkinlikleri, seminer, altı şapkalı düşünme, rol model olma ve beyin fırtınası) yapılması Hürfikir (2004), Topper (2007), Aydeniz (2010) ve Nasırcı (2016)’nın çalışmalarında ulaştığı sonuçlar ile örtüşmektedir.

“Size göre ortaokul öğrencilerinin demokrasi algılarının nasıl olması gerekir?” sorusuna yönelik öğrencilerin demokrasiyi bir “yaşam biçimi” olarak algılamaları gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre öğrenciler demokrasi kavramının salt siyasal anlamda bir devlet yönetim şekli değil; sosyal anlamda hayatın her alanına dokunan bir yaşam biçimi olduğunu ve demokrasinin toplumsal hayatta olmazsa olmaz bir sistem olduğunu düşünmeli ve bilmelidirler. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında demokrasi ile ilgili yer alan değer ve beceriler ile çalışma grubunun ortaokul öğrencilerinin demokrasi algılarının nasıl olması gerektiğine yönelik verdikleri cevapların örtüştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

“Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitiminde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusuna yönelik ders, öğrenciler ve çevre ile ilgili öğretmenlerin birçok farklı problemlerle karşılaştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Demokrasi soyut bir kavramdır ve özellikle ortaokul kademesinde soyut kavramların somutlaştırılarak kazandırılması eğitimin anlamlı ve kalıcı olmasını sağlar. Diğer taraftan davranışa dönüştürülmesi beklenen eğitimler üzerinde çevrenin etkisi yadsınamaz. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin de demokrasi eğitimi ile ilgili derslerinde karşılaştıkları problemlere yönelik; konuların somutlaştırılmaması ve çevrenin öğrenciler

üzerindeki olumsuz etkisi cevaplarını vermeleri önemlidir. Araştırmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin derslerindeki demokrasi eğitiminde; konu ve üniteye yönelik, çevreye yönelik ve uygulamaya yönelik sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

“Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitime ilişkin önerileriniz nelerdir?” sorusuna yönelik çalışma grubunun Sosyal Bilgiler ders kitapları, öğrenci çevresi ve eğitim yöntemi ile ilgili görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın bu sorusuna öğretmenlerin önemli bir bölümünün; ders kitaplarında demokrasi eğitime yönelik etkinlik ve uygulamaların artması, ders kitaplarında demokrasinin yer aldığı konuların düzenlenmesi, öğrenci ve öğrenci çevresine yönelik etkinliklerin yapılmasına yönelik öneriler sunmuşlardır.

ÖNERİLER

- Ortaokul öğrencilerinin yakın çevresine (aile, okul, akran grupları) yönelik demokrasi eğitimi çalışmalarının yapılması sağlanmalıdır.
- Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında demokrasi kazanımlarının en belirgin olarak yer aldığı ünitenin Etkin Vatandaşlık ünitesi olarak tespit edilmesi ve araştırmada ünite ile ilgili ulaşılan sonuçlardan hareketle; Etkin Vatandaşlık ünitesine yönelik düzenleme çalışmaları yapılmalıdır.
- Ortaokul öğrencileri için demokrasi eğitimine yönelik özel bir ders konulmalıdır.
- Demokrasi eğitimi tüm derslerle ilişkilendirilmeli ve demokrasi eğitimine yönelik disiplinler arası anlayış güçlendirilmelidir.
- Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde ortak uygulamalarla demokrasi eğitiminin etkili hale getirilmesi ve öğrencilerin demokratik algılarının geliştirilmesine yönelik akademik çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Açıklan, M. (2017). *Araştırmaya dayalı sosyal bilgiler öğretimi*. (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Akbaş, O. (2008). Sosyal bilgilerde değerler ve eğitimi. Bayram Tay ve Adem Öcal (Ed.). *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* (1. Baskı) içinde (s. 340-341). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Aktaş, M. (2015). Demokrasi kavramına eleştirel bir bakış. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 87-105.
- Aydeniz, D. (2009). *İlköğretim 4. 5. sınıf sosyal bilgiler dersinin insan hakları ve demokrasi eğitimindeki işlevselliği*. (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 253275)
- Bektaş Öztaşkın, Ö. (2016). Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. Refik Turan ve Tahsin Yıldırım (Ed.). *Sosyal bilgilerin temelleri* (1. Baskı) içinde (s. 1-34). Ankara: Anı Yayıncılık
- Bilge, M. (2011). Türkiye'de demokrasi kültürü: siyaset ve toplum. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15 (3), 49-60.
- Bilici, Ş. (2012). *İlköğretim II. kademe demokrasi eğitimi konuları üzerine türk ve alman eğitim sistemlerinde öğretmen görüşlerinin karşılaştırılması: osnabrück-muş örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 317695)
- Büyükdüvenci, S. (1990). Demokrasi, eğitim ve türkiye. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 583-597.
- Büyükkaragöz, S. S., & Kesici, Ş. (1998). *Demokrasi ve insan hakları eğitimi*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Büyükkaragöz, S. ve Kesici, Ş. (1996). Öğretmenlerin hoşgörü ve demokratik tutumları. 7 (7), 353-365.

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe sözlüğü*. (7. Baskı). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Dahl, R. A. (1993). *Demokrasi ve eleştirileri*. (Çev. Levent Köker). Ankara: Yetkin Basımevi.
- Dahl, R. A. (2001). *Demokrasi üstüne*. (Çev. Betül Kadioğlu). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Diktaş, A. (2018). *Kur'ânî değerler perspektifinde sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin incelenmesi*. (Doktora Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 498753)
- Doğan, İ. (2007). *Vatandaşlık demokrasi ve insan hakları*. (6. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları
- Ekici, Ö. (2013). *Avusturya ve türkiye'deki ortaokullarda demokrasi eğitimi içeriğine ilişkin öğretmen görüşlerinin karşılaştırılması (viyana-diyarbakır örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 333804)
- Ergil, D., Akıncı, Z., Yılmaz, A., Yalçın, Ö. ve İnal, C. (2005). *Demokrasi kültürü ve etkili yurttaşlık*. Ankara: Prestij Matbaası.
- Ersoy, F. (2019). Sosyal bilgiler dersi ve vatandaşlık eğitimi. Refik Turan ve Tahsin Yıldırım (Ed.). *Sosyal bilgilerin temelleri* (1. Baskı) içinde (s. 149-160). Ankara: Anı Yayıncılık
- Gömlüksiz, M. N. ve Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 95-134.
- Gövercin, G. (2013). *İnsan hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının demokrasi ve insan hakları eğitimine katkısı*. (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 353276)

- Gülmez, M. (2001). *İnsan hakları ve demokrasi eğitimi: egemenlik insanındır*. (2. Baskı). Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Gündüz, M. (2016). *Ortaokullarda demokrasi kavramının kazandırılmasında demokrasi eğitimi ve okul meclisleri uygulamasının etkisi izmir ili örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 459563)
- Gürbüz, G. (2006). *İlköğretim 7. ve 8. sınıflarda vatandaşlık bilgisi dersinde demokrasi eğitimi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 188035)
- Güven, A. (2008). Demokratik vatandaşlık ve tarih eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (2), 337-350.
- Hammersley, M. Ve Traianou, A. (2017). *Nitel araştırmalarda etik*. (Çev. Ed. Sibel Balcı ve Berat Ahi). Ankara: Anı Yayıncılık
- Hürfikir, Y. (2004). *İlköğretim II. kademe sosyal bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki yeri: öğretmen görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 147096)
- Işıkgöz, E. (1999). *Demokrasi eğitiminde ilköğretim okulu yöneticilerinin etkililiği*. (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 81272)
- Izgar, G., & Beyhan, Ö. (2015). Değerler eğitimi programının ilköğretim okulu 8. sınıf öğrencilerinin demokratik tutum ve davranışlarına etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13 (29), 439-470.
- İnan, S. (2014). *Sosyal bilgiler eğitimine giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 138-145.
- Kanunu, M. E. T. (1973). *1739 Sayılı Kanun*. Resmi Gazete, 14574, 24.

- Kaypak, Ş. (2016). Demokrasi kültürü ve hoşgörü: hatay örneğinde. 2. *Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongre (5-7 Mayıs 2016) Kitabı*, 147-160.
- Kent Kükürtcü, S. (2019). *Çocuk hakları ve demokrasi eğitiminin çocukların demokratik davranışlarına etkisi*. (Doktora Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 583876)
- Korkmaz, E., & Erden, M. (2013). Demokratik bir eğitim ortamında eğitim programının özellikleri. *Education Sciences*, 8(2): 209-224.
- Köksal, H. (2016). İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı. Refik Turan ve Tahsin Yıldırım (Ed.). *Sosyal bilgilerin temelleri (1. Baskı) içinde (s. 30-55)*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Kuçuradi, İ. (1998). Yirmi birinci yüzyılın eşğinde demokrasi kavramı ve sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15: 21-27
- Kuzu, B. (1992). Demokrasi-resmi ideoloji-sivil toplum. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(01): 335-369.
- Maboçoğlu, M. (1999). Demokrasi eğitimi nasıl olmalıdır?. *Eğitim ve Bilim*, 23(111).
- Marshall, G. (2009). Demokrasi, sosyoloji sözlüğü. (Çev. Ed. Osman Akınbay ve Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- MEB, (2015). Sosyal bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıflar öğretim programı. Ankara: MEB
- Meydan, A. ve Güngör, Ş. (2016). Sosyal bilgiler eğitimi ve ekonomi. Refik Turan ve Tahsin Yıldırım (Ed.). *Sosyal bilgilerin temelleri (1. Baskı) içinde (s. 315-325)*. Ankara: Anı Yayıncılık
- MEB, (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (4-5-6-7. sınıflar). Ankara: MEB
- Nas, R. (2006). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. (2. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.

- Nasırcı, H. (2016). *Sınıf öğretmenlerinin demokrasi algıları ve demokrasi eğitimine yönelik görüşlerinin incelenmesi (metaforik bir çalışma)*. (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 441326)
- Okumuş, O. (2017). *Görselliğe dayalı etkinlikler yoluyla tarih derslerinde demokratik değer öğretimi*. (Doktora Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 485699)
- Okutan, M. (2010). Türk eğitim sisteminde demokrasi eğitimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 938-946.
- Öner, G. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin okul dışı tarih öğretimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 4 (1), 89-121.
- Özdemir, S. (2017). *2016- 2017 eğitim öğretim yılında 4. 5. 6. ve 7. sınıflarda okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında demokrasi ve insan hakları kavramlarına yer verilme düzeyinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 466117)
- Özmen, C. (2015). Dünyada ve ülkemizde sosyal bilgiler. Cengiz Dönmez ve Kubilay Yazıcı (Ed.). *Sosyal bilgiler öğretimi* (1. Baskı) içinde (s. 3-7). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Öztürk, C. (Ed.). (2006). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Safran, M. (2008). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. Bayram Tay ve Adem Öcal (Ed.). *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* (1. Baskı) içinde (s. 5-15). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Sağlam, H. İ. (2000). Sosyal bilgiler dersinin demokratik tutum geliştirmedeki rolü. *Milli Eğitim Dergisi*, 146, 67-71.
- Sözer, E. (1998). Sosyal bilgiler programının amaçları, ilkeleri ve temel özellikleri. *Sosyal bilgiler öğretimi*, 14-39.

- Şengül, F. (2008). *Demokrasi kültürü ve kişilik eğitimi*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası
- Şimşek, N. (2011). İlköğretim sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin demokratik kazanımlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 41(190), 188-202.
- Tahiroğlu, M. ve Aktepe, V. (2015). Değerler eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen etkinliklerin demokratik algı ve davranışlar üzerine etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(30), 309-345.
- Tay, B. (2017). 2005 Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile 2017 sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programının karşılaştırması. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, Vol: 8, Issue: 27, pp. (461-487).
- Tay, B. ve Öcal, A. (Eds.). (2008). *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi*. (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Toper, T. (2007). *İlköğretim ikinci kademedeki demokrasi eğitimi: ikinci kademe öğretmenlerinin demokratik tutum ve davranışları sergileme düzeyleri (kars ili örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 211078)
- Toraman, Ç. (2012). *İlköğretim 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi ders programının (2010) değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 311749)
- Tunç, H. (2008). Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 1113-1132.
- Tunç, H. (2008). Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı? *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (1-2), 1113-1132.
- Turan, R. (2019). Sosyal Bilgiler Eğitimi ve Tarih. Sosyal Bilgilerin Temelleri.
- Turan, R. ve Yıldırım, T. (Eds.). (2016). *Sosyal bilgilerin temelleri*. (1. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık

- Ulusoy, K. (2008). Sosyal bilgilerde ders kitapları. Bayram Tay ve Adem Öcal (Ed.). Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi (1. Baskı) içinde (s. 190-213). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Ural, S. N., & Sağlam, H. İ. (2011). İlköğretim öğrencilerinin demokratik tutum düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9 (22), 161-180.
- Ural, Ş. (1999). Demokrasi kavramı, toplumsal değerler ve birey. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40 (1), 451-459.
- Yağcı, E. (1998). Demokrasi ve eğitim. *Eğitim ve Bilim*, 22 (107).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yıldırım, T. (2016). Sosyal bilgiler eğitimi ve coğrafya. Refik Turan ve Tahsin Yıldırım (Ed.). Sosyal bilgilerin temelleri (1. Baskı) içinde (s. 138). Ankara: Anı Yayıncılık
- Yoğurtcu, A. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin demokrasiye yönelik tutumlarının incelenmesi (erzincan örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No 279150)



EKLER

Ek 1. Araştırma İzni Yazısı



T.C.
YOZGAT VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 55005497-605.01-E.6995251
Konu : Araştırma İzni

15/05/2020

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: a) Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 21/01/2020 tarih ve 81576613-10.06.02-E.1563890 sayılı 2020/2nolu genelgesi.
b) Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın 15/04/2020 tarih ve 12420890-300.-E.1795 sayılı yazısı.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Eğitim Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Hüseyin GÖNEY'in Dr. Öğr. Üyesi Recep KÜREKLİ yönetiminde "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Demokrasi Eğitim Hakkındaki Görüşleri " konulu Tez çalışması izin isteğine ait ilgi (b) yazı ve ekleri, ekte sunulmuştur.

Söz konusu araştırma izninin, ilgi (a) genelgede belirtilen esaslar doğrultusunda, İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ndeki görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine yönelik 2020-2021 eğitim/öğretim birinci yarıyılı içerisinde anket, ölçek uygulama yapılmasında herhangi bir sakınca bulunmamakta olup; Müdürlüğümüzce de uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Yusuf YAZICI
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek:
1-Kontrol Çizelgesi (1 sayfa)
2-İlgi sayılı yazılar (21 sayfa)

O L U R
15/05/2020
İzzet ERCAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek 1. Araştırma İzni Yazısı



T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı



Sayı : 12420890-300-E.1795
Konu : Anket İzni-Hüseyin GÖNEY

15/04/2020

YOZGAT İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü 13/04/2020 tarihli ve 67343396-044-E.8826 sayılı yazısı.

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi 20317723690 T.C kimlik numaralı Hüseyin GÖNEY'in, Dr. Öğr. Üyesi Recep KÜREKLİ yönetiminde hazırlamış olduğu "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Demokrasi Eğitimi Hakkındaki Görüşleri" konulu tezini Müdürlüğüne bağlı ortaokullarda görev yapmakta olan Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile ekte gönderilen anket formunu elektronik posta yolu ile uygulayabilmesi için Kurumunuzca da uygun görülmesi halinde gerekli iznin verilmesi hususunda; Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

e-İmza

Prof. Dr. Fatma KARİPCİN
Rektör a.
Rektör Yardımcısı V.

Ek 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

ÖĞRETMEN GÖRÜŞME FORMU

Merhaba, Yozgat ili Merkez ilçesinde Bozok 15 Temmuz Şehitler Ortaokulu'nda Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak görev yapmaktayım. Aynı zamanda Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi Recep Kürekli danışmanlığında yüksek lisans öğrencisiyim. Etkili ve kapsamlı bir demokrasi eğitimi için Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin düşüncelerini, uygulamalarını ve eğitim gereksinimlerini belirleyebilmek için “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Demokrasi Eğitimi Hakkındaki Görüşleri ve Değerlendirilmesi” başlığı altında bir araştırma yapıyorum ve sizinle Sosyal Bilgiler dersindeki demokrasi eğitimi üzerine görüşme yapmak istiyorum.

Bu görüşme kapsamında elde edilen verilerin tamamı sadece bilimsel amaçlar için kullanılacak ve kişisel bilgileriniz kimseyle paylaşılmayacaktır. Görüşmeye başlamadan önce kişisel bilgi formunu doldurmanız gerekmektedir. Görüşmenin COVID-19 (Koronavirüs Hastalığı 2019) sebebiyle e-mail ortamında yapılması planlanmıştır. Görüşme sırasında anlaşılamayan soruyu tekrar sorabilirsiniz. Araştırmaya katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederim.

Hüseyin GÖNEY

Sosyal Bilgiler Öğretmeni

İZİN BELGESİ

“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Demokrasi Eğitimi Hakkındaki Görüşleri ve Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezi kapsamında yapılacak olan görüşme sürecine, bana verilen bilgiler ışığında gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Adı Soyadı

İmza

Görüşme numarası:

Görüşme tarihi:

Görüşme saati:

Görüşme yeri:

Çalıştığı okul:

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Bu formda kişisel durumunuzla ilgili sorular yer almaktadır. Size uygun olan seçenekleri () içine X işareti koyarak işaretleyiniz.

1. Cinsiyet

- Kadın
 Erkek
 Belirtmek İstemiyorum

2. Doğum Yılıınız

.....

3. Mesleki Deneyim Yılıınız

.....

4. Mezuniyet Durumunuz

- Eğitim Fakültesi
 Açık Öğretim Fakültesi Lisans Tamamlama Programı
 Fen-Edebiyat Fakültesi
 Diğer

5. Ders Görevi Yapmakta Olduğunuz Sınıf

5. Sınıf 6. Sınıf 7. Sınıf 8. sınıf

Görüşme Soruları

1- Demokrasi kavramı size ne ifade etmektedir?

2- Size göre ortaokul öğrencilerinin demokrasi algıları yeterli midir, yeterli değil midir? Yeterli veya yeterli değil ise sebepleri nelerdir?

3-Demokrasi kavramı ve değerlerinin kazandırılmasında ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinin yeri ve önemi nedir?

4-Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, düzenlenmesini istediğiniz hususlar var mıdır?

5-Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, eklenmesini ve geliştirilmesini istediğiniz hususlar var mıdır?

6-Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, çıkarılmasını istediğiniz hususlar var mıdır?

7- Derslerinizde demokrasi eğitimi ve kazanımı için hangi etkinlik ve uygulamaları yapmaktasınız?

























8-Size göre ortaokul öğrencilerinin demokrasi algılarının nasıl olması gerekir?

9-Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitiminde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

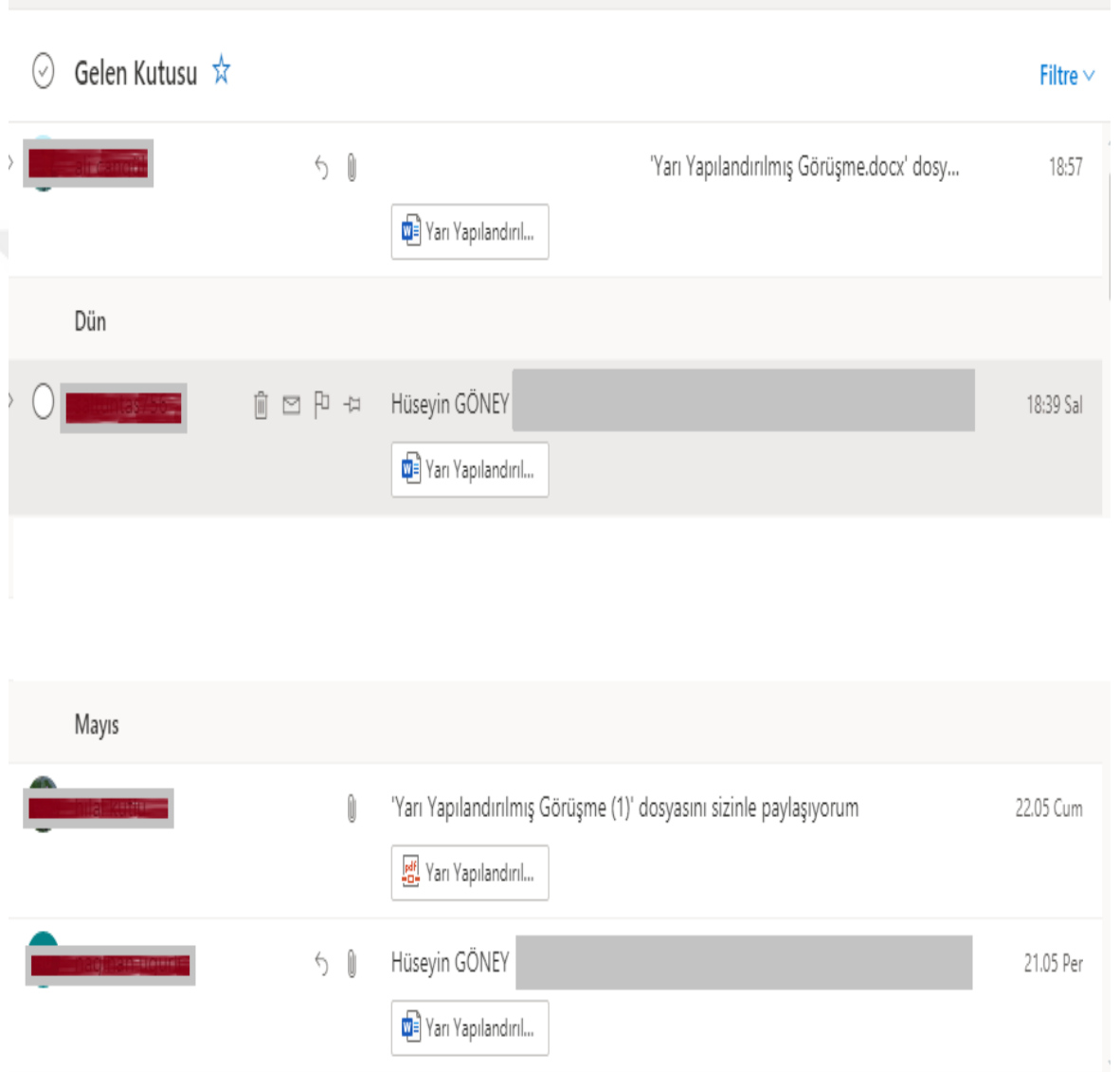
10-Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitimine ilişkin önerileriniz nelerdir?

Ek 3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu Uygulamasının Görselleri

✓ Gönderilmiş Öğeler ★ Filtre ▾

 @hotmail.com		Hüseyin GÖNEY - Yüksek Lisans Tezi	teşekkür ederim. Ortao...	3.06.2020
		 Yozgat Milli Eği...	 Yanı Yapılandırıl...	
 @gmail.com		Hüseyin GÖNEY	teşekkür ederim. Ortaok...	1.06.2020
		 anket izni hüsey...	 Yanı Yapılandırıl...	
 @hotmail.com		Hüseyin GÖNEY	teşekkür ederim. Ortaok...	1.06.2020
		 anket izni hüsey...	 Yanı Yapılandırıl...	
 @gmail.com		Hüseyin GÖNEY	teşekkür ederim. Ortaokul Sosyal Bil...	16.05.2020
		 anket izni hüsey...	 Yanı Yapılandırıl...	
 @gmail.com		Hüseyin GÖNEY	teşekkür ederim. Ortaokul Sosyal ...	16.05.2020
		 Yanı Yapılandırıl...	 anket izni hüsey...	
 @hotmail.com		Hüseyin GÖNEY	şimdiden teşekkür ederim. Ortaokul Sosyal Bilgil...	15.05.2020
		 Yanı Yapılandırıl...	 anket izni hüsey...	

Ek 3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu Uygulamasının Görselleri



Ek 4. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formunun Uygulanmış Örneği

Görüşme Soruları

1- Demokrasi kavramı size ne ifade etmektedir?

1- Bana göre demokrasi; siyasal yönetimin ve denetimin, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak adaleti sağlanmış, hür, haklar bakımından eşit olan halkın verdiği özgür kararlarla belirlenmesidir. Demokrasilerde olması gerekenin, sadece halkın yönetim birimlerini seçmesi olgusu olduğu düşüncesi, demokrasinin ortaya çıkışından itibaren sorun teşkil etmiştir. Olması gerekenin halkın yöneticileri seçmesi olduğu gibi, devlet politikasını yönetme ve izleme sürecinde de halkın olayın içinde yer almasıdır.

2- Size göre ortaokul öğrencilerinin demokrasi algıları yeterli midir, yeterli değil midir? Yeterli veya yeterli değil ise sebepleri nelerdir?

2- Ortaokul öğrencilerinin demokrasi algılarının yeterli olmadığını düşünüyorum. Eğitim ve öğretim sürecindeki amacımızın bazı davranışları değiştirmek olduğu düşünülürse, öğrencilerin hem yaş hem de bilişsel durumlarının demokrasi algısını tam olarak kavrayamayacakları düzeyde olduğu görülecektir. Bu anlamda yapılan çalışmaların amacının söz konusu algıyı artırmak olduğunu düşünüyorum. (Sınıf başkanı seçimleri, Okul Meclis Başkanlığı seçimleri, Adalet ve Eşitlik üzerine yapılan çalışmalar vs)

3-Demokrasi kavramı ve değerlerinin kazandırılmasında ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinin yeri ve önemi nedir?

3- Ortaokul Sosyal Bilgiler dersinin temel konuları arasında Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri yer alıyor. Öğrencilerimizin demokrasi algısını geliştirmek adına atılacak adımların en iyi işleneceği, yönetileceği ve paylaşılacağı dersin Sosyal Bilgiler dersi olduğunu düşünüyorum. Diğer derslerde de demokrasinin kazanımı elbette öğrenilebilir, diğer dersler tabii ki bu konuya katkı sağlayabilir ama Sosyal Bilgiler dersi demokrasi kavramı ve değerlerinin kavranması açısından en önemli derstir.

4-Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, düzenlenmesini istediğiniz hususlar var mıdır?

4- Geçmiş yıllarda Sosyal Bilgiler ders kitaplarını, içerikleri bakımından birçok arkadaşımız ile birlikte eleştiriyorduk. Zamanla eleştirdiğimiz bazı konuların değiştirildiğine veya hafifletildiğine şahit olduk. Bizleri sevindiren konu değişiklikleri, yoğunluğun azaltılması gibi gelişmeler oldu. Ders kitaplarında demokrasi kazanımlarının eskiye oranla düzenlendiğini biliyoruz, yaşıyoruz. Sadece yönetim şekilleri konusunda kısaca anlatılan bir konu olmaktan çıkarılıp, birçok üniteye kısmi olarak dağıtılmasını olumlu buluyorum. Bu anlamda genel olarak değiştirilmesini istediğim bölümler pek yok diyebilirim.

5-Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, eklenmesini ve geliştirilmesini istediğiniz hususlar var mıdır?

5- Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde genel olarak sıkıntı görmüyorum. Kavranması kolay, anlaşılır vaziyette olduğunu söyleyebilirim.

6-Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde, çıkarılmasını istediğiniz hususlar var mıdır?

6- Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki demokrasi kazanımlarının yer aldığı ünitelerde çıkarılmasını talep ettiğim hususlar bulunmamaktadır.

7- Derslerinizde demokrasi eğitimi ve kazanımı için hangi etkinlik ve uygulamaları yapmaktasınız?

7- Demokrasi eğitimi ve kazanımı için öğrencilerimize en temel anlamıyla adaleti ve haklar bakımından eşit olmayı kavratmaya çalışıyorum. En basit örneği olarak sınıf başkanı seçiminden tutun, öğrenci meclis başkanlığı seçimine, talebenin yararına olması kaydıyla sınıfça karar verebilme yeteneğini kazandırmaya çalışıyorum. Sınıf içinde öğrenci ayırt etmeden davranış gösterebilme tarzı bile demokrasi kazanımı için önemlidir diye düşünüyorum. Küçük adımlar olmadan asla istediğimiz değişiklikleri sağlamayız kanaatindeyim.

8-Size göre ortaokul öğrencilerinin demokrasi algılarının nasıl olması gerekir?

8- Ortaokul öğrencilerinin demokrasi algılarının yaşına ve bilişsel düzeyine uygun olması, geliştirilebilir özellikte olması yeterlidir diye düşünüyorum. Aile içinde bazı kazanımları almış olması, okulda ve okul dışında demokrasi ile ilgili algılarının oluşmasında çok etkilidir.

9-Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitiminde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

9- Dış dünyaya kapalı ve gelişmeye isteksiz talebenin demokrasi algısını geliştirmek oldukça güç oluyor. Ailesinden ve ilkokuldan demokrasi algısı açısından temel bilgileri, davranışları kazanmamış öğrencilerimizin demokrasi algısını geliştirmekte zorlandığımı söyleyebilirim.

10-Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitimine ilişkin önerileriniz nelerdir?

10- Sosyal Bilgiler derslerinde demokrasi eğitimine ilişkin atılacak en önemli adımın, Sosyal Bilgiler Öğretmenleri olarak öğrencilerimize demokrasi algısı oluşturmak olduğunu düşünüyorum. Bunun yanında demokrasi ile ilgili seçmeli derslere önem verilmesi, okulda yapılan her türlü seçim işlerinin ciddiyetle yapılması, ders içinde öğrencilerimize eşit ve adaletli davranmanın önemine varılması gibi etkenlerin demokrasi eğitimine olumlu katkı yapacağını düşünüyorum.